

Güz
Spring
Осень

Yıl / Year / Год

2025

Sayı / Issue / Номер

67

ISSN: 1308-6200

<http://dergikaradeniz.com>

e-ISSN: 3642-4126

ULUSLARARASI
BİLİMSEL DERGİ

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

SAHİBİ / OWNER / УЧРЕДИТЕЛЬ

Hayrettin İVGİN

Konur Sokak 66/7 Bakanlıklar- ANKARA
(+90) 312 4259353 – hayrettinivgin@gmail.com

BAŞ EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF / ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK
Ardahan University

REDAKSİYON / REDACTION / РЕДАКЦИЯ

TÜRKÇE / TURKISH / ТУРЕЦКИЙ

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK (Ardahan University)

İNGİLİZCE / ENGLISH / АНГЛИЙСКИЙ

Dr. Eray KARA (Giresun University)

RUSÇA / RUSSIAN / РУССКИЙ

Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ (Kars Kafkas University)

YAZIŞMA ADRESİ / CORRESPONDANCE ADDRES / АДРЕС ДЛЯ КОРРЕСПОНДЕНЦИИ

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-Ardahan/TÜRKİYE

Tel.: (+90) 5308852928 E-mail: dergikaradeniz@gmail.com

TEKNİK DESTEK / TECHNICAL SUPPORT / ТЕХНИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА**A. Alper ALTINKAYNAK**

Tel: +996 709 364 880 (Whatsapp / Telegram)
dergikaradeniz@gmail.com / karadeniz@kulturajans.com

EDİTÖRLER / EDITORS / РЕДАКТОРЫ

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK ORCID: 0000-0003-1105-0479 erdoganaltinkaynak[@]ardahan.edu.tr	Halk Edebiyatı Ardahan Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ ORCID: 0000-0002-6682-8455 bayramdurbilmez[@]gmail.com	Aşık Edebiyatı Nevşehir Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Rezan KARAKAŞ ORCID: 0000-0001-9138-3825 rezankarakas[@]hotmail.com	Halk Edebiyatı Siirt Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Ceval KAYA ORCID: 0000-0002-6872-6145 cevalkaya[@]ardahan.edu.tr	Eski Türk Dili Ardahan Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Ahmet BURAN ORCID: 0000-0002-8430-1008 buran.ahmet[@]gmail.com	Dil- Dilbilim Fırat Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Aleksandre MGHEBRİSHVİLİ ORCID: 0000-0002-4275-2417 aleqsandre.m[@]gmail.com	Gürcü Dili ve Edebiyatı Gori Devlet Üniversitesi Gürcistan
Prof. Dr. Giorgi SOSIASHVİLİ ORCID: 0000-0002-2406-8662 Giorgisosiashvili[@]gmail.com	Gürcistan Tarihi Gori Devlet Üniversitesi Gürcistan
Prof. Dr. Remzi KILIÇ ORCID: 0000-0002-2815-6360 kilicremzi[@]gmail.com	Tarih Erciyes Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU ORCID: 0000-0002-6211-8114 telliogluibrahim[@]gmail.com	Tarih Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Roin KAVRELİSHVİLİ ORCID: 0000-0001-5829-8557 roinkav[@]gmail.com	Yakınçağ Tarihi Kars Kafkas Üniversitesi Gürcistan
Prof. Dr. Enver SARI ORCID: 0000-0002-7623-6832 enversari[@]hotmail.com	Psikoloji Giresun Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Enver TÖRE ORCID: 0000-0002-2074-3608 entor[@]artvin.edu.tr	Tiyatro Artvin Üniversitesi Türkiye

Prof. Dr. Fatih BAŞBUĞ ORCID: 0000-0001-7600-273X fbasbug[.]gmail.com	Sanat Tarihi Akdeniz Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA ORCID: 0000-0003-0260-7538 harundemirkaya[.]hotmail.com	Yönetim ve Strateji İstanbul Arel Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Yakup ÇELİK ORCID: 0000-0001-9252-8221 ycelik1234[.]gmail.com	Yeni Türk Edebiyatı İstanbul Kültür Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Ghadir GOLKARIAN ORCID: 0000-0003-3801-7989 gh.golkarian[.]gmail.com	İran-Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Yakın Doğu Üniversitesi KKTC
Prof. Dr. Layli UKUBAYEVA ORCID: 0000-0002-4688-0651 layli.ukubaeva[.]manas.edu.kg	Kırgız Dili ve Edebiyatı Manas Üniversitesi Kırgızistan
Prof. Dr. Remzi DEVLETÖV ORCID: 0000-0002-1521-0305 remzidevletov[.]mail.ru	Rus Dili ve Edebiyatı Kırım Tatar Devlet Milli Tiyatrosu Rusya
Prof. Dr. Elena ARABADJI ORCID: 0000-0002-7549-9673 olena.arabadji[.]gmail.com	Ukrayna Dili ve Edebiyatı Melitopol Devlet Üniversitesi Ukrayna
Prof. Dr. Sibel CENGİZ ORCID: 0000-0002-3582-5454 sibalcengiz[.]ardahan.edu.tr	İktisat Ardahan Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Ahmet İÇLİ ORCID: 0000-0002-7478-7518 ahmet.icli[.]batman.edu.tr	Eski Türk Edebiyatı Batman Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Batır MATYAKUBOV ORCID: 0000-0003-1561-2969 batir.matyakubov[.]mail.ru	Müzikoloji Özbekistan Devlet Konservatuarı Özbekistan
Doç. Dr. Alptürk AKÇÖLTEKİN ORCID: 0000-0001-6694-1346 alp7501[.]gmail.com	Eğitim Bilimleri Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Türkiye
Doç. Dr. Halis Adnan ARSLANTAS ORCID: 0000-0002-5289-9017 haarslantas[.]gmail.com	Eğitim Bilimleri Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türkiye
Doç. Dr. Ergali ESBOSUN ORCID: 0000-0002-5477-2116 ergaliesb[.]mail.ru	Kazak Dili ve Edebiyatı Abay Kazak Devlet Pedagoji Üniversitesi Kazakistan
Doç. Dr. Faig ELEKBERLİ ORCID: 0000-0002-8865-568X faielekber[.]gmail.com	Felsefe Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Azerbaycan
Doç. Dr. Mehmet TEYFUR ORCID: 0000-0001-7573-0241 teyfur1965[.]gmail.com	Felsefe Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Türkiye

Doç. Dr. Semra ÇEVİK ORCID: 0000-0001-5291-243X semracevik[@]yahoo.com	Resim Ardahan Üniversitesi Türkiye
Doç. Dr. Caner ÇİÇEKDAĞI ORCID: 0000-0001-6138-363X ccicekdagi[@]gmail.com	Felsefe Artvin Çoruh Üniversitesi Türkiye
Doç. Dr. Zafer AYKANAT ORCID: 0000-0003-3160-933X zaferaykanat[@]ardahan.edu.tr	İşletme Ardahan Üniversitesi Türkiye
Doç. Dr. Ömer BİLEN ORCID: 0000-0001-7198-8421 omer.bilen[@]btu.edu.tr	İstatistik, Nicel Karar Yöntemleri Bursa Teknik Üniversitesi Türkiye
Doç. Dr. Sedat BAHADIR ORCID: 0000-0002-1018-016X Sedat.bahadir[@]artvin.edu.tr	Folklor Artvin Çoruh Üniversitesi Türkiye
Doç. Dr. Azamat MAKSÜDÜNOV ORCID: 0000-0002-5010-513X azamat.maksudunov[@]manas.edu.kg	Pazarlama Kırgız Türk Manas Üniversitesi Kırgızistan
Dr. Öğretim Üyesi Arif Cem TOPUZ ORCID: 0000-0002-5110-5334 arifcemtopuz[@]ardahan.edu.tr	Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ardahan Üniversitesi Türkiye
Dr. Şelale RAMAZANOVA ORCID: 0000-0002-3252-6504 shramazan18[@]gmail.com	Rus Dili ve Edebiyatı Ardahan Üniversitesi Türkiye
Dr. Öğretim Üyesi Arif KALA ORCID: 0000-0003-2572-2264 kalaarif[@]hotmail.com	Sosyoloji Munzur Üniversitesi Türkiye
Dr. Öğretim Üyesi Kutay ÜSTÜN ORCID: 0000-0003-1840-6562 kutayustun[@]ardahan.edu.tr	Uluslararası İlişkiler Ardahan Üniversitesi Türkiye
Dr. Öğretim Üyesi Sami PATACI ORCID: 0000-0003-1840-6562 samipataci[@]ardahan.edu.tr	Sanat Tarihi Ardahan Üniversitesi Türkiye
Dr. Okan ÖZKARA ORCID: 0000-0003-1840-6562 okanozkara[@]ardahan.edu.tr	Yeni Türk Edebiyatı Ardahan Üniversitesi Türkiye

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD / РЕДКОЛЛЕГИЯ

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ Maltepe Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0001-6627-3042 r_korkmaz[.]hotmail.com
Prof. Dr. Faruk ÇOLAK Niğde Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0001-5438-8432 fcolak[.]ohu.edu.tr
Prof. Dr. Hikmet KORAŞ Niğde Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0001-7045-2510 hikmetkoras[.]ohu.edu.tr
Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT Akdeniz Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0001-9116-9706 karadavutz[.]yahoo.com
Prof. Dr. İhsan BULUT Akdeniz Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0002-4873-3479 ihsanbulut[.]akdeniz.edu.tr
Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ Marmara Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0003-4179-7645 altas68[.]gmail.com
Prof. Dr. Betül KARAGÖZ Giresun Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0002-9997-8898 betul.karagoz[.]giresun.edu.tr
Prof. Dr. Elfina SİBGATULLINA Rusya Bilimler Akademisi / Rusya	ORCID: 0000-0001-5755-8687 alfina2003[.]yandex.ru
Prof. Dr. Suleyman KAYIPOV İlimler Akademisi / Kırgızistan	ORCID: 0000-0002-3036-9744 sulaymankayipov[.]hotmail.com
Prof. Dr. Nikoloz AKHALKATSI Samtskhe-Javakheti State University / Gürcistan	ORCID: 0000-0001-7814-2103 nikoaxal[.]gmail.com
Doç. Dr. Vasil MOSİASHVİLİ Samtskhe-Javakheti State University / Gürcistan	ORCID: 0000-0002-3975-2723 vasilmosiashvili[.]gmail.com
Prof. Dr. Baltabay ABDİGAZİULI Abay Üniversitesi / Kazakistan	ORCID: 0000-0002-4191-0831 b.abdigaziuli[.]mail.ru
Prof. Dr. Seyfeddin RZASOY Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi / Azerbaycan	ORCID: 0000-0002-9708-7055 seyfeddin_rzasoy[.]mail.ru

BASKI / PRESS / ИЗДАТЕЛЬСТВО**Step Digital**

1420 Cadde No 58/5

06378 İvedik – OSB Yeni Mahalle/ANKARA

Tel: 0312 3958571 - Sertifika No: 47479

DİZİNLER / INDEXES / ИНДЕКСЫ

Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Index Copernicus (ICI World of Journals), Russian Science Citation Index, Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Modern Language Association, Sosyal Bilimler Atıf Dizini (SOBİAD), Open Academic Journals Index ve Google Scholar tarafından indexlenmektedir.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

Yazar Author Автор	Başlık Title Заглавие	Sayfa Page Страницы
Özlem SARI Bahattin ÇELİK (Research Article)	BEYPAZARI VE ÇEVRESİNDEKİ KAYA YAPILARI, YERLEŞİM ALANLARI, MEZARLAR, KİLİSELER ROCK STRUCTURES, SETTLEMENTS, TOMBS, CHURCHES IN BEYPAZARI AND ITS SURROUNDINGS СКАЛЬНЫЕ СООРУЖЕНИЯ, ПОСЕЛЕНИЯ, ГРОБНИЦЫ, ЦЕРКВИ В БЕЙПАЗАРИ И ЕГО ОКРЕСТНОСТЯХ	1-16
Züleyha ŞEN (Research Article)	HARBETSUVAN TEPEŞİ XRF (MİNERALÖJİ) ANALİZLER HARBETSUVAN TEPEŞİ XRF (MINERALOGICAL) ANALYSES ХАРБЕЦУВАН-ТЕПЕ: XRF (МИНЕРАЛОГИЧЕСКИЕ) АНАЛИЗЫ	18-26
Natela MELIKIDZE (Research Article)	PARENTHETICAL WORDS AND EXPRESSIONS IN THE WORKS BY GURAM DOCHANASHVILI GURAM DOÇANAŞVILI'NIN ESERLERİNDE AYRIK SÖZCÜKLER VE DEYİMLER ОБОСОБЛЕННЫЕ СЛОВА И ВЫРАЖЕНИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ ГУРАМА ДОЧАНАШВИЛИ	27-38

Mücahit DİZMAN (Research Article)	RUSYA’NIN UKRAYNA MÜDAHALESİ SONRASI NATO VE AB GÜVENLİK PERSPEKTİFİ THE NATO AND EU SECURITY PERSPECTIVE FOLLOWING RUSSIA’S INTERVENTION IN UKRAINE ПЕРСПЕКТИВЫ БЕЗОПАСНОСТИ НАТО И ЕС ПОСЛЕ ВМЕШАТЕЛЬСТВА РОССИИ В УКРАИНУ	39-59
Tolga DURSUN (Research Article)	FOLKLOR VE HALK EDEBİYATI DERGİLERİNDE MİLLÎ GÜN VE DİNİ DEĞER AKTARIMI: TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI VE KARS ELİ TRANSMISSION OF NATIONAL DAYS AND RELIGIOUS VALUES IN FOLKLORE AND FOLK LITERATURE JOURNALS: TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI AND KARS ELİ ПЕРЕДАЧА НАЦИОНАЛЬНЫХ ПРАЗДНИКОВ И РЕЛИГИОЗНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ЖУРНАЛАХ ПО ФОЛЬКЛОРУ И НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ: TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI И KARS ELİ	60-75
Melihcan İNCE Levent YAYCI (Research Article)	THE MEDIATING ROLE OF RESILIENCE IN THE RELATIONSHIP BETWEEN LIFE SATISFACTION AND DAILY HASSLES IN UNIVERSITY STUDENTS ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE YAŞAM DOYUMU İLE GÜNDELİK SIKINTILAR ARASINDAKİ İLİŞKİDE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞIN ARACI ROLÜ ПОСРЕДНИЧЕСКАЯ РОЛЬ УСТОЙЧИВОСТИ В ОТНОШЕНИИ МЕЖДУ УДОВЛЕТВОРЕННОСТЬЮ ЖИЗНЬЮ И ЕЖЕДНЕВНЫМИ ТРУДНОСТЯМИ У СТУДЕНТОВ ВУЗОВ	76-88

Ainur NURGALI (Review Article)	IDEOLOGICAL DEBATES IN THE 19TH- CENTURY RUSSIAN EMPIRE 19. YÜZYIL RUS İMPARATORLUĞU'NDA İDEOLOJİK TARTIŞMALAR ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ СПОРЫ В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ 19-ОГО ВЕКА	89-111
--	---	--------

BEYPAZARI VE ÇEVRESİNDEKİ KAYA YAPILARI, YERLEŞİM ALANLARI, MEZARLAR, KİLİSELER

ROCK STRUCTURES, SETTLEMENTS, TOMBS, CHURCHES IN BEYPAZARI AND ITS SURROUNDINGS

СКАЛЬНЫЕ СООРУЖЕНИЯ, ПОСЕЛЕНИЯ, ГРОБНИЦЫ, ЦЕРКВИ В БЕЙПАЗАРИ И ЕГО ОКРЕСТНОСТЯХ

Özlem SARI*
Bahattin ÇELİK**

ÖZ

Beypazari ve çevresi jeolojik yapısı itibariyle yumuşak kaya alanlarına sahip olması ve su havzalarını oluşturduğu vadilerin bulunması, orta Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi yapay ve doğal kaya yapıları bünyesinde barındırmıştır. Çalışmada bu mağaraların yoğun olduğu alanlar seçilerek, saha araştırması yöntemiyle altı ana bölge tespit edilmiştir. Beypazari'ndeki söz konusu kaya yapılarının, çoğunluğu Kirmir vadisinde yoğunlaşmıştır. Bu bölgelerdeki kaya yapıları incelenerek, insanları buraları; yerleşim yeri, mezar ve ibadet mahalli olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. Diğer taraftan bu yapılar, insan yaşamını ve insan çevre ilişkisini yansıtmaları açısından geçmişe dair kayda değer bilgiler vermektedir. Kaya yapıları, bu coğrafyada geçmiş dönemlerde yaşamış toplulukların asırlar boyunca, yaşayışlarına dair önemli ipuçları sunar. Keza, buralardan günümüze intikal eden yapılar ve arkeolojik kalıntılar, insanların düşünce ve inanç yapılarına dair somut veriler sunabilmektedir. Üzerinde çalışılan Beypazari kaya yapıları aynı coğrafyada bulunan Frigya bölgesindeki birçok kaya mezarları ve yerleşim yerleri kadar mimari stillere sahip değildir. Bu çalışmada değerlendirmeye tabi tutulan mağaralar, basit mimari yapıya sahip oldukları gibi, doğal formlu özellikleri daha ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmada, mağara odaları değerlendirilirken çoğu zaman belirli bir mimari stili ön plana çıkarmakta zorlanılmıştır. Yine de bu yapıların geometrik özellikleri, duvarlarda bulunan ikonografik resimler ve sıvama izleri veya dışarıyla olan konumları ve odalar arasındaki bağlantı yolları vurgulanmaya çalışılmıştır.

* **ORCID:** [0009-0006-8982-287X](https://orcid.org/0009-0006-8982-287X), Yüksek Lisans Öğrencisi., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ozlemsari007@gmail.com

** **ORCID:** [0000-0003-2630-3379](https://orcid.org/0000-0003-2630-3379), Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. bcelik@aybu.edu.tr

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Çelik, B., & Sarı, Ö. (2024). BEYPAZARI VE ÇEVRESİNDEKİ KAYA YAPILARI, YERLEŞİM ALANLARI, MEZARLAR, KİLİSELER. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (67), 1-16. **DOI:** [10.17498/kdeniz.1689562](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1689562)

Beypazarı ve Çevresindeki Kaya Yapıları, Yerleşim Alanları, Mezarlar, Kiliseler

Anahtar kelimeler: Beypazarı, Mağaralar, Kaya Mezarları, Kaya Kiliseleri, İnözü.

ABSTRACT

Beypazarı and its surroundings, due to their geological structure, have soft rock areas and valleys forming water basins, and as in many regions of Central Anatolia, they contain artificial and natural rock structures. In the study, areas where these caves are densely located were selected and six main regions were identified using the field research method. The majority of the rock structures in Beypazarı are concentrated in the Kirmir Valley. By examining the rock structures in these regions, it is understood that people used these places as settlements, tombs and places of worship. On the other hand, these structures provide significant information about the past in terms of reflecting human life and the human-environment relationship. Rock structures provide important clues about the lives of communities that lived in this geography in the past for centuries. Likewise, the structures and archaeological remains that have come down from these places to the present can provide concrete data about people's thought and belief structures. The Beypazarı rock structures studied do not have architectural styles as much as many rock tombs and settlements in the Phrygian region in the same geography. The caves evaluated in this study have simple architectural structures, while their natural form features are more prominent. For this reason, it was often difficult to highlight a certain architectural style when evaluating the cave rooms in the study. Nevertheless, the geometric features of these structures, iconographic paintings and plastering traces on the walls or their location with the outside and the connection paths between the rooms were emphasized.

Keywords: Beypazarı, Caves, Rock Tombs, Rock Churches, İnözü.

АННОТАЦИЯ

Тот факт, что Бейпазари и его окрестности имеют мягкие скальные породы с точки зрения геологической структуры и наличия долин, где образуются водные бассейны, как и во многих других регионах центральной Анатолии, привел к появлению искусственных и естественных скальных структур. В ходе исследования были выбраны районы, в которых находится большое количество пещер, и методом полевых исследований были определены шесть основных регионов. Большинство этих скальных структур в Бейпазари сосредоточено в долине Кирмир. Анализируя скальные структуры в этих регионах, можно понять, что люди использовали их в качестве поселений, могил и мест поклонения. С другой стороны, эти структуры предоставляют значительную информацию о прошлом с точки зрения отражения жизни людей и взаимоотношений человека и окружающей среды. Скальные структуры дают важные сведения о жизни сообществ, которые проживали в этой местности в прошлом на протяжении веков. Аналогичным образом, сооружения и археологические останки, сохранившиеся до наших дней, могут предоставить конкретные данные о мышлении и верованиях людей. Исследованные скальные структуры Бейпазари не имеют архитектурных стилей, как многие скальные гробницы и поселения во Фригии в той же географии. Пещеры, рассмотренные в данном исследовании, имеют простые архитектурные структуры, а их природные формы более заметны. По этой причине при оценке пещерных залов зачастую было сложно выделить какой-то определенный архитектурный стиль. Тем не менее, старались подчеркнуть геометрические особенности этих сооружений, иконографические росписи и следы штукатурки на стенах, их расположение по отношению к внешнему пространству и пути сообщения между помещениями.

Ключевые слова: Бейпазари, Пещеры, Скальные гробницы, Скальные церкви, Инёзю.

Giriş

Beypazarı'nın Tarihi Coğrafyası

Beypazarı'nın kuzeyi dağlık bir alandır. Köroğlu dağ kütesinin yükseltilerinin azaldığı sahaları kapsayan Beypazarı coğrafyası, Sakarya nehrinin kollarında biri olan Kirmir suyu Beypazarı merkezinin güneyinden geçerken, geniş ve verimli bir vadi oluşturmuştur. Keza bu vadiye, kaynağını kuzeydeki dağlardan alan suların oluşturduğu İnözü deresinin bağlanmasıyla, Beypazarı'nın ana jeomorfolojik yapısı meydana gelmiş olur. (Kuntay, 2000, s.4)

Orhan Kuntay ile birlikte uzman ekip tarafından hazırlanan, Beypazarı İçesi Araştırma Raporu'nda bölgenin jeolojik yapısı hakkında verilen bilgiler, kayaların hangi jeolojik ortamda oluştuğunu açıklayacak niteliktedir. *Paleozoikte bir jeosenkinal içerisinde bulunan yöredeki tortul kayaların büyük kısmı metamorfizmaya uğramıştır. Burası Hersinyen Orojeneji ile kıvrılmış, Alp Orojenezi ile metamorfik kayalar üzerinde kratojen (kırılğan) şekil değişikliği meydana gelmiştir. Üst jura 'dan itibaren uzun zaman deniz altında kalan arazide kalker birikimi olmuştur. Alt Kretase sonunda su üstüne çıkmış, Üst Kretase'de tekrar suların istilasına uğramış ve bir deniz halini almıştır. Bölge Lranien Orojenezi ile su üstüne çıkmıştır. Bunu takiben oluşan çukurlarda göllenme başlamıştır. Eosende tekrar sular altında kalmıştır. Daha sonra Eosendeki Prenen Orojenezi ile su yüzüne çıkmıştır. 3. zamanda yükselmiş, 4. Zamanda bugünkü şeklini almıştır. Miyosene ait kayalar, yörede en fazla yeri kaplar. Başören Köyü civarında çakıl taşı, gre, marn, bitümlü şist ve tüfit; Sopçaalan Köyü civarında çakmaktaşı, Kartak ve Erenler Tepe civarında volkanik breş, anglomera, tüf ve bazalt kayaları görülür. Pliyosene ait, Tekke Köyü civarında gre ve şist; Acıköy civarında kireçtaş, marn ve jips gibi kayalar görülmektedir.* (Kuntay, 2000, s.4)

Beypazarı'nın, coğrafi konumu: kuzey paralelini 40-10. dereceler, doğu meridyenini 31-56. dereceler teşkil eder. Denizden yüksekliği 675 m. olup, coğrafi sınırlar doğuda Ayaş, Gündül, kuzeyde Kıbrısçık, Seben, batıda Nallıhan, güneyde ise Polatlı ve Mihalicçık ilçeleri bulunmaktadır. Fiziki coğrafyası, bölgenin dağlık alanlar 900-1345 m. civarında olup, Kartak Dedekaşı, Dikmen ve Ahmetlerkaşı tepelerinden ibarettir. Beypazarı'nın su havzalarının genel itibariyle; batıda Zaviye deresi, kuzeyde İnözü deresi, doğuda Karakuyu çayı ve kolları, güneyde ise Kirmir çayı oluşturmaktadır.

Beypazarı'nın coğrafi yapısının en önemli unsurunu teşkil eden vadileridir. Suların oluşturduğu bu vadiler, şehrin yerleşimini ve sosyo-ekonomik yapısını belirleyen unsurların başında gelmektedir. Özellikle Kirmir vadisi, çalışma konumuz olan kaya yapılarının yoğun olarak bulunduğu sahaların başında gelmektedir. (Şener, 1976, s. 35, 36).

Beypazarı'nın, coğrafi konumundan dolayı yerleşim tarihi Erken Bronz Çağı'na kadar gitmektedir. Coğrafi olarak Anadolu'nun orta kısımlarında ve tarihi yolların güzergâhında bulunmasından dolayı (Anadolu'nun batısını ve doğuya bağlayan *Kral Yolu* ve İstanbul-Kudüs arasındaki *Roma Hac Yolu*) M.Ö. 2500'lerden itibaren birçok medeniyetle etkileşim içinde olmuştur. (Sevin, 2006, s. 6) Arkeolojik buluntulara göre en erken yerleşimler, Orta Tunç Çağı'na (M.Ö 2.500-2.000) kadar gitmektedir. (Özgüç, 1945, s. 291).

Kaya yapılarının yoğun olduğu; İnözü ve Kirmir vadisi ile, Kırbaşı, Dikmen ve Tahirler köyü etrafında bulunan kayalık alanlardan dolayı, Anadolu'nun en eski yerli ahalisini teşkil eden Luvilerin konuştuğu dil olan Luvice'de *kaya doruğu ülkesi* anlamına gelen Laganian olarak adlandırılmıştır. (Umar, 1993, s. 500) *Laganian*, hem bölgenin genel adı, hem de merkezî Dikmen Höyük olan yerin adı olmuştur. (Çalık, 2023, s. 69) Bu coğrafya, Luvice konuşan konfederatif yapıları halklarının kuzey sınırları içerisinde bulunmaktaydı.

Beypazarı ve Çevresindeki Kaya Yapıları, Yerleşim Alanları, Mezarlar, Kiliseler

Arkeolojik buluntular, bu bölgenin Hitit merkezi olan Orta Anadolu ile kültürel ve ticari ilişkiler içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Hırkatepe ve Sarılar'daki gaga ağızlı testiler, topuz başı ve idol buluntuları, Dikmen Höyük'teki tunç mühür, Uluköy'deki gaga ağızlı testiler, İncepelit ve Adaören kalelerinde bulunan seramikler, Beypazarı ve çevresinin, Hitit kültürüyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. (Özgüç, 1945, 289-292).

Bu veriler çerçevesinde, Lagania bölgesinin, Luvi-Hitit kültürü arasında varlığını sürdüren ve her iki kültürün özelliklerini yansıtan sınır niteliğindeki bir coğrafya olduğunu ortaya koymaktadır. (Çalık, 2023, s.7).

M.Ö. 1200'lerdeki Ege göçlerinden sonra doğu Avrupa üzerinden Balkanlara gelip ve buradaki haklarla karışarak Anadolu'ya giren Frig toplulukları, 7. Yüz yılın ortalarından itibaren Gordion merkezli bir devlet kurarak, Orta Anadolu'yu içine alan olan büyük bir siyasi birlik kurmuşlardır. Frig krallığının ana merkezi Ankara ve Eskişehir havzası olup, kuzey-batı sınırları Beypazarı bölgesine kadar yayılmıştır. (Akurgal, 1990, s. 139, 191).

Friglerden sonra bölgeye hâkim olan Galatlar, batı Avrupa menşeli olup, Balkanlar üzerinden Anadolu'ya giriş yaparak, batı kısımlarını yağmaladıktan sonra, M.Ö. 268'den itibaren, Anadolu'nun ortalarına dağınık boylar halinde yerleşmişlerdir. Daha çok paralı asker olarak Anadolu'da tutulmaya çalışan Galatların en etkili grubunu teşkil eden Tektosaglar, Ankara'yı merkez edinerek güçlü bir krallık kurmuşlardır. Ankara'ya yakınlığı ve ticari ve kültürel bağlantıları olan Beypazarı ve çevresinin, Galat egemenliğinde kaldığı ve Galatlara ait kale, yol, mimari kalıntılar ve arkeolojik buluntuların günümüze kadar geldiği bilinmektedir. (Kaya, 2012, s. 1-16).

Galatlar, başta Ankara kalesi olmak üzere, merkez çevresinde birçok kale kurarak, Anadolu'da kale-şehir geleneğini geliştirmiştir. (Çalık, 2023, s. 8) Bu kalelerden biri de Beypazarı'ndan Ankara'ya yolu üzerindeki Lagania'da (Dikmen köyü) bulunan kaledir. Galat kalesi olarak da bilinen bu yapı, Kirmir vadisinden Ankara'ya giden yol üzerindeki, güvenliği sağlayan ana noktalardan biridir. Yine bu güzergâhta bulunan; Poyrazoğlu, Kızların Sekisi ve Adaören kaleleri Galatlar tarafından inşa edildiği düşünülmektedir. (E. Vardar, 2005, s. 92,95), (E. Vardar ve A. Vardar, 1996, s. 246, 247, 254), (E. Vardar, 2006, s. 255-259), (Restle ve Belke, 1984, s. 95), (Suavi ve Ark. 2005, s. 125).

Roma İmparatorluğu, M.Ö. 25'lerde Augustus döneminde Galatya'yı yine Ankara merkezli bir eyalet haline getirilmiş ve bu eyaletin batı sınırları Kirmir çayının ortalarına kadar uzanmıştır. (Suavi ve Ark. 2005, s. 73).

Roma-Bizans dönemine ait kalıntılar, Kirmir vadisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu dönemde en önemli Rom-Bizans yerleşmeleri, Juliapolis (Gülseliler), Sykeon (Tahirler) ve Lagania/ Anastasiapolis (Dikmen höyük)'dir. Bu yerleşim alanlarında; kaya yerleşim yerleri, kaya mezarları, kaya kiliseleri, tümülüs, höyük, kale ve kilise kalıntıları mevcuttur. Hristiyanlığı yayılması ile Ankara önemli bir dinî merkez olmuştur. Ankara'nın piskoposluk merkezi olması dolayısıyla, aynı güzergâhında bulunan Lagania'nın da bu dinî gelişmelerden etkilendiğini görülmektedir. Keza, bu bölgeden geçen tarihî *Roma Yolu* üzerindeki kiliselerin yoğunluğu, dönemin tanınmış dinî şahsiyetlerin (Aziz Theodor) bu bölgedeki faaliyetleri ve Kirmir vadisindeki birçok oyulmuş kaya kiliselerinin varlığı, Hristiyanlığın bölgede geniş alanlara yayıldığını göstermektedir. (Ramsey, 1960, s. 264,266, 268, 270, 271), (Walker, 2001, s. (101-108), (Brown, 1996, 239-242), (Brown, 2006 s. 117-124).

Çalışmanın Yöntemi ve Amacı

Beypazarı'ndaki söz konusu kaya yapılarının, çoğunluğu yukarıda ifade edilen vadilerde özellikle Kirmir vadisinde yoğunlaşmıştır. Çalışmaya dahil edilen bu yapılarının tamamı sit alanı kapsamında olduğu (<http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/kulturenvanteri>) ve İnönü'nde olduğu gibi

bazılarındaki saha çalışmaları birçok tehlikeyi barındırmasından dolayı, bunlarla ilgili analizleri yapmakta zorlanıldı.

Bu yönüyle araştırmanın temel problematiğini teşkil eden hususlar, fiziki şartların zorluğu ve güvenlik sıkıntıları, araştırma da dron kullanılarak, tam anlamıyla olmasa da ana hatlarıyla çözülmeye çalışıldı.

Kayabükü ve Bağözü gibi, tırmanması kolay olan ve içerisinde kilise kalıntıları bulunan kaya yapıları daha yakından incelendi. Bu çerçevede diğer bölgelerdeki kaya yapılarıyla karşılaştırma imkânı elde edildi. Diğer taratan, yakından fotoğraf çekilerek, kayaların fiziki yapıları hakkında daha detaylı bilgilere ulaşıldı. Aynı şekilde kaya yapılarındaki mimari öğeler, insan eliyle oluşturulan figürler ve hangi amaçla kullanıldıkları daha yakından anlaşılmaya çalışıldı.

Bu çalışmada yararlanılan kaynaklar oldukça sınırlıdır. Tayfun Köken'nin, Beypazarı Tarih ve Arkeolojisi üzerine yaptığı çalışma daha çok turistik amaçlı rehber niteliğinde bir çalışma olsa da titiz bir araştırmaya dayalı olduğu anlaşılmaktadır. Beypazarı tarihi ve arkeolojisini dar kapsamda ele almış olmasına rağmen ortaya koyduğu verilerle akademik bir yaklaşım sergilediği dikkat çekmektedir. Bu araştırma, çalışmamızda esas itibarıyla yönlendirici nitelikte olmuştur. Ancak söz konusu çalışma oldukça yüzeysel verileri içermektedir. (Köken, 2000) Bu nedenle Beypazarı kaya yapıları hakkında saha araştırması yapılarak daha detaylı veriler elde dilmeye çalışılmıştır.

Diğer taraftan 2000 yılında Orhan Kuntay ve ekibi tarafından VII. Şehircilik Projesi çerçevesinde hazırlanan Beypazarı İlçesi Araştırma Raporları çalışması, Ağırlıklı olarak yakın dönem Beypazarı'nın sosyo-ekonomik ve idari yapısı üzerine geniş katılımlı uzmanlar bir grubu tarafından hazırlanan envanter nitelikli bir çalışma raporudur. Beypazarı'nın Tarih ve Arkeolojisi üzerinde kısa değerlendirilmelere yer vermiş olması ve özellikle İnözü vadisinde bulunan kaya yapılarını çevre-insan ilişkileri bağlamında ele alması çalışmamızda faydalandığımız eserler arasındadır. (Kuntay, 2000).

Peter Brown ve Johal Thamas Wolker'in Kirmir vadisinde yapmış oldukları bir dizi yüzey araştırmalarında bu sahadaki kilise kalıntıları üzerinde yaptıkları çalışmalar önemlidir. Bu yüzey araştırmalarında, Fasil ve Oymaağaç köylerinde bulunan kaya kiliseleri hakkında kısa bilgi vermişlerdir. Yazarların çalışmalarında kullandıkları haritalar (<http://courses.washington.edu/tahirler/>) çalışmamız için yönlendirici olmuştur. Bu bilgiler, çalışmamız açısından ufuk açıcı olmuştur. (Walker, 2001), (Brown, 1996, (Brown, 2006).

W. M. Ramsey'in hazırladığı Anadolu'nun tarihi coğrafyasına ait son derece titizlikle hazırlanmış kitaptan da yararlanılmıştır. Özellikle antik yerleşim yerleri ve kilise alanlarının gösterildiği haritalar çalışmamızda yol gösterici olmuştur. (Ramsey, W. M. 1960).

Son olarak, Anadolu'nun muhtelif coğrafyalarındaki kaya mezarları üzerine yapılan bazı akademik çalışmalardan yararlanıldı. Bu çalışmalar, her ne kadar Beypazarı'nda olduğu gibi yerleşim yeri ağırlıklı kaya yapıları niteliğinde değillerdir. Bu yapılar baha çok nekropol alanı içinde mimari stillerin ön plana çıktığı kaya mezarları bağlamında ele alınmış olsalar da Beypazarı coğrafyasına yakın olmaları ve bazı benzerliklerden dolayı buralardaki kaya yapılarıyla mukayese imkânı elde edildi. (Kortanoğlu, 2006), (Karakan, 2024), (Dökü, 2008).

Bu çerçevede, yukarıdaki çalışmalarda ifade edilen Beypazarı kaya yapıları üzerinde kısmi bilgeleri daha da genişleterek ve saha araştırmalarıyla birlikte akademik bir çalışma ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışma yapılan sahalar bir harita üzerinde işaretlenerek, kaya yapılarının olduğu jeolojik ve coğrafi yapılar da gösterilmeye çalışılmıştır (Harita1).

Beypazarı ve Çevresindeki Kaya Yapılarının Genel Özellikleri

Beypazarı ve Çevresindeki Kaya Yapıları, Yerleşim Alanları, Mezarlar, Kiliseler

Çalışmamıza esas teşkil eden kaya yapıları, halk arasında mağara olarak ifade edilse de kavramın oldukça geniş anlamları söz konusudur. Bu çalışmada, daha çok doğal yapıları ifade eden mağara yerine insan eliyle oluşturulmuş kaya yapılarını kullanmayı tercih ettik.

Anadolu'daki kaya mezarları ile ilgili çalışmalar bir hayli fazladır. Yukarıda ifade edildiği üzere, bu kaya oyuklarını nekropol alanı olarak addedip, mezarların yanı sıra, insanların ölü gömme geleneklerini, yerleşme, sığınma ve ibadet mahalli olarak kullanımlarını da değerlendirilmeye tuttukları görülmektedir. (Kortanoğlu, 2006), (Karakan, 2024), (Dökü, 2008) Hatta bu alanlarda sosyal ve ekonomik hayatın varlığına dair pek çok kalıntıların varlığı tespit edilmiştir. Yakın zamanlara kadara birçok kaya mezar yerlerinin, gündelik işler için kullanıldığı da dile getirilmiştir. (Karakan, 2024, s. 48), Her şeyden önce, insan hayatının söz konusu özelliklerinin yerleşik hayatta da var olması, kaya yerleşmelerinde görülmesinden daha olağan bir durum olmaması gerekiyor.

Kaya yapılarının elle oyulanların yanı sıra, doğal olanlarının da var olduğunu düşünmek gerekiyor. Anadolu'daki birçok kaya oyukları, Beypazarı'nda görüldüğü gibi doğal olan mağaralarla, insan eliyle oyulan kaya yapıları iç içedir.

Beypazarı kaya yapılarının mimari özellikleri hemen hemen aynıdır. Kaya yapıları genel itibarıyla, oda şeklinde olup, odaların yüksekliği 2.5 metreyi geçmemektedir. Bu odaların alanı ise, 3-5 insanın barındıra bileceği 6 metrekareyi geçmemektedir. Bazı yapıların odaları yatayına birbiriyle bağlantılı olurken, bazılarında dikeyine 2 hatta 3 katlı olanları da vardır. Bir kısım kaya yapılarının ağız; kare, dikdörtgen ve düzgün olmayan veya doğal oluşum biçimindedir. Diğer taraftan, özellikle vadilere bakan kaya yapılarının, vadiye açılan pencereleri dahi vardır.

Kırbaşı beldesindeki kaya yapıları diğerlerine göre hem sayıca fazla hem de sosyo-ekonomik hayatı yansıtan mimari izlerin varlığına rastlanılmıştır. Üzüm sıkma mahalleri, aşağıdan yukarıya çekilen betondan yapılmış su boruları dikkati çekmektedir. Diğer. Bir farklılık da İnözü kaya yapılarında görülmektedir. Burada özellikle doğal mağalar kuş yuvalarının bulunduğu alanlar olarak görülürken, kuş çeşitliliğini de yansıtmaktadır.

Beypazarı Kaya Yapılarının Diğer Kaya Yapılarıyla Mukayesesi

Üzerinde çalışılan Beypazarı bölgesindeki kaya yapıları, esas itibarıyla yerleşim ve barınma yerleridir. Bununla birlikte, az da olsa yukarıda ifade edildiği gibi yerleşimle birlikte, buralarda hayat süren insanların, bu alanları mezar ve tapınak olarak kullandıkları görülmektedir. Gerçi, Beypazarı'nda mevcut olan kaya oyukları, aynı coğrafyada bulunan Frigya bölgesindeki birçok kaya mezarları ve yerleşim yerleri kadar mimari stillere sahip değildir. Frig kaya mezarlarında cephe mimarisi ön plana çıkarken, kemer ve nişli vasıfları belirgin bir vaziyettedir. (Kortanoğlu, 2006, s. 32, 33, 65-69) (Karakan, 2024, s. 49).

Beypazarı'ndaki kaya mezarlarının, Frig kaya mezarlarıyla en belirgin ortak özelliği, oda mezarlarının benzer olmasıdır. (Kortanoğlu, 2006, 29-33) Ancak Beypazarı oda mezarlarının mimarisi basit basit olup, Frig odalı kaya mezarlarındaki gibi, cephe mimarisi, kaya yapıları içerisinde çukurlar ve lahit görünümlü mezar yapıları bulunmamaktadır. Buna rağmen Beypazarı kaya mezarlarındaki odalarda niş ve yatakların varlığı, ana kaya girişlerinin kare ve dikdörtgen şekilde oyulmuş olması, Frig mezar geleneğiyle ortak özelliklerin bulunduğunu göstermektedir. (Resim 2,3,5,7).

Paphlagonya bölgesinde yaygın olarak görülen düz damlı kaya mezarlarının, Beypazarı'ndaki bazı kaya yapılarıyla mimari benzerlikler söz konusudur. Bağözü, Fasil, Oymağaç ve Kırbaşı köylerindeki kaya yapıları genel itibarıyla düz damlı olup, (Resim 3,5,7) Paphlagonya'daki, Asarcık, Alaca ve Güvercinlik mezar yapılarıyla benzerlik göstermektedir. (Dökü, s. 19, 2008, Resim, 21, 22, 24, 25, 27).

Bu çalışmada değerlendirmeye tabi tutulan kaya yapıları, basit mimari yapıya sahip oldukları gibi, doğal formlu özellikleri ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmada, kaya odaları değerlendirilirken çoğu zaman belirli bir mimari stili ön plana çıkarmakta zorlanılmıştır. Yine de bu yapıların geometrik özellikleri, duvarlarda bulunan ikonografik resimler ve sıvama izleri veya dışarıyla olan konumları ve odalar arasındaki bağlantı yolları vurgulanmaya çalışılmıştır.

Beypazarı ve Çevresindeki Kaya Yapıları

Beypazarı'ndaki kaya yapıları, Türk yerleşimi öncesi Lagania diye ifade edilen kayalık alanlarda ve suların oluşturduğu vadi alanlarda yoğunlaşmıştır. Diğer ifadeyle Kirmir, İnözü ve Kırbaşı (Orhut) vadileri kaya yapılarının en sık görüldüğü coğrafyadır.

İnözü Kaya Yapıları

Beypazarı merkezinin kuzey-batısında bulunan İnözü vadisinin jeolojik oluşumu, dönemi, 4. Zaman'ın Tersier aşamasındaki yaşlı formasyonlarda kalmıştır. Bölgedeki volkanik faaliyetlerle sedimanter yumaşak kaya oluşumunu artırmıştır. Vadideki kaya mağaralarının kullanım dönemi, Friglere kadar uzanmaktadır. Vadi, her iki yakasındaki doğal bitki örtüsü ve endemik kuş çeşitliliği ile bütünleşmiş bir görünüm arz etmektedir. (Kuntay ve Ark. 2000, s. 25). İnözü kaya oyukları kalıntıları dikkate alındığında; kaya yerleşim mahalli, kaya mezar yeri, kaya kiliseleri ve kuş yuvaları olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. (Aklanoğlu, 2005, s.218).

İnözü'nde bulunan kaya yapıları genellikle insan eliyle oyularak meydana geldiği rahatlıkla görülebilmektedir. Kaya duvarlarındaki sıva izleri belirginliğini korumaktadır. Odalardan vadiye bakan pencereler açılmış vaziyettir. Hatta hatıl ve duvar örgülerinin kalıntıları hâlâ mevcuttur. Benzer bir şekilde kaya yapılarının içlerindeki zeminlerin insan eliyle oluşturulan mezar anıtları da görülebilmektedir. Keza mezarların bulunduğu mahallerde, Bizans dönemi kilise kalıntılarına da rastlamak mümkündür. (Kuntay ve Ark. 2000, s. 25)

Kırbaşı Kaya Yapıları

Beypazarı'nın güneyinde ve Mihalıcık sınırına yakın bir coğrafyada yer alan Kırbaşı beldesi, batısında yaklaşık 1 km uzunluğunda Ohrut Vadisi olarak bilinen kanyonda, iki ana bölgede yoğunlaşmış 40'ın üzerinde kaya yapıları bulunmaktadır. (Bak. Resim 1) Bu yapıların çoğu doğal olmayıp insan eliyle oluşturularak çok amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Önemli bir kısmı yerleşim yeri olarak belirlenen kaya yapılarının ibadet yeri olan kilise, üzüm sıkma alanı ve mezar yeri olarak kullanıldığı görülmektedir. Bazı alanlarda çok katlı ve birbiriyle bağlantılı yerleşim mahalleri, aşağıdan yukarı katlara, dış duvarlar üzerinden taşıma amaçlı beton borular inşa edildiğine dair izler görülmektedir. Bu yapı unsuru, muhtemelen tarımsal faaliyetlerle ilgili olmalıdır. Frig, Roma ve Bizans dönemine ait olduğu düşünülen çok amaçlı bu kaya yapıları, dikdörtgen ve kare şekilde oyularak yerleşim yeri haline getirildiği anlaşılmaktadır. Birçok odada sıva izlerine rastlanılması yerleşim yeri olduğunu ortaya koymaktadır. Kilise ise, tonozlu mimari yapı halinde oyulmuş olup, duvarlarında kubbe görümlü nişlerle yaşam alanı oluşturulmuştur. (Köken, 2014, s. 21) , (Resim 2).

Bağözü Kaya Yapıları

Beypazarı'nın güney-batısında bulunan Bağözü köyünün yanı başında bulunan ve köyü tepeden gören bir mevkideki yaklaşık 200 metre boyunda 20 metre boyundaki bir kaya kitlesine oyulmuş kaya yapıları mevcuttur. Bu yapılar esasen bir yerleşim yeri olarak

Beypazarı ve Çevresindeki Kaya Yapıları, Yerleşim Alanları, Mezarlar, Kiliseler

kullanılmış olup, yan yana dizilmiş odalar halinde, birbirine geçişken özelliklere sahiptir. Odaların içinde muhtelif boyutlarda nişler bulunmaktadır. Ayrıca, kalıntılardan anlaşıldığına göre, burada bir kilise yapısının varlığı söz konusudur. Mevcut mimari kalıntılardan hareketle kilisenin kemerli bir kapısı ve tonozlu bir mimari stile sahip olduğu düşünülmektedir. Bu yerleşim alanında bulunan seramik parçalarından, söz konusu kaya yapılarının Geç Roma-Bizans dönemi yerleşim sahalarından olduğu söylenebilir. Köken, 2014, s. 26), (Resim 3).

Fasıl Kaya Yapıları

Beypazarı'nın güneyinde Kirmir vadisi üzerinde bulunan Fasıl köyü, Roma dönemi yerleşim alanlarından biridir. Köyün 1 km. yakınındaki Maltepe ören yeri dik bir tepe üzerine kurulmuş olup, bulunan seramik parçalarından Roma dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır. Köyün yakınındaki Kavak Dersi boyunca uzun bir kayalık alanda insan eliyle oyulmuş yerleşim amaçlı kaya yerleşim odaları mevcuttur. Odalar kare ve kubbemsi mimari stilde oyularak korunaklı bir yapı haline getirilmiştir. Bununla birlikte odaların aynı zamanda mezar yerleri olabileceğini akla getirmektedir. (Köken, 2014, s. 33) (Resim 4).

Oymaağaç Kilise Yapıları:

Kiliseler alanı olarak bilinen bölgede, Oymaağaç köyüne yakınlarında bir tepe üzerinde bulunan kaya yapıları çok katlı yerleşim alanı ve buraya bağlantılı bir kilise kalıntısı bulunmaktadır. Üç kattan meydana gelen yerleşim yapısının girişinde bir oda, girişin üstünde yine büyük bir mekân ve bu mekâna bağlı dört oda mevcuttur. En üst katta ise, bu odalara bağlı kilise bulunmaktadır. Katların hepsinde vadiyi gören pencereleri mevcuttur. Köken, 2014, s. 45) (Resim 6).

Kayabükü/Kilise Yapıları:

Kayabükü köyündeki kaya kiliseleri, Kirmir vadisi üzerindeki Roma döneminin Konstantin-Kudüs ana yolunun üzerinde olup, yine kiliselerin yoğun olduğu Tahirler köyünün 4 km kuzeyindedir. Çok katlı yerleşim mahalli olduğu anlaşılan söz konusu kaya yapılarındaki odalar birbirleriyle bağlantılıdır. Bu yapılarda dikkati çeken en önemli yer, Bizans dönemine ait kilise kalıntılarıdır. Tonozlu mimari stil özelliği gösteren kilise duvarlarında, tahrip olsa da ana hatlarıyla özelliğini koruyan ikonografik figürler varlığını korumaktadır. (Köken, 2014, s. 51) <http://courses.washington.edu/tahirler/> (Resim 7,8,9).

Sonuç

Beypazarı coğrafyasındaki jeolojik oluşumların meydana getirdiği kaya yapıları, bu coğrafyada geçmiş dönemlerde yaşamış toplulukların asırlar boyunca, insan-çevre ilişkileri sürecini yansıtmaktadır. Bu coğrafyanın toplulukları, söz konusu yapıları, yerleşim alanı, ibadetlerini yaptıkları dini mekanlar, mezar yerleri ve sosyo-ekonomik faaliyetlerini sürdürdükleri, hayvan barınağı, tarımsal ürünlerin saklandığı alanlar olarak kullanmışlardır.

Bu çalışmada, insanların bu kayaları oymaya zorlayan nedenler ortaya koyulurken (iklim, güvenlik, inanç ve ekonomik şartlar) kaya yapıları dışı yaşantılarla, kaya yapıları yaşantılarını mukayese etme imkânı da sunulmuştur.

Diğer taraftan, Anadolu'nun farklı bölgelerinde var olan benzer kaya yapıları ile, özellikle Friglerin önemli merkezlerindeki kaya mezarlarıyla, Beypazarı'nda olanları mukayese imkânı da söz konusudur. Beypazarı kaya yapılarında mimari stilin, diğer coğrafyalardaki kadar gelişmiş olmayıp basit olduğu, buna mukabil az da olsa ortak yönlerinin var olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Orta Anadolu'daki Frig kaya mezarlarındaki mimari stili gelişmiş bir görünüm arz etmektedir. Bu durum aynı coğrafyada kurulan Roma ve Bizans medeniyetlerine de intikal ederek, benzer işlevlerini devam ettirmişlerdir.

Çalışma, Beypazarı ve çevresinde geçmiş devirlerde yaşayan toplulukların, vadi, tepelik ve dağlık alanların dışında, kaya yapılarında sosyo-ekonomik ve kültürel hayatlarının var olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu yaşayış tarzını zorlayan şartların; güvenlik ve iklimsel değişimlerden kaynaklanacağı gibi, inançlarını yaşayabilme ve ekonomik hayatlarını sürdürebilecekleri alanlar olabileceği de düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle, söz konusu kaya yapıları, bir nevi farklı bir hayat tarzının oluştuğu mekân ve mahaller olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

- Aklanoğlu, F. (2005). “İnözü Vadisi’nin Koruma Kararlarının İrdelenmesi”, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8-10 Eylül., SDÜ, Isparta, s. 218.
- Brown, P. (1996). “Beypazarı Tahirler Köyündeki Kiliseler Üzerine Alan Çalışması” *XV. Araştırma Toplantısı 1*, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 239-242.
- Dökü, F. E. (2008). *Paphlagonia Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Antalya.
- Brown, P. (2006). “Chorotope: Theodore of Sykeon and his Sacred Landscape,” in A. Lidov, ed., *Hierotopy: Creation of Sacred Spaces in Byzantium and Medieval Russia* (Moscow: Indrik, 117-124.
- Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, 1990.
- Karakan, H. E. (2024), *Anadolu’da Hellenistik Dönem Tapınak Cepheli Kaya Mezarları*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- Kaya, A. M. (2012). “Keltler’in Anadolu’ya Göçü: Göç Nedenleri, Yolları ve İlk On Yıl”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı* Yıl: 10, Güz, Sayı: 13, s., 1-16.
- Köken, T. (2014) *Beypazarı İlçesi Araştırma Raporları*, Ankara.
- Kuntay, K., Kaplan, H., Aşık, D., Yonca, A., Atik ve Kırsachoğlu, O., (2000). *Beypazarı İlçesi Araştırma Raporları* (Proje Sorumluları) Ankara.
- Umar, B. (1993). *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İstanbul.
- Özgüç, T. (1945). “Beypazarı Çevresinden Getirilen Testi ve Damga Mühür”, *Belleten*, Ankara, Sayı. 34, s. 291.
- Ramsey, W. M. (1960), (Çev. Mihri Pektaş), *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, MEB Yay. İstanbul.
- Süavi, A., (2005). Emiroğlu, K., Ömer Türkoğlu ve Özsoy D. E., *Küçük Asya’nın Bin Yüzü* Ankara, Dost Kitabevi, Ankara, s. 125.
- Sevin, V. (2006) *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, TTK, Ankara, s.6.
- Şener, Y. (1976). *Beypazarı Tarih ve Bugün*, Beypazarı.
- Tezcan, B. (1956). “Nallıhan-Beypazarı Çevresinden Getirilen Kaplar Hakkında” *Belleten* Ankara, Sayı 79, s. 343-345.
- Vardar, E. L. (2005). “Galatya Bölgesi Kaleleri/Yerleşmeleri, Yüzey Araştırmaları: Ankara İli”, *24. Araştırma Toplantısı*, C.2, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. s., 79-100.
- Vardar E. L. (1996) ve Vardar, A. N. (1996). “Galatya Bögesi Kaleleri/Yerleşmeleri Yüzey Araştırması Ankara İli”, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, s., 245-279.
- Vardar, E. L. (2006) “*Galatia Bölgesi Kaleleri/Yerleşmeleri Yüzey Araştırması: Ankara ve Eskişehir İlleri*”, *24. Araş Sonuçları Toplantısı*, C. 3, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. s. 455-459.

Beypazarı ve Çevresindeki Kaya Yapıları, Yerleşim Alanları, Mezarlar, Kiliseler

Walker, J. T. (2001). “The Tahirler Project (Beypazarı Province); Preliminary Report for 2001 Season, s. 101-108; Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

[http:// courses.washington.edu/tahirler/](http://courses.washington.edu/tahirler/)

<http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/kulturenvanteri>

RESİMLER

Resim 1. Kırbaşı Orhut vadisindeki mağaraları

Resim 2. Orhut vadisinde kayaya oyulmuş kilise yapısı.

Resim 3. Bağözü köyü kaya yerleşim alanı

Resim 4. Fasıl Köyü mağaraları

Resim 5. Fasıl Köyü mağaralarında bir yerleşim odası ve odada oturma yeri

Resim 6. Oymağaç köyündeki Kilise mağaraları

Resim 7. Kayabükü mağaralarındaki kilise

Resim 8. Kayabükü mağarasındaki kilise duvarındaki ikonalar.

Resim 9. İnözü vadisi

Resim 10. İnözü vadisi kaya mezar ve yerleşim mahalleri.

HARBETSUVAN TEPEŚİ XRF (MİNERALOJİ) ANALİZLER

HARBETSUVAN TEPEŚİ XRF (MINERALOGICAL) ANALYSES

ХАРБЕЦУВАН-ТЕПЕ: XRF (МИНЕРАЛОГИЧЕСКИЕ) АНАЛИЗЫ

Züleyha ŞEN*

ÖZ

Obsidiyen, Yakın ve Orta Doğu'nun Prehistorik insanları tarafından alet ve lüks ürünlerin üretimi için bir hammadde olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Arkeolojik araştırmalarda, obsidiyen kaynaklarını oluşturan volkanik komplekslerin kökenini ve dağılımını belirlemek için mineraloji, kimya ve tarihleme yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemlerle yapılan çalışmalar obsidiyen kaynakların yeniden değerlendirilmesine ve yeni kaynakların belirlenmesini sağlayarak arkeolojik verilere daha geniş bir şekilde katkıda bulunmaktadır. Obsidiyen, ayırt edici özellikleri ve uzun mesafeli dağılımı nedeniyle, antik ticaret ağlarında önemli bir hammadde olmuştur. Obsidiyenin hammadde kaynaklarından kilometrelerce uzaklarda bulunması ve tarih öncesi hareketliliği, değişim sistemleri arkeolojik veriler açısından değerli bilgiler içermektedir.

Bu çalışmada, Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesinde bulunan Taş Tepeler Projesi içerisinde yer alan Harbetsuvan Tepesindeki obsidiyen aletler incelenmiştir. Araştırma, 2022 yılında yayınlanan ve xrf (mineralojik) analizlerinin kısaca değinilen yüksek lisans tezinden elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Bu çalışmada, mineralojik analiz sonuçları seçilen örneklerle referansla genişletilmiştir. Harbetsuvan Tepesinde üç sezon boyunca çalışma yapılan on bir açmadan ele geçen obsidiyen buluntulardan, 177 parça üretim artığı ayrıştırılarak İTU/JAL Jeokimya Araştırmaları Laboratuvarına gönderilerek analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda karşılaştırılma yapılarak obsidiyenin getirilmiş olabileceği hammadde alanları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölgede bulunan obsidiyen buluntular hakkında daha önce benzer bir çalışmanın olmaması göz önüne alındığında, bu araştırmanın arkeoloji alanına yeni veriler sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şanlıurfa, Tek Tek Dağları, Harbetsuvan Tepesi, Obsidiyen, XRF Analizi.

ABSTRACT

Obsidian was widely used by prehistoric communities of the Near and Middle East as a raw

* **ORCID:** [0000-0002-8162-6536](https://orcid.org/0000-0002-8162-6536), Uzman Arkeolog, Iğdır Üniversitesi
zueyhasen@gmail.com

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Şen, Z. (2024). HARBETSUVAN TEPEŚİ XRF (MİNERALOJİ) ANALİZLERİ. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (67), 18-26. **DOI:** [10.17498/kdeniz.1681087](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1681087)

Harbetsuvan Tepesi Xrf (Mineraloji) Analizler

material for the production of tools and luxury items. In archaeological research, methods such as mineralogy, chemistry, and dating are applied to determine the origin and distribution of volcanic complexes that constitute obsidian sources. Studies conducted with these methods contribute to the reassessment of obsidian sources and the identification of new ones, thereby expanding archaeological data. Due to its distinctive characteristics and long-distance distribution, obsidian played a significant role as a raw material in ancient trade networks. The presence of obsidian far from its raw material sources provides valuable information about prehistoric mobility and exchange systems. In this study, obsidian tools from Harbetsuvan Tepesi, located within the Taş Tepeler Project in the Eyyübiye District of Şanlıurfa Province, were examined. The research is based on the findings of my master's thesis, published in 2022, in which XRF (mineralogical) analyses were briefly addressed. In the present study, the results of the mineralogical analyses are expanded in reference to selected samples. From eleven excavation trenches worked over three seasons at Harbetsuvan Tepesi, 177 production debris pieces were separated and sent to the İTÜ/JAL Geochemistry Research Laboratory for analysis. The results were compared in order to identify possible raw material sources of the obsidian. Considering that no similar study has previously been conducted on the obsidian finds of this site, this research aims to provide new data to the field of archaeology.

Keywords: Şanlıurfa, Tek Tek Mountains, Harbetsuvan Tepesi, Obsidian, XRF Analysis.

АННОТАЦИЯ

Обсидиан широко использовался доисторическими сообществами Ближнего и Среднего Востока в качестве сырья для изготовления орудий и предметов роскоши. В археологических исследованиях для определения происхождения и распространения вулканических комплексов, являющихся источниками обсидиана, применяются методы минералогии, химии и датировки. Проведённые исследования способствуют переоценке источников обсидиана и выявлению новых, тем самым расширяя археологическую базу данных. Благодаря своим характерным свойствам и широкому распространению на большие расстояния, обсидиан имел важное значение как сырьё в древних торговых сетях. Обнаружение обсидиана на значительном удалении от месторождений предоставляет ценные сведения о мобильности и системах обмена в доисторическую эпоху.

В данной работе исследованы обсидиановые орудия с Харбецуван-Тепе, расположенного в рамках проекта «Taş Tepeler» в районе Эйюбие провинции Шанлыурфа. Исследование основано на материалах моей магистерской диссертации, опубликованной в 2022 году, где кратко рассматривались результаты XRF (минералогического) анализа. В настоящем исследовании результаты минералогического анализа расширены на основе выбранных образцов. Из одиннадцати раскопов, проведённых на Харбецуван-Тепе в течение трёх сезонов, было выделено 177 фрагментов отходов производства, которые направлены в Геохимическую исследовательскую лабораторию İTÜ/JAL для анализа. Результаты были сопоставлены с целью выявления возможных источников обсидиана. Учитывая отсутствие аналогичных исследований по обсидиановым находкам данного памятника, данное исследование направлено на предоставление новых данных в область археологии.

Ключевые слова: Шанлыурфа, горы Тек-Тек, Харбецуван-Тепе, обсидиан, XRF-анализ

GİRİŞ

Obsidiyen ilk insanlar tarafından sadece yerel kaynak olarak bulunduğunda, kullanılıp alet yapılırken zamanla önem kazanarak bir ticaret ürünü olmuştur. Paleolitik Dönemde deniz veya tatlı su kabukları, mamut dişleri vb. ürünler değişik tokuşta kullanılırken obsidiyenin çok fazla bilinmediği görülür (Cauvin & Chataigner, 1998, s. 327-328). Fakat günümüzden 12.000 yıl önce başlayarak takasta, ticarete veya armağan olarak verilmeye başlayan obsidiyen hammadde kaynağı olan yerleşimlerin dışında da tercih edilen önemli bir hammadde olmuştur (Balkan-Atlı, 2005, s. 2).

Geniş bir yayılım alanına ve kullanıma sahip olan bu hammadde alet yapımından, süs eşyasına ve tıp alanına kadar birçok alanda kullanım görmüştür. Özellikle obsidiyenin sembolik yönü, Neolitik Dönemde göz ve bakışla ilişkilendirilerek figürinlerdeki göz boşluklarında bulunmuştur. Bunun en güzel örneği Şanlıurfa-Yeni Mahallede bulunan ‘Urfa Adamı’dır. Mezopotamya’da bulunan bazı yerleşimlerde ise giysi iğnesi ve süme kalemi olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Özgüç, 1996, s. 279-283). Neşterden yedi kat keskin olan bu hammadde ameliyat bıçakları olarak kullanımına Mısır Piramitlerinde rastlanmıştır (Akbulut, 2022, s. 1). Ayrıca günümüzde Amerika’da bazı göz ameliyatlarında obsidiyen kullanımı görülmektedir.

Taş Tepeler olarak adlandırılan Harbetsuvan Tepesi Şanlıurfa İli, Merkez ilçesinde yer almaktadır. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşimlerinden biridir. Harbetsuvan Tepesinde 2017-2019 yılları arasında Prof. Dr. Bahattin Çelik’in bilimsel danışmanlığında ve Müze Müdürlüğü Başkanlığı altında yapılan çalışmalarda elde edilen obsidiyen buluntular incelenmiştir (Çelik & Tosyagülü Çelik, 2020a, s. 46) (Çelik & Tosyagülü Çelik, 2020b, s. 306). Obsidiyen buluntular ayrıştırılarak çalışma yapılan alanların üretim artıkları içerisinde alınarak analizleri yapılmak üzere İTÜ’ya gönderilmiştir. Bingöl/Solhan bölgesinde en son yapılan çalışmalar 1998 yılında Bigazzi, Poupeau, Yegingil ve Bellot-Gurlet’tin (Bigazzi, Poupeau, Yegingil, & Bellot-Gurlet, 1998, s. 69-89) yaptığı ve Chataigner, Poidevin, ve Arnaud’un (Chataigner, Poidevin, & Arnaud, 1998, s. 1-4) yaptığı çalışma sonuçları bulunmuştur. Ele geçen bu analiz sonuçları net değildir. Araştırma yapan bir başka kişi olan Tiryaki ve ekibi (Tiryaki, 2020, s. 3) tarafından Geops projesi kapsamında yapılan araştırma sonuçları da henüz tamamlanmadığından Bingöl’e ait veriler az bulunmuştur. Bu nedenle kendim yaptığım kısa bir yüzey araştırmasıyla elde edilen Bingöl/Solhan ve Nemrut’tan elde edilen hammadde kaynakları analize gönderilerek karşılaştırılma yapılmıştır. Bir diğer karşılaştırma alanı olan İç Anadolu’da bulunan hammadde kaynaklarıyla ilgili bilgilerde 1996 gibi yıllara aittir. Bu bölge ile yapılan en son çalışmalara da *Database On Prehistoric Near East Obsidian (Tarih Öncesi Yakın Doğu Obsidiyen Veritabanı)* (2022) veri tabanından ulaşıp karşılaştırma yapılmıştır.

XRF Analizleri

Harbetsuvan Tepesinde 2017-2019 yılları arasında yapılan çalışmada toplam 1778 (%5,26) adet obsidiyen buluntu ele geçmiştir. Bu buluntuların 556 (%31,27)’si 2017 yılında, 1133 (%63,72)’si 2018 yılında ve 89 (%5,01)’da 2019 yılında ele geçmiştir. Analize gönderilecek olan 177 parça üretim artıklarından toplanarak gönderilmiştir. Gönderilen buluntular Bruker marka S8 Tiger model dalga boyu dağılımlı XRF ile tüm spektrum boyunca numunelerin taraması yapılmıştır (2025). Ölçümler tek seferde yapıldığından hatta payı verilmektedir. Analize gönderilen obsidiyen buluntular üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda üç bölgeden gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Karşılaştırma yaparken riyoliten oluşan obsidiyenin ana elementleri olan öncelikle SiO₂, MgO ve CaO başta olmak üzere Na₂O, K₂O, MnO ve Fe₂O₃ değerleri üzerinde durularak değerlendirilmiştir. Gönderdiğimiz obsidiyen parçaları incelediğimizde SiO₂ ortalama olarak 76,48% ve

Harbetsuvan Tepesi Xrf (Mineraloji) Analizler

alkalilerce ($\text{Na}_2\text{O}+\text{K}_2\text{O}>4-3$) normal oldukları görülmektedir. Genellikle Al_2O_3 9,65% değeri diğer elementlere göre daha yüksek içeriklere sahiptir. K_2O elementi Na_2O içeriğinden yüksek olduğu görülmektedir. Diğer elementlerin ana oksit içeriklerinde çok belirgin bir değişiklik olmadığı ve genel hatları ile benzer kimyasal birleşimlere sahip oldukları görülmektedir. 2017-2019 yılları arasındaki her yıl tek tek karşılaştırılarak bakılmıştır (Şen, 2022, s. 120).

2017 yılında ait üç kazı alanından alınan sonuçlara bakıldığında K-4 olarak adlandırılan alanın ana oksit içeriği değerlendirildiğinde SiO_2 75,79% ve alkalilerce ($\text{Na}_2\text{O}+\text{K}_2\text{O}>4$) zengin oldukları görülmektedir. Her iki element aynı değere sahip sayılırlar Al_2O_3 10,02% değeriyle diğer elementlerden yüksek değere sahiptir (Tablo 1). Bu alandaki obsidiyenlerin element değerleri Acıgöl, Göllü Dağ, İkizdere, Sarıkamış ve Nemrut'ta bulunan obsidiyen elementleriyle benzer oldukları düşünülmektedir. K-7 kazı alanına bakıldığında SiO_2 73,82% ve alkalilerce ($\text{Na}_2\text{O}+\text{K}_2\text{O}>4$) yüksek oldukları görülmektedir. Al_2O_3 elementi 11,23% değeriyle diğer elementlerden en yüksek değere sahiptir. Bu değere en yakın hammadde kaynakları Acıgöl Kocatepe, Nenezi Dağ, Solhan Şeref Meydanı ve Cemalanı SiO_2 bakımından yakın değerler verirken MgO , MnO ve P_2O_5 bakımından aynı değerlere sahiptirler. K-11 kazı alanı element değerleri SiO_2 74,81% ve alkaliler Na_2O ve K_2O diğer kazı alanıyla aynı değerlere sahiptir. Bu kazı alanındaki hammadde değerlerine yakın yerler Acıgöl Tepeköy, Bingöl, Doğu Acıgöl, Kayırlı ve Solhan Sarı Başak Mezrası bu yerleşimlerle silisyum element değerleri yakın iken MgO , CaO , K_2O ve P_2O_5 elementleri aynı değerlere sahiptirler (Grafik 1).

FORMÜL	K-4	K-7	K-11
SiO_2	75,79%	73,82%	74,81%
Al_2O_3	10,02%	11,23%	11,37%
Na_2O	4,23%	4,59%	4,37%
K_2O	4,28%	4,67%	4,70%
CaO	0,95%	0,75%	0,77%
MgO	0,06%	0,08%	0,11%
TiO_2	0,18%	0,20%	0,21%
Fe_2O_3	2,79%	2,86%	2,42%
MnO	0,05%	0,05%	0,05%
P_2O_5	0,02%	0,02%	0,02%

Tablo 1: 2017 Yıllı Harbetsuvan Tepesi SiO_2 ve diğer element değerleri

2018 yılında yapılan çalışmada iki yüzey araştırmasından ve beş kazı alanından örnek alınmıştır. Yüzey araştırmalarının element değerlerine bakıldığında SiO_2 71,04% ile 74,10% olarak değer vermiştir (Tablo 2). Yakın değerler veren hammadde kaynakları Acıgöl Tepeköy, Acıgöl Kocatepe, doğu Acıgöl, Sarı Başak Mezrası, Bingöl, Erzincan, Solhan Murat Köyü ve Muş-Bingöl Karayolu Yenidal Mevkii yol üzeridir. Diğer elementler olan CaO , MgO , MnO , P_2O_5 ve TiO_2 elementleri ise aynı değerleri vermektedirler. 2018-2019 yılında K-1 kazı alanındaki obsidiyenlerin değerleri SiO_2 84,29% olarak yerleşmedeki en yüksek silisyum değerini vermektedir. Hammadde olarak karşılaştırdığımız hiçbir yer bu kadar yüksek değer vermediğinden silisyum yönünden karşılaştırma yapılmamıştır. Ancak diğer elementler üzerinden değerlendirildiğinde MnO , P_2O_5 , Na_2O , MgO , Fe_2O_3 , K_2O ve TiO_2 element değerleri üzerinden yapılan değerlendirme sonucunda Orta Anadolu Karacadağ, Acıgöl Kumtepe, Göllü Dağ, Kayırlı ve Bozköy, Nenezi Dağ, Doğu Acıgöl, Murat Köyü, Şeref Meydanı, Muş-Bingöl Karayolu ve Nemrut'ta bulunan hammadde kaynaklarıyla aynı değerlere sahiptirler.

2018-2019 yıllarında K-5 kazı alanından alınan elementlerin değerlerine bakıldığında SiO_2 75,13% değerine sahiptir. Bu değere en yakın hammadde kaynakları Göllü Dağ, Kayırlı, İkizdere, Batı Göllü Dağ ve Nemrut Krateridir. P_2O_5 , CaO , K_2O ve Na_2O elementler ise aynı değeri vermektedir. K-9 kazı alanı obsidiyen değerine bakıldığında SiO_2 76,30% ile Hasan Da, Acıgöl, Göllü Dağ, Artvin, Batı Acıgöl, Kayırlı ve Kuzey Bozköy hammadde kaynak alanlarıyla yakın değerlere sahiptirler. MgO ve Na_2O elementleri bakımından aynı değerlere sahiptirler. K-10 kazı alanının element değerleri SiO_2 74,17% ile Acıgöl Tepeköy ve Kocatepe, Sarı Başak Mezrasıyla yakın değerler vermektedir. MnO , Fe_2O_3 , CaO ve Na_2O elementleri bakımından aynı değerlere sahiptirler. K-12 kazı alanından alınan obsidiyen örnekler bakıldığında SiO_2 69,54% ile yerleşim alanındaki en düşük silisyum değerine sahiptir. Silisyum bakımından yakın değerlere rastlanılmamıştır. Diğer element örnekleri olan Al_2O_3 , MnO , P_2O_5 , TiO_2 ve Na_2O element değerleri bakımından aynı ve yakın değerler veren hammadde kaynak alanları Göllü Dağ, Acıgöl Kocatepe ve Kumtepe, Göllü Dağ Kömürçü, Sarıkamış, Nenezi Dağ, Kayırlı, Sarı Başak Mezrası ve Murat Köyünde bulunan kaynaklardan geldiği düşünülmektedir (Grafik 2).

FORMÜL	K-1	K-5	K-9	K-10	K-12	Yüzey Araştırması
SiO_2	84,29%	75,63%	76,30%	74,17%	69,54%	71,04%
Al_2O_3	5,83%	11,13%	9,10%	11,42%	13,18%	12,49%
Na_2O	2,86%	4,22%	3,61%	4,49%	4,83%	5,11%
K_2O	2,63%	4,52%	3,96%	4,97%	5,31%	5,27%
CaO	0,38%	1,07%	2,26%	0,76%	2,23%	0,55%
MgO	0,07%	0,12%	0,12%	0,08%	0,13%	0,08%
TiO_2	0,13%	0,20%	0,18%	0,21%	0,22%	0,22%
Fe_2O_3	2,09%	2,27%	2,33%	2,93%	2,81%	3,443%
MnO	0,03%	0,04%	0,04%	0,06%	0,06%	0,07%
P_2O_5	0,02%	0,04%	0,06%	0,03%	0,03%	0,00%

Tablo 2: 2018 Yıllı Harbetsuvan Tepesi element değerleri

2019 yılında ise bir kazı alanı ve üç sondaj alanından örnek gönderilmiştir (Tablo 3). K-8 kazı alanından gönderilen obsidiyenlerin element değerlerine bakıldığında SiO_2 73,20% ile Acıgöl Kocatepe, Nenezi Dağ ve Solhan Cemalanı hammadde kaynağı olarak yakın değerler vermektedir. Diğer elementlerin değerlerine bakıldığında MnO , P_2O_5 , Na_2O , MgO , CaO ve K_2O elementleri aynı değerleri vermektedir. Sondaj alanındaki obsidiyen örneklerin değerlerine bakıldığında SiO_2 68,66% değeriyle yerleşim alanındaki ikinci en düşük değere sahiptir. Diğer elementlerin değerlerine bakıldığında MnO , P_2O_5 , TiO_2 , Fe_2O_3 , Na_2O ve Al_2O_3 elementleri bakımından Hasan Dağ, Acıgöl Kocatepe ve Kumtepe, İkizdere, Göllü Dağ Kayırlı, Nemrut Krateri, Muş-Bingöl Karayolu, Cemalanı ve Doğu Göllü Dağ hammadde kaynağı olduğu düşünülmektedir (Grafik 3).

FORMÜL	K-8	Sondajlar
SiO_2	73,20%	68,66%
Al_2O_3	11,92%	13,46%
Na_2O	4,62%	4,66%
K_2O	4,82%	5,39%
CaO	0,65%	2,10%
MgO	0,12%	0,17%
TiO_2	0,21%	0,24%

Harbetsuvan Tepesi Xrf (Mineraloji) Analizler

Fe2O3	2,58%	2,45%
MnO	0,05%	0,05%
P2O5	0,03%	0,05%

Tablo 3: 2019 Yıllı Harbetsuvan Tepesi element değerleri

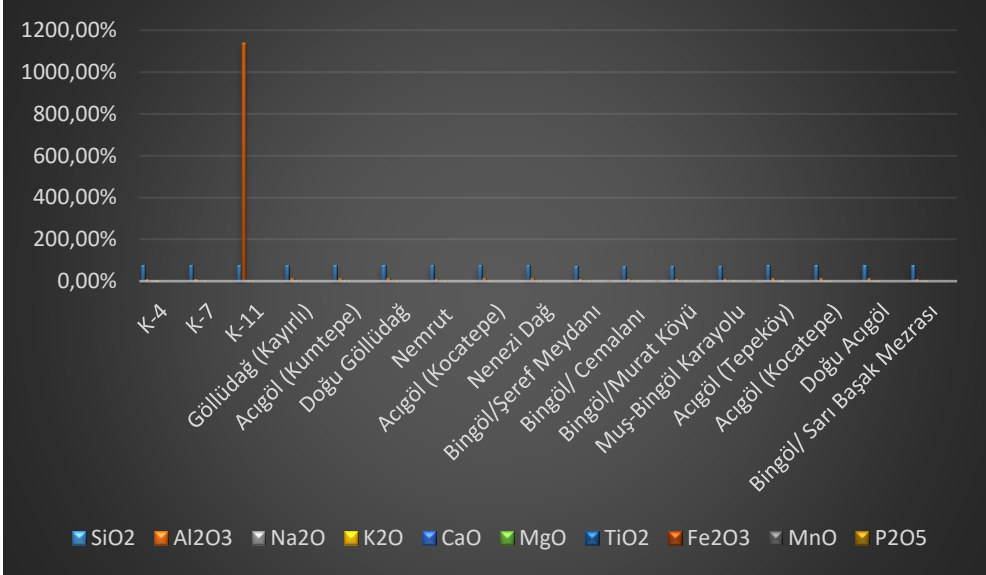
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

2017-2019 yılları arasında yapılan kazı çalışmaları sonucunda elde edilen obsidiyen buluntuların xrf analiz sonuçlarının ortalama olarak değerlerine bakıldığında SiO_2 6,48% ve alkalilerce ($\text{Na}_2\text{O}+\text{K}_2\text{O}\%$ 3-4) normal değerlerde oldukları görülmektedir. K_2O değeri Na_2O değerinden yüksektir. Diğer elementlere kıyasla Al_2O_3 9,65% daha yüksek değerlere sahiptir, diğer elementlerin ana oksit değerlerinde çok belirgin bir değişiklik olmadığı ve genel değerleriyle benzer kimyasal birleşimlere sahip oldukları görülmektedir. Genel olarak hammadde kaynağı olarak düşünülen yerlerin SiO_2 değerine bakıldığında Göllü Dağ 76,49%, Kuzey Bozköy 76,60% ve Doğu Kayırlı 76,93% en yakın değerleri vermektedirler.

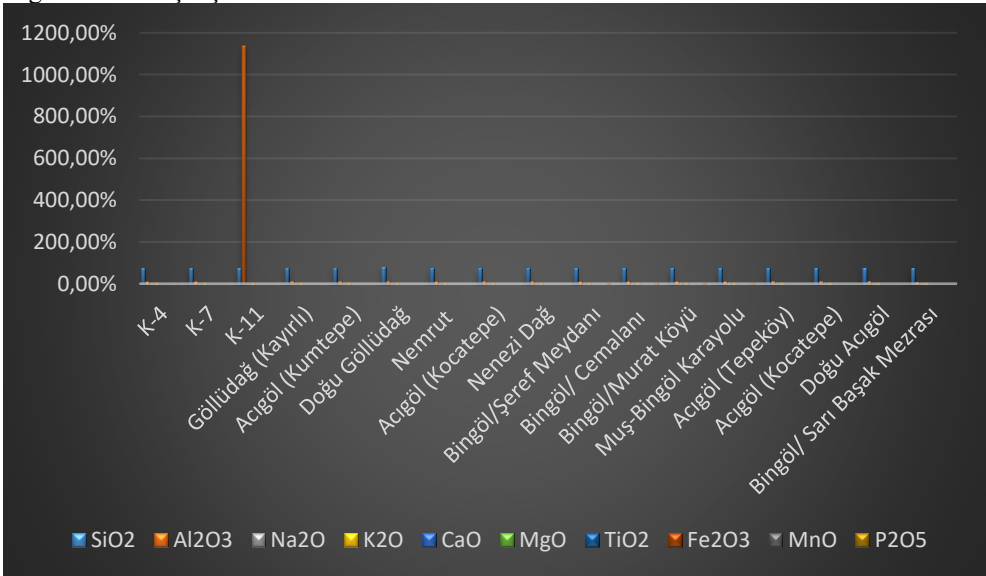
Xrf element analizlerinden sonra obsidiyenleri renk kaynaklarına göre karşılaştırma yapılmıştır. Harbetsuvan Tepesinde genellikle şeffaf-koyu yeşil, şeffaf-koyu gri, şeffaf-koyu siyah ve şeffaf-koyu kahverengi olarak ayrılan renkler şeffaf veya koyu olarak ayırmadan ana renk başlığı altında değerlendirilmiştir. Renk olarak karşılaştırılan hammadde kaynakları Orta Anadolu Bölgesi olan Kapadokya Bölgesindeki obsidiyenler genellikle siyah, kırmızı, kahverengi, gri, bantlı gri, mavimsi gri ve bu renklerin şeffaf ve koyuları bulunmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesinde yeşil, siyah, gri, kahverengi ve bu renklerin koyu ve şeffafı bulunmaktadır. Bitlis Nemrut Kraterine bakıldığında ise genellikle yeşil, benekli yeşil renk görülmektedir.

Yapılan tüm bu karşılaştırmalar sonucunda K-4, K-11, K-1, K-5, K-10, K-8 kazı alanlarında ağırlıklı olarak Orta Anadolu obsidiyeni bulunurken daha az miktarda Nemrut ve Bingöl obsidiyeni olduğu da düşünülmektedir. K-7, K-1, K-12 ve sondaj alanlarında ise ağırlıklı olarak Bingöl obsidiyeni bulunurken daha az miktarda Orta Anadolu ve Nemrut obsidiyeni olduğu da düşünülmektedir. Gelen hammadde kaynaklarına bakıldığında yerleşimde kaliteli hammadde kullanıldığı düşünülmektedir. Obsidiyenin her bölgede bulunmaması bulunduğu yerler ile diğer yerleşimler arasındaki sosyal ağların kurulmasındaki önemli bir ticaret malzemesi olduğu görülmektedir (Joan M., 1989, s. 103) (Kolankaya Bostancı, 2020, s. 216). Harbetsuvan Tepesinde de Anadolu'nun farklı yerlerinde bulunan hammadde kaynaklarından obsidiyenlerin bulunması bu bölgenin aktif bir iletişim ağının olabileceğini (Kolankaya Bostancı, 2020, s. 216-217), ticaret yaptıkları (Dixon, Johnnson, & Colin, 1968, s. 45) veya bölgeye gelen gezgin zanaatkarların uğrak yerlerinden biri olabileceği düşünülmektedir (Şen, 2022, s. 122).

GRAFİKLER

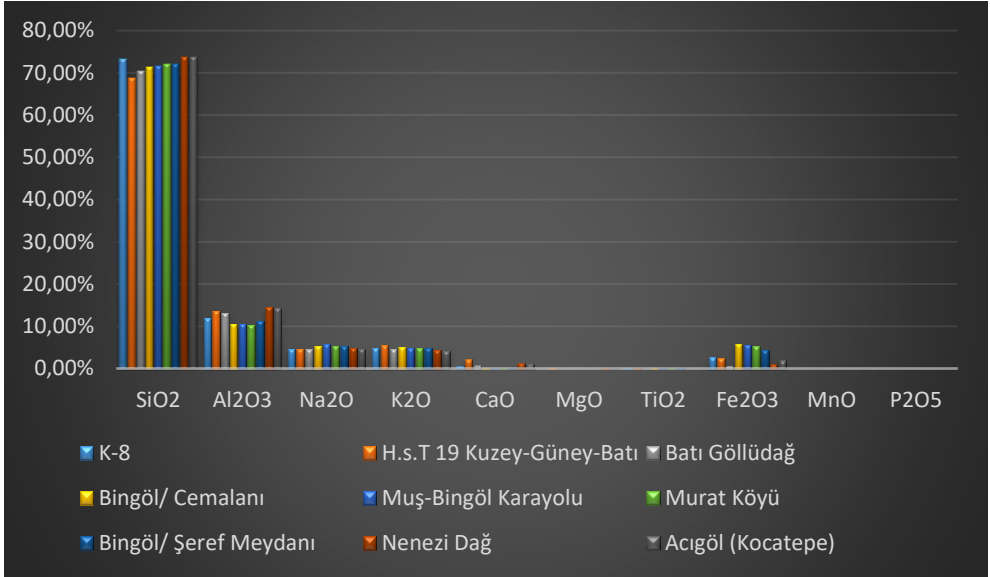

Grafik 1: Harbetsuvan Tepesi 2017 yılı obsidiyen buluntuların SiO2 ve diğer element değerlerinin karşılaştırılması

Grafik 2: Harbetsuvan Tepesi 2018 yılı obsidiyen buluntuların SiO2 ve diğer element değerlerinin karşılaştırılması

Harbetsuvan Tepesi Xrf (Mineraloji) Analizler

Grafik 3: Harbetsuvan Tepesi 2019 yıllı obsidiyen buluntuların SiO2 ve diğer element değerlerinin karşılaştırılması

KAYNAKÇA

- Akbulut, U. (2022, 01 14). *Obsidiyen: Anadolu'nun En Eski İhraç Ürünü*. www.uralakbulut.com.tr. adresinden alındı
- Balkan-Atlı, N. (2005). Paleolitikten Günümüze Obsidiyen. *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* (19), 2.
- Bigazzi, G., Poupeau, G., Yegingil, Z., & Bellot-Gurlet, L. (1998). Provenance studies of obsidian artefacts in Anatolia using the fission-track dating method: an overview. *L'Obsidienne au Proche et Moyen Orient BAR*, 69-89.
- Cauvin, M. C., & Chataigner, C. (1998). Distribution de l'obsidienne dans les sites archéologiques du Proche et Moyen Orient, L'obsidienne au Proche et Moyen Orient, Du volcan à l'outil. *BAR International Series* 738, 327-328.
- Chataigner, C., Poidevin, J., & Arnaud, N. (1998, 10). Turkish occurrences of obsidian and use by prehistoric in the Near East from 14,000 to 600 BP. *Journal of Volcanology and Geothermal Research*, s. 1-4.
- Çelik, B., & Tosyagülü Çelik, H. (2020a). Harbetsuvan Tepesi 2018 yılı Kazı Çalışması. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 46.
- Çelik, B., & Tosyagülü Çelik, H. (2020b). Harbetsuvan Tepesi 2019 Yılı Kazı Çalışması. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 306.
- Database On Prehistoric Near East Obsidian. (2022, 01 10). <https://www.mom.fr/obsidienne/analyse.php> adresinden alındı
- Dixon, J., Johnson, R., & Colin, R. (1968). Obsidian and the Origins of Trade. *Scientific American* 218, 45.
- İTÜ/JAL Jeokimya Araştırma Laboratuvarı. (2025, 04 21). <http://jal.itu.edu.tr/> adresinden alındı
- Joan M., G. (1989). Assessing Social Information in Material Objects: How Well do Lithics Measure Up? *Time, Energy, and Stone Tools*, 103.

- Kolankaya Bostancı , N. (2020). Orta Batı Anadolu Neolitik Çağ Obsidiyen Dağılımında Sosyal İletişim Ağlarının Rolü. *Anadolu/Anatolia*, 216-217.
- Kolankaya Bostancı, N. (2020). Orta Batı Anadolu Neolitik Çağ Obsidiyen Dağılımında Sosyal İletişim Ağlarının Rolü. *Anadolu/Anatolia*, 216.
- Özgüç, T. (1996). An Obsidian Storehouse close to the temples builtby Anitta, king of Nesa, arts de l'espace etindustrie de la Pierre, Etudes offertes en hommage a Agnes Spycket. *CPOA3, Neuchatel*, 279-283.
- Şen, Z. (2022). Harbetsuvan Tepesi Obsidiyen Aletlerin Tipolojik ve Teknolojik Analizleri. *Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. Iğdır.
- Tiryaki, S. (2020). Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Işığında Bingöl Obsidiyen KAYnak Alanlarına Yönelik Yeni Değerlendirmeler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2.

PARENTHETICAL WORDS AND EXPRESSIONS IN THE WORKS BY GURAM DOCHANASHVILI

GURAM DOÇANAŞVİLİ'NİN ESERLERİNDE AYRIK SÖZCÜKLER VE DEYİMLER

ОБОСОБЛЕННЫЕ СЛОВА И ВЫРАЖЕНИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ ГУРАМА ДОЧАНАШВИЛИ

Natela MELIKIDZE*

ABSTRACT

The goal of the work is to study the syntactic issues in the works by Guram Dochanashvili, in particular, it gives an overview of the parenthetical words and expressions.

The study confirmed that the abundance of parentheticals is a unique style of the writer. In addition to individual parenthetical words, Guram Dochanashvili also uses parenthetical clauses clarifying and specifying a preceding sentence. We distinguished a parenthetical predicate and the predicate with parentheticals.

Several problems were identified:

According to the widespread opinion, parenthetical words and expressions are not the part of the syntactical pair, however, based on our research, parentheticals build not only syntactical relationship and word combination, but also, they form combination with a whole clause.

The word order is an important issue for the parentheticals having no grammatical function. Accordingly, parentheticals have a stylistic function.

Predicate and appendix refute the opinion that only secondary parts of the sentence are used as parentheticals.

As parenthetical words and expressions are widely used in the works of Guram Dochanashvili, it means that the syntax serves to the style.

Keywords: Parentheticals, parenthetical words and expressions, parenthetical predicate, parenthetical modifier, appendix, parenthetical adverb.

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Guram Doçanaşvili'nin eserinde sözdizimsel bir meselenin araştırılması olup özellikle ayırık sözcükler ve deyimler üzerine durulmuştur.

Araştırmada ayırık yapıların bolluğunun yazarın bireysel üslubunun bir özelliği olduğu ortaya koyulmuştur. Guram Doçanaşvili'nin eserlerinde yalnızca tekil ayırık öğelere değil, aynı

* **ORCID:** [0000-0002-2588-9753](https://orcid.org/0000-0002-2588-9753), Doctor of Philology, Assoc. Prof. Dr. Samtskhe-Javakheti State University, Akhaltsikhe, natmelikidze@gmail.com

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Melikidze, N. (2024). PARENTHETICAL WORDS AND EXPRESSIONS IN THE WORKS BY GURAM DOCHANASHVILI. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (67), 27-38. **DOI:** [10.17498/kdeniz.1699309](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1699309)

Parenthetical Words and Expressions in the Works by Guram Dochanashvili

zamanda önceki cümleyi açıklayan ya da netleştiren ayırık cümlelere de rastlanmaktadır. Ayırık bağlayıcılar ile bağlayıcıya bağlı ayırık yapılar birbirinden ayırt edilmiştir. Ayırık tanımlayıcıların farklı hal biçimlerinde sunulmuş olması, bazı bilim insanlarının, bu tür yapıların sınır veya açıklayıcı öğelerle sözdizimsel bir bağlantısı olmadığı yönündeki görüşünü geçersiz kılmıştır.

Çalışmada üzerine durulacak birkaç konu da belirlenmiştir: Yaygın görüşe göre ayırık sözcükler ve deyimler sözdizimsel çiftler oluşturmaz. Ancak araştırmamıza göre, bu yapılar yalnızca sözdizimsel ilişki biçimi oluşturmakla kalmaz, bazen bir kelime grubunu ve hatta tüm cümleyi de oluşturabilir. Ayırıklık için önemli bir koşul, sözcük sırasıdır; bu sıra işlevden arındırılmıştır. Bu nedenle, ayırık yapılarda biçimbilimsel (istatistik) özellikler ön plana çıkmaktadır. Cümlelerin yalnızca temel olmayan (tali) öğelerinin ayırık sayılabileceği görüşü, ayırık bağlaçlar ve takılar aracılığıyla çürütülmüştür. Guram Doçanaşvili'nin eserlerinde ayırık sözcükler ve deyimlerin çokluğu dikkate alındığında, sözdizimin burada üslubun hizmetinde olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Guram Doçanaşvili, ayırık sözcükler ve deyimler, bağlaç, tanımlayıcı öğeler, zarf tümlecisi.

АННОТАЦИЯ

Целью нашей работы является поиск синтаксических особенностей в произведении Гурама Дочанашвили, в частности, рассматриваются обособленные слова и выражения.

Исследование подтвердило, что обилие обособленных слов является индивидуальным стилем писателя. Помимо обособленных слов, мы также столкнулись с отдельными предложениями у Гурама Дочанашвили, которые были пояснительными и уточняющими по отношению к предыдущему предложению.

Было выявлено несколько проблемных вопросов:

Согласно распространенному мнению, обособленные слова и выражения не участвуют в синтаксических парах. Однако, согласно нашим исследованиям, обособленных предложение образует не только синтаксическую связь, но иногда также союз и целое предложение.

Важным условием для обособления является порядок/расположение слов, лишенное грамматической функции. В связи с этим, в случае обособления налицо признаки стилистического различия.

Идея о том, что обособленными считаются только неглавные члены предложения, была опровергнута обособленными междометием и приложением.

Поскольку творчество Гурама Дочанашвили богато обособленными словами и выражениями, мы считаем, что синтаксис здесь служит стилю.

Ключевые слова: Гурам Дочанашвили, обособленные слова и выражения, конфиденциальность, слушатель, определение, обстоятельство.

Introduction

„A word was recognized as the basis of the world”, Besarion Jorbenadze writes (Jorbenadze, 1997: 199) and introduces the power of the word. Struggling with the word turned many people into a creative person. The writing manner of Guram Dochanashvili is not difficult to recognize by an attentive reader. Critics often state, that a writer is distinguished by his uniqueness of free expression. The works by Guram Dochanashvili is „Mkatatve” (June) and the author himself is “a man tied by a chain”, who is able to demonstrate not only „divinity”, but also “beauty” of the words.

The article discusses the concept of the parenthesis and the conditions for the using parentheticals, as well as the history of study of the parenthetical words and expressions.

Methodology

Descriptive, historical-comparative, and comparative-contrasting methods are applied in the study. The sentences from the works of Guram Dochanashvili are used for analysis.

Findings

Few problematic issues were identified during the study of the parenthetical words and expressions in the works by Guram Dochanashvili, in particular

1. The opinion of the scientists about the parenthetical words and expressions not being the part of the syntactic pairs, is not doubtful. There is the question, if parenthesis has no syntactic function, why it is included in syntax? The study showed that parentheticals agree not only with modified part in case and number (i.e., makes the form of the syntactic relationship), but it is also linked to a word combination and the whole clause.

2. As the word order is considered as an important condition for the parentheticals (Peikrishvili, 1996: 199), and word order has only stylistic function (Apridonidze, 1979: 16), does it mean that parentheticals have the stylistic function?

3. The opinion of the scientist, that only secondary parts of the sentence are parentheticals, was cancelled by the parenthetical predicate and appendix;

4. When the abundance of parenthetical words and expressions are discussed in the works of Guram Dochanashvili, it is considered that syntax serves to a style and parentheticals are an artistic tool for Guram Dochanashvili.

Discussion

1. The Concept and Importance of Parentheticals

The parenthetical words and expressions had not been separately considered in the old Grammars until the second half of the XIX century. Solomon Dodashvili noticed it (1830) though he did not name it by any term (Peikrishvili, 1998, p.202). T. Zhordania used the term “independent words and clauses” (1889), I. Sikharulidze (1937) and K. Gagua (1941) applied “parenthetical members in the sentence”, while Arnold Chikobava calls them “isolated” (Chikobava, 1952, p.267).

L.Kvachadze states “there are isolated parts of the sentence by meaning and intonation, providing additional information about certain member” (Kvachadze, 1996, p.301). According to Zh. Peikrishvili “Parentheticals separate the secondary parts of the sentence by rhythm and intonation, having an independent communication value” (Peikrishvili, 1996, p.198).

It is considered that parenthetical word does not make word combination (i.e. it does not pair) with an accompanied member; It is different from the main and secondary parts of the sentence.

The important condition for the parentheticals includes

- a) word order, mainly inversive;
- b) the extension of the part of a sentence by the words following it;
- c) the semantic relation of one member to another.

“The forms of the parenthetical words and expressions are diversified”, R. Shamelashvili states. The parenthetical adverbial modifier and appendix clarify and explain various parts of the sentence; the independent adverbial modifier of place specifies the place

Parenthetical Words and Expressions in the Works by Guram Dochanashvili

of the action expressed by a verb, and the independent adverbial modifier of time specifies time; parenthetical adverbial modifier of place specifies a place of the action expressed by the verb, parenthetical modifier of the time specifies the time, while parenthesis shows the attitude of the speaker towards the statement; an appeal highlights the recipient of the statement, etc. (Shamelashvili, 1958,p.30).

According to Zh. Peikrishvili parentheticals unlike ordinary members, are more independent semantically and they are characterized by better expression. (Peikrishvili, 1996, p.198). Scientific literature highlights that in a narrow sense, parentheticals refer only to secondary members, while in a broader sense, it implies both to parentheticals itself and to explanation.

Guram Dochanashvili uses the repetition of the word as parenthetical for emphasizing („ეს კაცი, ესა, ამყია? (Is this man, this one, proud?) (Dochanashvili, 1987, p.250), which can be followed by its own parentheticals „ლუკამაც განვლო წლები, წლები, უმიზეზო სისულელეებითა და ხეპრული შეცდომებით სავსე, რომელთა გახსენებაც არ სიამოვნებდა“ (“Luke also went through years, the years, full of unnecessary stupidity and stupid mistakes, which he did not enjoy remembering.”) (Dochanashvili, 1987,p.158); „დღეები კი გადიოდნენ, დღეები, ზიფათიანნი და უზიფათო, ზამთარ-ზაფხულ ერთნაირად მოკლენი და გრძელნი...“ “And the days passed, the days, dangerous and harmless, equally short and long in winter and summer...” (Dochanashvili, 1987,p.158); „მაგრამ უფრო უყვარდა პროზა - პროზა, თავისი მკაცრი, ბრძნული კანონებითა და თავისი მიწიერი, და მაინც უხილავი რითმებით და რიტმით სავსე“ (“But he loved prose more – the prose, with its strict, wise laws and its earthly, yet invisible rhymes and rhythm.”) (Dochanashvili, 1987, p.61).

When specifying, we encounter both a narrowing and expansion of the concept scope: „ლუკას მეზობლად, კუთხის სახლში, პატარა ხულიგანი ცხოვრობდა“ (“Next to Luke, in the corner house, lived a little hooligan”) (Dochanashvili, 1987, p.149); „სოფლის განაპირას, კოშკში, სამოსელი პირველი ინახებოდა“ (“On the edge of the village, in a tower, the first garment was kept”) (Dochanashvili, 1990, p.54); „მთელი წელიწადიც ერთადერთ თვედ - მკათათვედ იწელებოდა“ (“The whole year stretched out into a single month – „June (Mkatatve)”) (Dochanashvili, 1991, p.89); „ახლა კი, გათენებისას, როცა ძალიან აცივდა...“ (“And now, at dawn, when it became very cold...”) (Dochanashvili, 1990 ,p.5); „წინ, მთელს თვალსაწიერზე, ვრცელი, ახლად გადაბრუნებული შავი ველი იყო“ (“Ahead, as far as the eye could see, was a vast, freshly turned black field”) (Dochanashvili, 1987, p.97); „კუთხეში, გასტრონომთან, პატარა ხულიგანი იდგა“ (“In the corner, by the deli, stood a little hooligan”) (Dochanashvili, 1990, p.157).

According to the observation of Sh. Apridonidze, the agglutinative nature of the Georgian language proves the view established in science that word order in the Georgian language is free. According to the scientists, it would be mistake to think that you can have any word order in Georgian language. The place of certain part of the sentence is studied quite well, for instance, modifier, in the modern Georgian the place of a modifier is strictly defined to be in front of modified word (Apridonidze, 1979, p.17). However, a definition can be separated from its defining word by a pause and stand alone with its following words, - writes A. Shanidze. Such a definition, both in meaning and intonation, is more independent than an ordinary definition.

As L. Kvachadze notes sometimes the reason for parenthesis is to avoid combination of certain part of the sentence with the word, which is not linked syntactically (Kvachadze, 1996, p.305). In the sentence „გვიანი შემოდგომის დაღლილი მიწა, დასასვენებლად გადახნული, ამოტრიალებული, კაცივით პირქვე გაშოტილიყო“ ("The tired earth of late autumn, plowed to rest, was turned upside down, was lying face down like a man") (Dochanashvili, 1987, p.197) the parenthesis highlights that „ამოტრიალებული“ (turned upside down) modifies land and not a man.

The sentence does not lose anything by taking out a parenthetical part, as a syntactical unit, though it loses stylistic feature. If an explanatory-clarifying member is dropped from a sentence, its function will be taken over and its will be replaced by a parenthetical member.

2. Parenthetical Predicate and Parenthesis with the Predicative

Parenthetical Predicative is characterized for the works by Guram Dochashvili. According to L. Kvachadze, the main parts of the sentence are in the order of parenthesis. Theoretically, it is not acceptable to make predicative parenthetical, but we have cases, when predicate is accompanied by its own specifying and explanatory predicative. (Kvachadze, 1996, p. 26).

For instance, „ასე სჩვეოდა - თუკი რამე ძალიან გაეხარებოდა, თუკი ნამდვილ ბედნიერებას იგრძნობდა, იქაურობას სასწრაფოდ უნდა გასცლოდა - ეშინოდა, რაიმე რომ არ შეცვლილიყო...“ ("It was like this - if something made him really happy, if he felt real happiness, he had to leave the place immediately - he was afraid that something would change...") (Dochanashvili, 1987, p.153);

„დაბზარული ღამე ჩუმად ჟრიალებდა და ლურჯ, დაბუჟებულ ნამცეცებად იზნეოდა ჰაერში, - თენდებოდა“ ("The cracked night creaked silently and dissolved into blue, numb fragments in the air, it was getting dark.") (Dochanashvili, 1990, p.101);

Parenthetical predicative shall be distinguished from the parenthesis with predicative, for instance, „ავად შრიალებდა ღელე და უცებ დაზრინა - სიჩუმე იდგა. უშველებელი, ერთიანი“ ("The wind was howling and suddenly it stopped - there was silence, enormous, united") (Dochanashvili, 1990, p. 98).

„ვიღაცა გლეხი, უკან გადახრილი, ალბათ წყალს თუ სვამდა - უზარმაზარი მუჭი დაედო პირზე, კოკა იქნებოდა“ ("Some peasant, leaning back, probably drinking water - a huge handful of it was placed in his mouth, it could be a pitcher") (Dochanashvili, 1990, p.105).

You can often find the whole clause used as a parenthesis in the works of Dochashvili. Parenthetical sentences as clarifying-explanatory ones, mainly are linked with the complement and rarely with a subject or to the whole sentence: „ნელა მიდიოდა ეს ოხერი წყალი - წყალი აშკარად მთრეხელის მხარეზე იყო“ ("This damned water was moving slowly - the water was clearly on the side of the river") (Dochanashvili, 19887, p.39); „მათ ფრთხილი ძილი იცოდნენ - მაშინვე თავს წამოყოფდნენ“ ("They had a cat-sleep - they would immediately stand up") (Dochanashvili, 1987, p. 34); „ყველას ისევ იმ ყარაზოხელმა აჯობა - ნიკოსთან მივიდა, ხელი მოჰკიდა და თავისი სუფრისაკენ წამოიყვანა“ ("That Karachogheli was the best - he came to Niko, took his hand and led him to his table") (Dochanashvili, 1987, p. 16).

Parenthetical Words and Expressions in the Works by Guram Dochanashvili

Sometimes an isolated sentence looks like a conditional sentence, which makes us think that we are dealing with a shortened form of a complex sentence: „რამდენიმე ნაბიჯი ძალაუნებურად გადადგა, ისე ძალიან ქროდა“ (“He took a few steps unconsciously, it was blowing so strongly”

(Dochanashvili, 1987, p. 69); „ქედს ბოლომდე ვერ მოახრევინებ - ნამდვილი ვაჟკაცია“ (“You never obey him - he’s a real man”) (Dochanashvili, 1987, p.141); „ოდნავ მოღონიერდა თითქოს, მაგრამ უეცრად შეკრთა - ხის უკან ვიღაცა იდგა“ (“He seemed to be better a little, but suddenly he winced - someone was standing behind the tree”) (Dochanashvili 1990, p. 98); „დასამახსოვრებელი სურათი იყო - მიხაკო დამწვარ ტუჩებს ენით ილოკავდა და უშნოდ იჯდანებოდა“ (“It was a memorable picture - Mikhako was licking his burnt lips with his tongue and was contorting awkwardly”) (Dochanashvili, 1987, p. 67). „ხმაღს ხომ ვერავინ აძგერებდა - ვის გაიკარებდა შორიხლოს“ (“No one would dare to wield a sword - who would he attack from afar?”) (Dochanashvili 1990, p.70); „ერთხელ დაღრიალება ყველაფერს ერჩია - ოდნავ მაინც იჯერებდა გულს“ (“He preferred to cry once to everything - he trusted his heart a little”) (Dochanashvili, 1987, p. 73).

3. Parenthetical Modifier

As it is given in the scientific literature, a parenthetical modifier is separated by a pause to its modified member and it stands isolated from the words linked syntactically in the sentence. A parenthetical modified in the works by Guram Dochanashvili is mainly conveyed by participle and adjective, for instance: „უცებ ქალური ბრაზი დაეტყო ხმაში, ძლიერი და უმიზეზო“ (“Suddenly, a feminine anger rose in her voice, strong and groundless”) (Dochanashvili, 1987, p. 83). The subject of the sentence (anger) is accompanied by three modifiers (feminine, strong and without reason). The first one (feminine) is an ordinary modifier, while the second and the third (strong and without reason) are parentheticals.

„შენი მზერა, მოურიდებელი და დაეჭვებული, რაში უნდოდათ“ (“Your gaze, unwavering and suspicious, why did they want”) (Dochanashvili, 1987, p. 135);

„ბიბო კი, ნერწყვებმომდგარი, ჯიუტად ჩაჩერებოდა იატაკს“ (“But Bibo, salivating, stubbornly stuck to the floor”) (Dochanashvili, 1990, p. 11); „უმცროსი ძმა კი, ჩრდილში წამოწოლილი, მოწყენით ამთქნარებდა“ (“And the younger brother, lying in the shade, was sighing with boredom”) (Dochanashvili, 1990, p. 15); „კობტა სახლები იდგა, სამსართულიანი“ (“There were good looking houses, three-story”) (Dochanashvili, 1987, p. 150); „მატარებელი იგვიანებდა, სახურავებდათოვლილი, მინებმეჭირბლული“ (“The train was late, the roofs were covered in snow, the windows were covered in frost”) (Dochanashvili 1987, p. 153); „მე მახსოვს შენი ხელები, დაძარღვული და გრძელთითა“ (“I remember your hands, veined and long-fingered”) (Dochanashvili, 1987, p.126).

Dochanashvili's sentences, "stuck" with parenthetical definitions, are common: „ასეთი ცა მანამდე არსად ენახა, აქედან, მიწიდან, მუჭისოდენა ვარსკვლავებით აბრდღვიალებული, და უჩვეულო, ლბილი ციმციმით ერთიანად დამბალი, ძალუმში კიაფით გაჟღენთილი ცა“ (“I have never seen such a sky before, from here, on earth, ablaze with a handful of stars, and an unusual, uniformly dimmed sky with a soft twinkle, permeated with a powerful glow”) (Dochanashvili, 1987, p. 198);

„მოულოდნელად ერთ მოთხრობაში ნამდვილი წვიმა მოვიდა, ჩუმი, შიშინა, გუბებში აცახცახდა სახლი, ეზოში სასწრაფოდ ჩამოხსნეს სარეცხი; მერე მოვიდა თოვლი, ნამდვილი, მსხვილფანტელა, სინათლის გრძელ სვეტზე ათასჯერ აფეთქებული“ ("Suddenly, in one of the stories, real rain came, silent, trembling, the house was splashed in puddles, the washing was hurriedly taken out of the yard; then came snow, real, large flakes, exploding a thousand times on a long column of light.") (Dochanashvili, 1987, p.161).

Guram Dochanashvili uses parenthetical modified in different cases depending whether it accompanies to subject, object or nominal part of a compound predicate or if it clarifies modifier.

Nominative „ეს ორი სხეული - მიმავალი და მოთვალთვალე, საოცარი სიზუსტით ჯდებოდა ერთმანეთში“ (“These two bodies - walking and watching, fit together with amazing precision”) (Dochanashvili, 1987, p. 68).

Ergative „უცებ ბავშვის მამამ, მანამდე გახევებულმა, მოვლემარე კაცმა, ღონივრად დაამთქნარა“ (“Suddenly the father of a child, a previously exhausted, sleepy man, yawned violently”) (Dochanashvili) (Dochanashvili, 1987, p. 155).

Dative „მაგრამ მზრძანებელს, მიუწვდომელსა და ყოვლისმცოდნეს, უკეთ მოეხსენება“ (“But the Lord, the inaccessible and omniscient, will remember it better (Dochanashvili, 1987, p.135); „გიორგი პაპას, უბილოს, პირთ მარგალიტი ელაგა“ (“Grandpa Giorgi, toothless, had pearls in his mouth”) (Dochanashvili, 1991, p. 90); „რა შეედრებოდა მათ გზას, ნისლიანს, დაკლავნილს, უცხოს“ (“What could compare to their path, foggy, winding, unfamiliar”) (Dochanashvili, 1987, p. 166).

Genitive „ეს შხამიანი ელაგა... საქართველოსთვის... გველის“ (“This poisonous one was laid... for Georgia... of snake”) (Dochanashvili, 1991, p. 39) – This the case of substantive modifier.

Instrumental „მისჩერებოდა მოპირდაპირე მაღალ სახლს, ერთნაირად ვიწრო აივნებითა და ფანჯრებით (It faced the tall house opposite, with equally narrow balconies and windows") (Dochanashvili, 1987, p. 159).

A parenthetical modifier modifies the nominal part of the compound predicate in the sentence „ეს - თანაგრძნობა იყო, თვალშისაცემი, ჭეშმარიტი“ (It was compassion, striking, genuine“) (Dochanashvili 1987, p. 202); „ისინი ძმები იყვნენ, იმ ერთი ძუძუთი გაზრდილნი, რომელსაც სახელად „სიტყვა“ ერქვა“ (“They were brothers, grown by one breast, called “word”)(Dochanashvili, 1987, p. 161); „ეს მხატვრული სიმართლე იყო, სინამდვილეთაგან ყველაზე ძლევამოსილი, უდიადესი“ (“It was an artistic truth, the most powerful from the truth, the greatest (Dochanashvili, 1987, p.159); „ჰაერიც სუფთა იყო, მშრალი, გამჭვირვალე, კამკამა“ (The air was clean, dry, transparent, clear“) (Dochanashvili, 1987, p. 150); „ჰარაღეთის მშვენება მისი ადამიანები გახლდათ - ზოგი ცუდი, ზოგი უფრო ცუდი, ზოგიც კარგი და საშუალო“ ("The beauty of Haraleti was its people - some bad, some worse, some good and average") (Dochanashvili, 1987, p. 210).

Parenthetical modifier also accompanies the member (in our case subject) expressed by pronoun, for instance, „ის კი, პატარა, ბუთხუზა, მრგვალი, ქვემოდან ასცქეროდა“ (“And he, small, plump, round, looked from below) (Dochanashvili, 1987, p. 152); „შენ კი, ტირილით დაოსებული, გულაღმა გადავარდი“ (“And you, exhausted

Parenthetical Words and Expressions in the Works by Guram Dochanashvili

by crying, fell down”) (Dochanashvili, 1990, p. 25); „ის კი, ნაცემი, პატარა, დაბნეული აჰყურებდა“ (“And he, beaten, small, looked up confused”) (Dochanashvili, 1987, p. 202).

Parenthetical modifiers are found in the works of Guram Dochanashvili both inside (a) the sentence and (b) at the end of the sentence.

a) „ჰაერი, ცივი, მოლურჯო, კამკამა, იწიწკნებოდა“ (“The air, cold, blue, and crisp, was suffocating”) (Dochanashvili, 1987, p. 179); „იცინოდა გოგოც, თავგადაგდებული, გახალისებული, და თხელი ნესტოები უთრთოდა“ (“The girl was laughing too, recklessly, cheerfully, and her thin nostrils were flaring”) (Dochanashvili, 1987, p. 175); „ლუკა კი, უცხო, აფორიაქებული, პატარა ქუჩებში დაბორიალობდა“ (“Luka, a stranger, was wandering through the small streets, agitated.”) (Dochanashvili, 1987, p. 150).

b) „ახლა თითქმის ისეთივე ზიზილით უყურებდა სხვა ბიჭს, გრძელთმიანსა და ზიზილი-პიპილოებიანს“ (“Now he was looking at the other boy, the one with long hair and arty-crafty”) (Dochanashvili, 1987, p. 174); „ტყეში დიდი ბუჩქებიც იყო, თოვლით აზელილი“ (“There were also large bushes in the forest, mixed like snow”) (Dochanashvili, 1987, p. 179); „ბურთულიანი საწერ-კალამი, ლურჯი...“ (“Ball tip pen, blue...”) (Dochanashvili, 1991, p. 9); „შენი გამოქვაბული თუ გახსოვს, შვილო? უთვალავწვეთება, გაბზარულქვიანი“ („Do you remember your cave, my son? Countless drops, cracked stone”) (Dochanashvili, 1991, p. 26).

N. Tskitishvili distinguishes parenthetical modifier, which is isolated, while omitted modified members considers pronoun or preceding statement (Tskitishvili, 1981, p. 237). For instance the following sentences „სიხარულმა რომ გადამიარა, არეული და დაფიქრებული, ნისლად გავიწეღე ღამეულ ზღვაზე“ (“When joy passed me by, confused and thoughtful, I drifted like a mist across the night sea”) (Dochanashvili, 1987, p. 147); „ისე კი უდანაშაულო კაცის მოკვლა არ სჩვეოდა, ხელგამლილი, მწყალობელი, დიდსულოვანი, ამაყად დაიარებოდა სიმაგრეში“ (“Even so, it was not characterized for him to kill an innocent man; he would have been open-handed, merciful, and generous, and would have proudly walked around the fortress”) (Dochanashvili, 1990, p. 71).

In Guram Dochanashvili's work, there is also a notable case where a parenthetical modifier remotely defines its bounded member, but does not directly follow it: „თეთრი ნამცეცები განათებულ ზოლში ირეოდა და, ქარით ძალამიცემული, ისე ენარცებოდა კაბინის მინას, სანდრო უნებურად თვალს ხუჭავდა“ (White flakes were swirling in the illuminated strip and, driven by the wind, were hitting the glass of the cabin so hard that Sandro involuntarily closed his eyes”) (Dochanashvili, 1987, p. 69); „პარმენა დვალმა, მთელს გუბერნიაში სახელგანთქმულმა თამადამ, სმას თავი მიანება და, შეფიქრიანებული, ღამდამობით ვარსკვლავებს უჭვრიტინებდა“ (“Parmena Dvali, the famous toastmaster throughout the province, gave up drinking and, thoughtfully, gazed at the stars at night”) (Dochanashvili, 1987, p. 209).

4. Appendix

An appendix, which is also not the parts of a sentence, looks like of a parenthetical modifier by its relationship to the explained member. Difference between a modifier and an appendix according to A. Kiziria is that parenthetical midifier does not require linking words, in addition, an appendix is expressed by a noun as a rule, while parenthetical modifier is given by a participle and adverb. (Kiziria, 1973, p. 196).

N. Tskitishvili overviews appendices expressed by common nouns which accompanies to the member of a sentence conveyed by pronoun, numeral and noun (proper or common), defines their place as following to a modified, rarely separately from a modified member. (Tskitishvili, 1983, p. 121).

As the function of an appendix is clarification and specifying of a member or intensifying stylistically or emotional function of a member, R. Shamelashvili differentiates explanatory-clarifying appendices and emotional-expressive or „Metaphorical appendices“ (Shamelashvili, 1958, p. 125). It is precisely these latter types of appendices that L. Kvachadze had in mind when he spoke about the emotional aspect of parenthetical appendices (Kvachadze, 1996, p. 318).

The work by Guram Dochanashvili contains both explanatory-clarifying and emotional-expressive appendices: 1) The appendix characterizes the clarifying-explanatory member expressed by the pronoun: „იმან კი, თავად მამამ, თქვა“ („And he, the father himself, said“) (Dochanashvili, 1991, p. 4); „უყვარდა მას, გოგიას, საქართველო“ („He, Gogia, loved Georgia“) (Dochanashvili, 1991, p. 28); „ჩვენ კი, ჩვენ, ქვეითები, არეული ნაბიჯით მივდედით“ („And we, the infantry, followed with a confused step.“) (Dochanashvili, 1990, p. 71); „წიგნი, რომელიც მას, ავტორს, რამდენიმე წლის შემდეგაც ისევ იმ პირველი სიყვარულით ეყვარებოდა...“ („A book that he, the author, would still love with that first love after several years...“) (Dochanashvili, 1987, p.162); „იმან კი, მბრძანებელმა, ღიმილით შემომხედა“ („And he, the lord, looked at me with a smile“) (Dochanashvili, 1987, p.147).

2) An appendix highlights the nature of the member to be explained: „დიდად აფასებდა ალპინისტებს, ჯიუტსა და მამაც ხალხს“ („He highly valued climbers, stubborn and brave people“ (Dochanashvili, 1987, p.164); „თითქოს მართლა შეიყვარა კარგა ხნის წინ გარდაცვლილი მარინა ცვეტაევა - დიდი ქალბატონი“ („As if he truly loved the long-dead Marina Tsvetaeva - a great lady“) (Dochanashvili, 1987, p. 161).

3) Common noun is used as an appendix to a common name in the sentences: „მაგიდასთან სტუმრები ისხდნენ, თანაც - პოეტები“ („The guests were sitting at the table, poets by the way) (Dochanashvili, 1987, p.195); „მეგარდეროზემ გრძელთმიანს თეთრი ნაბადი გადმოუღო - ძველქართული სამოსი, იმ ბაიყუმს!“ („The wardrobe manager took off the long-haired man's white robe - an ancient Georgian garment, that wretched man!“ (Dochanashvili, 1987, p. 175).

4) There are frequent examples when a proper name is attached to a common noun as a parenthetical appendix: „განმარტოებით იდგა უზარმაზარი ხე - სეკვოია,“ („There was a huge tree - a sequoia, standing alone“) (Dochanashvili, 1987, p. 8); „უმცროსი ძმა, დომენიკო, ჭირის დღესავით შესძულდა“ („The younger brother, Domenico, was hated like the day of the plague“) (Dochanashvili, 1990, p. 15); „იმ თვალეზანთებულმა გოგომ, ძნასთან მიმდგარმა, ეფემიამ, კოჭლმა, თვალები გააყოლა მიმავალს“ („That girl with shining eyes, standing by the window, Efemia, lame, followed the passerby with her eyes“) (Dochanashvili, 1991, p. 81); „ბებია მეგრელი ჰყავდა, კორძაიას ქალი, ფაცა“ („She had a Mingrelian grandmother, from the family of Kordzaia, Patsa“ (Dochanashvili, 1991, p. 37); „მე სახელიც გავიგე მისი - სიდ ბენ იჯნპალი“ („I also heard his name - Sid Ben Ijnpal) (Dochanashvili, 1987, p. 118); „მთრეხელის პაპა, სულუტა, უბადლო მეომარი იყო“ („The grandfather of a digger, Sughuta, was a wonderful warrior“ (Dochanashvili

Parenthetical Words and Expressions in the Works by Guram Dochanashvili

1987, p. 46); „დიდი ქალაქი, ისპაჰანი, გმირთაგმირს ხვდებოდა“ (The great city, Isfahan, was meeting to hero) (Dochanashvili, 1987, p. 120).

It also includes such parenthetical appendices that specify the member being explained both in terms of trade and activity and by proper name: „ნება მომეცით წარმოგიდგინოთ ყმაწვილი, რომელიც ამოისვარა, - და საზეიმოდ, მძიმედ გამოაცხადა, - ახალგაზრდა ჯამბაზი, ჩიპო!“ (“Let me introduce you to the young man who has just become dirty,” he announced solemnly, gravely, "a young clown, Chipol") (Dochanashvili, 1990, p. 58); „მე, - ყველაფრის მცოდნე ჯამბაზი, - ზეზუხბაია...“ (“I, the all-knowing clown, Zezukhbaia...”) (Dochanashvili, 1990, p. 58).

5) Appendices, reminding “artistic metaphor”, agrees its modified in the case: „ჰაერი კი გამაბრუებელი სურნელება ტრიალებდა - გაზაფხულის სუნი“ (“And there was a heady scent in the air - the smell of spring.”) (Dochanashvili, 1987, p. 24); „მე ძალიან მიყვარს იტალია - ღვთაებრივი ლაჟვარდის ქვეყანა“ (“I love Italy very much - the land of divine azure”) (Dochanashvili, 1987, p. 79); „ეს შიში იყო - ღამის ყვავილი“ (“It was threat – a night flower”) (Dochanashvili, 1990, p. 99).

5. Parenthetical Adverb

According to L. Kvachadze, adverbial parenthetical in the literal sense of the word, is a rare phenomenon in Georgian (Kvachadze 1996, p. 319). Zh. Peikrishvili considers that adverbial parenthesis is caused by stylistic needs to give it more expressiveness. There are adverbial parenthesis having two or more peers separated from the preceding one by intonation, which clarifies and specifies it. (Peikrishvili, 1996, p. 208).

Guram Dochanashvili uses parenthetical adverbial modifiers of place, time, manner and purpose. The largest share falls on the parenthetical adverbial modifier of place, which clarifies the preceding, but differs from it - sometimes it is given by preposition, sometimes - without prepositional form.

„მხოლოდ ერთგან, დასალიერზე, თითქოს ოდნავ გაბაცდა ცა“ (only in one place, on the horizon, the sky became a bit lighter” (Dochanashvili, 1990, p. 5); „იქიდან, მაღლიდან, მდოვრედ აორთქლებულ სოფელს მორიდებით დასცქეროდა“ (From where, from above, he gazed at the slowly-evaporated village modestly”) (Dochanashvili, 1987, p. 159); „მეზობლად, დიდ მაგიდასთან, ძალიან მხიარულობდნენ“ (“They were having a lot of fun next place, at the big table”) (Dochanashvili, 1990, p. 116); „იქვე, ბუხართან, დედამისი ფუსფუსებდა“ (“There, by the fireplace, his mother was fussing about”) (Dochanashvili, 1991, p. 87); „სოფლიდან მოშორებით, უცხო ადგილას, მარტოდმარტოს, ძლიერი სინათლე ეძგერა“ (Alone, far from the village, in a strange place, a strong light shone”) (Dochanashvili, 1987, p. 67); „იქვე, სიბნელეში, ვიღაც სუნთქავდა“ (Nearby, in the darkness, somebody was breathing) (Dochanashvili, 1990, p. 6); „იქვე, შორიახლოს, უცნაურად გაფარჩხული კუნძი ეგდო“ (“There, not far away, lay a strangely sprawling island”) (Dochanashvili, 1987, p. 96); „სხვაგან გაუწია გულმა - იმ მივარდნილ, ნახევრადაყრილ სოფელში...“ (“His heart was elsewhere - in that abandoned, partly-abandoned village...”) (Dochanashvili, 1987, p. 158); „ვენახიდან რომ ვბრუნდებოდი, სადმე, ტყისპირს, ვიღაცას ტყუილებით ხიბლავდი“ (“When I was returning from the vineyard, somewhere, at the edge of the forest, I was luring someone with lies.”) (Dochanashvili, 1990,

p. 25); „ხალხი იქვე, მოპირდაპირე ფარდულთან გადავიდა და იქ შეეფარნენ წვიმას“ (“People moved to the shed opposite and took shelter from the rain there.”) (Dochanashvili, 1987, p. 73).

There is an example of the parenthetical adverbial modifier of time „სადაც საღამოობით, დიდი მიყუჩებისას, დალისა და დავუს არსებობა ისე კი არა, მართლა გჯერა“ (“Where, in the evenings, during the great silence, you don't really believe in the existence of Dali and Davu”). (Dochanashvili, 1987, p. 161);

There are both parenthetical adverbial modifier of time and purpose at the same time here „ხანდახან, ათასში ერთხელ, ზრდილობისათვის, რიტასაც წაეცეკვებოდა“ (“Sometimes, once in thousand, for being polite, he used to dance with Rita”) (Dochanashvili, 1987, p. 88).

According to L. Kvachadze parenthetical modifier of manner is widespread in the literature

(Kvachadze, 1996, p. 323). The examples of the parenthetical clause of modifier of manner are the following „სულ ცოტათი, პაწაწკინტელათი, ხომ გოგიც იყო“ (“Just a little bit, a little bit, there was Gogi too”) (Dochanashvili, 1991, p. 42); „თვალეებში პირველად შეხედა, ოღონდ ნაუცბათევად, გაკვრიტ“ (“He looked me in the eyes for the first time, but without hesitation, with a smile”) (Dochanashvili, 1987, p. 181); „მერე იყო და, წესისამებრ, იძახდა „აღუს“ (Then it was, as a rule, “cooing”) (Dochanashvili, 1991, p. 48).

Conclusion

Study of the parenthetical words and expressions in the works by Guram Dochanashvili made us sure, that abundance of the parentheticals is the style of the writer. In addition to the parenthetical words and expressions, he uses parenthetical clauses as well, clarifying preceding sentences. A parenthetical predicate and a predicate at parentheticals are also differentiated from each other. The opinion of the scientists, that parentheticals have no syntactical linkage with the members which are clarified and explained, was cancelled by a parenthetical modified of Dochanashvili. We identified parentheticals, parenthetical modifier, the members referring the person of the verb or what was said before. “Metaphorical adverbs” attracted special attention out of the parenthetical appendices. Parenthetical modifiers of time had more expressiveness.

REFERENCES

- Apridonidze, Sh. (1979). Word order in a simple narrative sentence in modern Georgian. *The Problems of Georgian Word Culture*, 2 (pp.16-53). Tbilisi: Metsniereba.
- Chikobava, A. (1952). *Introduction to Linguistics*. Tbilisi: Tbilisi State University Publishing House.
- Dochanashvili, G. (1987). *Stories*. Tbilisi: Sabchota Sakartvelo.
- Dochanashvili, G. (1991). *Two Stories*. Tbilisi: Merani.
- Dochanashvili, G. (1990). *The First Garment*. Tbilisi: Sabchota Sakartvelo.
- Jorbenadze, B. A. (1997). *Language and Culture*. Tbilisi: Kartuli Ena.
- Kiziria, A. (1973). Parenthetical Modifier in the Old Georgian. *The Iberian-Caucasian Linguistics*, 18 (pp.191-197). Tbilisi: Metsniereba.
- Kvachadze, L. (1996). *Syntax of the Modern Georgian language*. Tbilisi: Rubikoni.
- Peikrishvili, Zh. (1996). *Syntax of the Georgian language, lecture course*. Kutaisi, Joint Stock Company "Stamba" Publishing Center of Kutaisi after G. Tabidze.

Parenthetical Words and Expressions in the Works by Guram Dochanashvili

- Shamelashvili, R. (1958). *Parenthetical Words and Expressions in Georgian and The Methodology of Teaching*. Tbilisi.
- Tkitishvili, N. (1981). For One of the Stylistic Functions of Parenthetical Modifier. *The Problems of Georgian Word Culture*, 4 (pp.237-262). Tbilisi: Metsniereba.
- Tkitishvili, N. (1983). N.Tkitishvili, Some Problems Related to the Key Stylistic Functions and Orthography of Appendix. *The Problems of Georgian Word Culture*, 5 (pp.113-134). Tbilisi: Metsniereba.

RUSYA’NIN UKRAYNA MÜDAHALESİ SONRASI NATO VE AB GÜVENLİK PERSPEKTİFİ

THE NATO AND EU SECURITY PERSPECTIVE FOLLOWING RUSSIA’S INTERVENTION IN UKRAINE

ПЕРСПЕКТИВЫ БЕЗОПАСНОСТИ НАТО И ЕС ПОСЛЕ ВМЕШАТЕЛЬСТВА РОССИИ В УКРАИНУ

Mücahit DİZMAN*

ÖZ

Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik 2022 yılı şubat ayında başlattığı saldırılar, birçok devleti ve uluslararası örgütü güvenlik konusunda oldukça endişelendirmiştir. Rusya’nın adımlarının NATO’nun yanı sıra AB’yi de derinden etkilediği ve bu kapsamda her iki yapının da köklü hedef güncellemeleri gerçekleştirdiği görülmektedir. Böyle bir süreçte NATO, caydırıcılık gücü bağlamında etkinliğini artırmaya odaklanırken AB ise stratejik özerklik sağlama yolunda planladığı bir dizi hedefi gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Çalışmanın amacı, realizm/neorealizm, güvenlik ikilemi ve caydırıcılık teorileri bağlamında NATO ve AB’nin uluslararası güvenlik perspektiflerinin nasıl değiştiğini ortaya koymaktır. Şubat 2022-Aralık 2024 dönemini kapsayan incelemede, NATO’nun Stratejik Konsepti (2022) ile AB’nin Stratejik Pusulası (2022) başta olmak üzere çok sayıda ikincil kaynak nitel yöntemlerle içerik analizine tâbi tutulurken bazı bölümlerde nicel veriler de (askeri istatistikler) analize dâhil edildiği için çalışma karma bir tasarıma sahiptir. Çatışma henüz sonlanmadığı için bazı veriler değişkenliğe sahip olsa da mevcut bulgular, NATO’nun doğu kanadındaki askeri hareketliliği “bugünün caydırıcılığına” odaklanıldığını; AB’nin ise kurguladığı ortak savunma projeleri “yarının stratejik özerkliğinin” inşa edilmeye çalışıldığını göstermektedir. Ayrıca her iki kurum, Rusya’yı birincil tehdit olarak tanımlarken Çin hususunda belirgin bir strateji farkı söz konusudur. Sonuç olarak Rusya’nın saldırısı sadece mevcut güvenlik mimarisini etkilemekle kalmamış, NATO ve AB’nin kurumsal reflekslerinde de kalıcı bir dönüşüm sürecini tetiklemiştir. Bu tespit, uluslararası güvenlik alanına güncel ve özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya-Ukrayna, NATO, Avrupa Birliği, Caydırıcılık, Güvenlik ikilemi, Stratejik özerklik.

* **ORCID:** [0000-0003-4600-8078](https://orcid.org/0000-0003-4600-8078), Doktora, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Bölümü, mucahitdizman@gmail.com

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Dizman, M. (2024). RUSYA’NIN UKRAYNA MÜDAHALESİ SONRASI NATO VE AB GÜVENLİK PERSPEKTİFİ. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (67), 39-59. **DOI:** [10.17498/kdeniz.1705172](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1705172)

ABSTRACT

The attacks launched by Russia against Ukraine in February 2022 have caused many states and international organizations to be very concerned about security. It is seen that Russia's steps have deeply affected the EU as well as NATO and in this context, both structures have carried out radical target updates. In such a process, NATO is focusing on increasing its effectiveness in the context of deterrence force while the EU is trying to realize a series of goals planned to provide strategic autonomy. The aim of the study is to reveal how the international security perspectives of NATO and the EU have changed in the context of realism/neorealism, security dilemma and deterrence theories. February 2022-December 2022 in the review covering the period from February 2022 to December 2024, NATO's Strategic Concept (2022) and the EU's Strategic Compass (2022) in particular, a large number of secondary sources are subjected to content analysis by qualitative methods while quantitative data (military statistics) are included in the analysis in some parts of the study has a mixed design. Although some data are variable because the conflict has not yet ended, the current findings show that NATO is focusing on "today's deterrence" of military mobility on the eastern flank while the EU is trying to build the "strategic autonomy of tomorrow" of joint defense projects. In addition, while both institutions identify Russia as the primary threat, there is a significant difference in strategy regarding China. As a result, Russia's attack not only affected the existing security architecture but also triggered a permanent transformation process in the institutional reflexes of NATO and the EU. This determination aims to provide an up-to-date and original contribution to the field of international security.

Keywords: Russia-Ukraine, NATO, European Union, Deterrence, Security dilemma, Strategic autonomy.

АННОТАЦИЯ

Нападения, которые Россия начала на Украину в феврале 2022 года, вызвали серьезную обеспокоенность многих государств и международных организаций по поводу безопасности. Похоже, что шаги России оказали глубокое влияние как на НАТО, так и на ЕС, и в этом контексте обе структуры достигли радикальных обновлений целей. В ходе такого процесса НАТО сосредотачивается на повышении своей эффективности в контексте сил сдерживания, в то время как ЕС стремится достичь ряда целей, которые он планирует на пути к обеспечению стратегической автономии. Цель исследования - показать, как изменились перспективы международной безопасности НАТО и ЕС в контексте реализма / неореализма, дилеммы безопасности и теорий сдерживания. Февраль-декабрь 2022 г. - декабрь 2024 г. В обзоре, охватывающем период с февраля 2022 г. по декабрь 2024 г., большое количество вторичных источников, в частности Стратегическая концепция НАТО (2022 г.) и Стратегический компас ЕС (2022 г.), подвергаются контент-анализу качественными методами, в то время как в некоторых разделах количественные данные (военная статистика) также включены в анализ, поэтому исследование имеет смешанный дизайн. Хотя некоторые данные различаются, поскольку конфликт еще не закончился, имеющиеся данные свидетельствуют о том, что НАТО сосредоточено на "сдерживании сегодняшних" военных действий на восточном фланге, в то время как совместные оборонные проекты, разработанные ЕС, направлены на создание "стратегической автономии завтрашнего дня". Кроме того, в то время как оба агентства определяют Россию как главную угрозу, существует явная разница в стратегии в отношении Китая. Следовательно, нападение России не только повлияло на существующую архитектуру безопасности, но и вызвало длительный процесс трансформации институциональных рефлексов НАТО и ЕС. Это определение

призвано внести актуальный и оригинальный вклад в сферу международной безопасности.

Ключевые слова: Россия-Украина, НАТО, Европейский союз, Сдерживание, Дилемма безопасности, Стратегическая автономия

1. GİRİŞ

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna topraklarına yönelik başlattığı geniş çaplı askeri müdahale, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana NATO ve Avrupa güvenlik mimarisinde yaşanan en ciddi kırılmalardan biri olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu müdahale, yalnızca Ukrayna sınır bölgelerinde başlayan yoğun yığılmak ve ardından gelişen çatışma dinamikleriyle sınırlı kalmayıp dayanışma, kolektif savunma ilkeleri ve AB (*European Union-EU*) güvenlik paradigması üzerinde de kalıcı etkilere sebep olmuştur (Graham, 2024). Literatürde konuyu; Batılı Devletlerle ilişkili dinamiklere odaklanarak (Hebda, 2025; Prokop, 2024; Yıldız, 2022; Durmuş, 2023), ekonomik güvenlik perspektifinden konuya yönelik yaklaşımlara sahip şekilde (Lin et al., 2023; Aliyev, 2023; Demirkıran et al., 2022; Öçal & Öztürk, 2022; Orhan, 2022) ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi bağlamında (Nevitt, 2022; Ece, 2022; Yenginar, 2022) ele alan bir dizi çalışma mevcuttur. Ayrıca konuyu, NATO ve AB'nin Suriye bağlamındaki ilişkileri (Driedger & Krotz, 2024; Çalışkan, 2022) ile hibrit yaklaşımlar ve uluslararası hukuk bağlamında ele alan (Cin & Tekin, 2021; Willett, 2022; Sezer, 2024) çalışmalar mevcut olsa da uluslararası güvenlik teorileri temelinde, müdahalenin NATO'nun doğu kanadındaki stratejik yapılanmalarına ve AB'nin savunma paradigmasındaki dönüşümüne etkisini inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırısı, NATO ve AB başta olmak üzere Batılı güvenlik kurumlarını acil ve kapsamlı bir şekilde hareket etmeye zorlamıştır. Önceki krizler, ilhaklar ve vekâlet savaşlarıyla sınırlı kalmışken 2022'deki geniş çaplı saldırı, Avrupa devletlerini kendi güvenlik ve savunma politikalarını yeniden gözden geçirmeye yöneltmiştir. Nitekim NATO, 2022 yılındaki Madrid Zirvesi'nde kabul edilen "Stratejik Konsept (Strategic Concept)" belgesi ile İttifak'ın önceliklerini yeni tehdit ortamına göre güncellemiştir. Bu yeni stratejide Rusya, müttefiklerin güvenliğine "en önemli ve doğrudan tehdit" olarak tanımlanırken NATO tarihinde ilk kez Çin de İttifak için meydan okuma teşkil eden bir aktör olarak belgede yer almaktadır (NATO, 2022a). AB ise 2022 yılı Mart ayında üye ülkelerin rızasıyla "Stratejik Pusula (Strategic Compass)" isimli kapsamlı bir güvenlik strateji belgesi onaylamıştır. Stratejik Pusulada, yaklaşık 500 milyon nüfusluk AB'nin İkinci Dünya Savaşından beri ilk kez savaşa bu kadar yakın olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca belgede Rusya, birinci seviyede tehdit olarak konumlandırılarak gelecek 5-10 yıl içerisinde AB savunma-güvenlik politikalarına yön vereceği ifade edilmektedir (Clapp, 2022).

Rusya'nın hamlesi, Avrupa Devletleri arasındaki savunma işbirliğini ve NATO ilişkilerinin doğasını da derinden etkilemiştir. Uzun yıllardır tarafsızlıkları bilinen Finlandiya ve İsveç, Rus tehdidinin somutlaşması üzerinde askeri bağılantısızlık politikalarını terk ederek 2022 yılı Mayıs ayında NATO'ya katılım için başvurmuştur. Buna karşılık NATO, aynı yıl Haziran ayındaki Madrid Zirvesinde her iki ülkeyi üyelik başvurularını yapmaya davet etmiştir. Bu süreçte Finlandiya'nın üyeliği 2023 yılı Nisan ayında, İsveç'in üyeliği ise 2024 yılı Mart ayında onaylanarak Avrupa güvenlik mimarisinde yeni bir dönem başlamıştır (Louisa, 2024, p. 1). Diğer yandan Almanya'nın "Zeitenwende (dönüm noktası)" adını verdiği dönüşüm planlaması kapsamında savunma harcamalarını gayri safi yurtiçi hâsılânın (GSYH) %2'sinin üzerine çıkarma taahhüdü ile 100 milyar Euro (yaklaşık 4.5 trilyon Türk Lirası) miktarında özel savunma fonu belirlemesi AB'nin köklü bir güvenlik dönüşümüne girdiğini göstermektedir. Ayrıca bağlayıcı olmayacak şekilde NATO üyesi olan Danimarka,

Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi Sonrası Nato ve AB Güvenlik Perspektifi

Litvanya, Hollanda, Norveç, Polonya ve Romanya da Almanya'ya eşlik edeceğini beyan etmiştir (Dolan, 2022).

Bu çalışmanın amacı, Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesinin ardından ortaya çıkan yeni güvenlik ortamında NATO ve AB'nin güvenlik perspektiflerini derinlemesine analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada NATO ve AB'nin 2022 yılında yayımladıkları stratejik belgeler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bulgular, ilgili uluslararası güvenlik teorileri ışığında yorumlanarak NATO ve AB perspektiflerindeki değişim karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik müdahalesini ve buna karşı gelişen NATO ile AB güvenlik reflekslerini analiz edebilmek için uluslararası ilişkiler disiplindeki temel güvenlik kuramlarını kullanmanın yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu bölümde realizm ve neorealizm, güvenlik ikilemi, caydırıcılık ve stratejik özerklik kavramları açıklanmaktadır.

2.1. Realizm ve Neorealizm

Realizm, uluslararası ilişkilerde devletlerin kendi çıkarlarını ve güvenliklerini maksimize etmeye çalışan rasyonel aktörler olduğunu ve güç mücadelesinin kaçınılmazlığını ileri süren köklü bir teoridir. Klasik realizmin temsilcileri, devletlerin temel amacının beka (hayatta kalma) olduğunu ve uluslararası sistemin anarşik yapısı nedeniyle çatışmanın her zaman potansiyel bir olasılık taşıdığını vurgulamaktadır. Devletler, güç dengelerini kendi lehlerine çevirebilmek adına askeri kapasite biriktirerek ittifaklar kurmaktadır (Dummet, 1982; Düzgün, 2020).

Uluslararası düzende sıfır toplamı bir anlayış hâkimdir. Yani bir devletin kazancı diğerinin kaybı olarak görülmektedir (Morgenthau, 1948). Bu bakış açısıyla Rusya'nın Sovyetler sonrası dönemde çevresinde NATO'nun genişlemesini bir tehdit olarak algılaması realist bir okuma ile açıklanabilir (Yiğit Gülseven, 2019). Nitekim John Mearsheimer (2014) gibi realist düşünürler, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve NATO'nun doğuya genişleme politikasının Rusya'nın güvenlik endişelerini tetiklediğini ve Ukrayna krizinin ortaya çıkışında belirleyici olduğunu savunmaktadır. Mearsheimer'a (2014) göre büyük güçler, çıkar alanlarına yönelik dış müdahalelere karşı proaktif ve hatta saldırgan tepkiler verebilmektedir (Chotiner, 2022). Böyle bir durumda Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik tutumu, kendi etki alanını koruma güdüsüyle örtüşmektedir. Gerçekten de Rus liderliği, NATO'nun 2008 yılı Bükreş Zirvesi'nde Ukrayna ve Gürcistan'ın gelecekte üye olacakları vaadine açıkça karşı çıkmış ve bunu “varoluşsal bir tehdit” olarak nitelendirmiştir. Bu realist perspektif, krizin sorumluluğunun büyük ölçüde Batı'nın Rusya'yı kuşatıcı hamlelerinde olduğunu öne sürerken karşı görüşler ise Putin yönetiminin neo-emperyal hedefleri ve saldırgan ideolojisinin, Batı'nın eylemlerinden bağımsız biçimde de bu çatışmayı körüklediğine dikkat çekmektedir (Freedman, 2022; Kalyoncu İlhan, 2022, pp. 186-188; Mearsheimer, 2014).

Neorealizm (yapısal realizm) ise realist yaklaşımın devlet davranışlarını uluslararası sistemin yapısıyla açıklamaya odaklanan bir alt türdür. Kenneth Waltz tarafından temelleri atılan neorealizm, uluslararası sistemde anarşi (üzerinde otorite olmayışı) vurgusuyla, devletlerin güvenlik arayışının sistematik baskılar sonucu benzeştiğini savunmaktadır. Neorealist bakış açısına göre, güç dağılımı (örneğin iki kutupluya karşı çok kutuplu sistem) ve tehdit algıları, devletlerin ittifak politikalarını ve çatışma eğilimlerini belirlemektedir (Waever, 2009, pp. 209-216). Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin tek süper güç olarak kalması ve NATO'nun genişlemesi, Rusya gibi revizyonist bir gücün sisteme meydan okumasını tetiklemiştir (Mearsheimer, 2001). Bu, neorealist açıdan büyük güçlerin

güç dengesini yeniden tesis etme çabasının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Nitekim 2014'ten itibaren Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Doğu Ukrayna'da güç kullanımı, Batı karşısında kaybettiği dengeyi geri kazanma ve yakın çevresinde kendi nüfuz alanını koruma girişimidir. Neorealistlere göre uluslararası sistemde anarşi sürdükçe ve devletler arasında karşılıklı güvensizlik oldukça, askeri güç hâlen en güçlü kozlardan biri olmaya devam edecektir (Özdoğan, 2019, pp. 7-8). 2020'lerde tekrar alevlenen büyük güç rekabeti (ABD-Rusya-Çin) de bu tezi doğrular niteliktedir. Örneğin Çin ve Rusya'nın stratejik yakınlaşması, her ikisinin de ABD liderliğindeki düzene karşı denge arayışının sonucudur (Guihai, 2024).

2.2. Güvenlik İkilemi

Güvenlik ikilemi, uluslararası ilişkiler literatüründe John H. Herz (1950) ve R. Jervis (1978) gibi isimlerle özdeşleşen ve realist paradigmayla bağlantılı önemli bir kavramdır. Güvenlik ikilemine göre, bir devletin kendi güvenliğini artırmak amacıyla attığı adımlar (askeri yığınak yapmak, ittifak kurmak, sınırlarına asker konuşlandırmak vb.) diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. Bu durumda, karşı taraf kendi güvenliğini sağlama adına silahlanmaya ve misilleme adımlarına başvurmaktadır. Sonuçta, başlangıçta sadece savunma amaçlı hareket eden taraf da dâhil olmak üzere hiçbir ülke kendini daha güvende hissetmemektedir (Bilgiç, 2011, p. 125; Walt, 2022).

Bu kısır döngü, güvensizliğin ve çatışma riskinin sürekli tırmandığı bir “hasmane çember” ortaya çıkarmaktadır. Rusya-NATO ilişkileri son yirmi yılda bu güvenlik ikileminin çarpıcı bir örneğini yansıtmıştır. NATO, Orta ve Doğu Avrupa'ya genişleyerek üyelerini koruma ve istikrarı yayma amacı güttüğünü belirtse de Rusya bunu kendi etki alanına nüfuz ve Rusya'yı çevreleme stratejisi olarak değerlendirmiştir. Özellikle NATO'nun Romanya ve Polonya'da füze savunma sistemleri konuşlandırması ve ittifakın sınırlarına yakın tatbikatlarını artırması, Kremlin'in tehdit algısını pekiştirmiştir (Jervis, 1978). Buna karşılık Rusya da askeri modernizasyonuna hız vermiş, Donbas ve Kırım gibi bölgelerde saldırı kapasitesini güçlendirmiş ve en nihayetinde Ukrayna'ya yönelik fiili girişimde bulunmuştur.

Her iki tarafın da kendi hamlelerini savunma amaçlı ve zorunlu gördüğünden, iletişimsizlik ve güvensizlik ortamında klasik bir güvenlik ikilemi yaşadığı söylenebilir. Bu durum, karşılıklı husumetin artan bir karmaşası olarak tanımlanarak tarafların başlangıç noktasına göre daha güvensiz bir konuma geldiklerine dikkat çekilebilir (Booth & Wheeler, 2008; Walt, 2022). Bu analiz, krizin derinleşmesinde yanlış algılamaların ve tehdit değerlendirmelerinin rolünü ortaya koyarken güvenlik ikilemini yumuşatmanın yolunun şeffaflık artırıcı önlemler ve silah kontrol mekanizmaları olduğunu ima etmektedir.

2.3. Caydırıcılık

Caydırıcılık, bir hasmı, istenmeyen bir eylemden vazgeçirmek amacıyla ona kabul edilemez maliyetler yükleyeceğini inandırıcı şekilde göstermek üzerine kurulu bir stratejidir (Morgan, 1979, s.246). Özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği arasında nükleer caydırıcılık doktrini dünya güvenlik mimarisinin temelini oluşturmuştur (Gartzke & Lindsay, 2019, p. 27). Caydırıcılığın özü, “saldırırsan kazanacağından çok daha fazlasını kaybedersin” mesajını vermektir. Bu strateji, karşı tarafa verilecek zararın büyüklüğünü vurgulayarak “statükoyu korumayı” amaçlamaktadır (Schelling, 1966, p. 21).

NATO'nun güvenlik konseptinde caydırıcılık merkezi bir yere sahiptir: NATO, herhangi bir düşmanın saldırı niyetini başlangıçta engellemek için hem konvansiyonel hem de nükleer güç unsurlarını kullanacağını beyan etmektedir. Nitekim NATO'nun resmi dokümanlarında İttifak'ın nükleer kapasitesinin temel amacının “barışı korumak, zorlamayı önlemek ve saldırganlığı caydırmak” olduğu açıkça belirtilmektedir (NATO, 2023a).

Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi Sonrası Nato ve AB Güvenlik Perspektifi

Rusya-Ukrayna savaşı bağlamında caydırıcılık kavramı iki yönlü incelenebilir: İlki, NATO caydırıcılığının sınırları; ikincisi, Rusya'nın nükleer caydırıcılık söyleminin etkisi. Ukrayna, NATO üyesi olmadığı için İttifak'ın "kolektif savunma" kapsamının dışında kalmış ve doğrudan askeri müdahalede bulunulmamıştır. Bu durum, NATO'nun Rusya'yı caydırma konusunda başarısız olduğu eleştirilerine yol açsa da aslında İttifak, kendi üyelerini koruma hususunda caydırıcılığını sürdürmektedir (Tokatlı, 2024, 488). NATO, doğu kanadındaki savunmasını güçlendirerek Rusya'ya karşı net bir mesaj vermiştir. Yani üye ülke topraklarına yönelik en küçük bir saldırı, topyekûn karşılık bulacaktır. Nitekim Stratejik Konsept belgesi de NATO'nun her bir karış toprağını savunma kararlılığını yinelemekte ve özellikle Rusya'nın saldırganlığı karşısında İttifak'ın doğu kanadında ileri düzey caydırıcılık tedbirlerini artırmaktadır (Dolan, 2022).

Rusya'nın Ukrayna'ya saldırmasının hemen ardından NATO, Doğu Avrupa'da konuşlu kuvvet sayısını bir yıl içerisinde on kat artırarak 40.000 seviyesine çıkarmış olup Polonya'daki müttefik asker sayısını 1.000'den 10.500'e yükselttikten sonra Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Slovakya gibi ülkelere yeni çok uluslu muharebe grupları konuşlandırmıştır (Dolan, 2022). Bu adımlar, Rusya'ya caydırıcılık mesajı vermeyi, yani İttifak sınırlarına yönelik olası bir hamlenin anında NATO ile sıcak çatışmaya yol açacağını netleştirmeyi amaçlamaktadır.

Ayrıca Rusya cephesinde Putin ve diğer üst düzey yetkililer sık sık nükleer varlıklarına atıf yaparak Batı'nın Ukrayna'ya desteğinin belirli sınırları aşmaması gerektiğini ima etmişlerdir. Putin'in "ülkemizin varlığı tehlikeye girerse nükleer silah kullanırız" şeklindeki örtülü tehdidi, NATO'nun bu savaşa doğrudan müdahil olmaktan kaçınmasında etkili bir caydırıcı faktör olmuştur (Hennigan, 2022). Böylece karşılıklı caydırıcılık stratejileri, çatışmanın Ukrayna sınırlarının ötesine taşmamasında (en azından şimdilik) önemli rol oynamıştır. Ancak bu dengenin hassas olduğu ve yanlış hesapların felakete yol açabileceği gerçeği caydırıcılık teorisinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

2.4. Stratejik Özerklik

Stratejik özerklik, özellikle AB bağlamında, bir aktörün (Örneğin AB'nin) kendi güvenlik ve savunma politikalarını uygularken başka bir güce aşırı bağımlı olmadan hareket edebilme kapasitesini ifade etmektedir (Lippert et al., 2019, pp. 5-6). Avrupa tarafında bu kavram, ABD'ye bağımlılığı azaltma ve "kendi kendine yeterli" olma isteğiyle yakından ilişkilidir. AB'nin stratejik özerklik arayışları son yıllarda çeşitli gelişmeler nedeniyle ivme kazanmıştır. Örneğin ABD'nin Trump döneminde Avrupalı müttefikleriyle istişare etmeden Suriye ve Afganistan'dan çekilmesi, 2021'de Avustralya'ya nükleer denizaltı projesi sunulan AUKUS anlaşmasının Fransa'yı dışarıda bırakması, Avrupa'da şok etkisi yaratmıştır. Bu tür krizler, Avrupa ülkelerine ABD'nin küresel öncelikleri değiştiğinde (Hint-Pasifik'e odaklanmak gibi) Avrupa güvenliğinin ikinci plana düşebileceğini göstermiş ve AB'yi kendi savunma kapasitesini güçlendirme yönünde motive etmiştir (Oğuz & Oral, 2022, pp. 68-75).

2022 yılı mart ayında, savaşın şiddetlendiği bir dönemde onaylanan AB Stratejik Pusula belgesi, stratejik özerklik hedefine somut içerik kazandıran bir adım olmuştur. Bu belge, AB'nin önümüzdeki on yıla yönelik güvenlik ve savunma vizyonunu ortaya koyarken AB'nin gerektiğinde ortaklarla, mümkün değilse tek başına harekete geçebilmesini sağlayacak araçlar geliştirmeyi amaçlamaktadır (EU, 2024, pp. 10-12). Örneğin Pusula, 2025 yılına kadar 5.000 askerden oluşan bir AB Hızlı Müdahale Kuvveti kurulmasını, savunma sanayinde atılımlar yapılarak kritik askeri kapasite eksiklerinin giderilmesini ve üyeler arası istihbarat paylaşımının artırılmasını öngörmektedir (EU, 2022; 2025). Bu hedefler, AB'nin NATO'dan bağımsız kendi operasyonlarını yürütebilme kabiliyetini geliştirmeyi hedeflerken aynı zamanda NATO ile iş birliğinin devam edeceği bir dengeyi gözettiğini göstermektedir.

Nitekim AB yetkilileri stratejik özerkliği, NATO'ya alternatif olmak şeklinde değil, NATO'yu tamamlayıcı bir Avrupa katkısı olarak sunmaya özen göstermektedir (Oğuz & Oral, 2022, pp. 74-81).

Türkiye ise Avrupa savunma girişimlerine (Örneğin PESCO) mesafeli yaklaşırken AB'nin savunma inisiyatiflerinde dışlanmamayı talep etmektedir. Ankara, AB'nin stratejik özerklik arayışının NATO'yu zayıflatmaması gerektiğini vurgulayarak Avrupa içinde ABD'den tamamen kopuk bir savunma yapılanmasının gerçekçi olmadığını savunmaktadır (Hennigan, 2022; Brozowski, 2021). Nitekim Stratejik Pusula belgesinin yayımlanmasının hemen ardından T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022) yaptığı resmî açıklamada, belgenin NATO-AB ayrımını derinleştirmemesini ve Türkiye'nin Avrupa güvenliğindeki rolünün göz ardı edilmemesini dile getirmiştir. Bu tepkiler, stratejik özerklik kavramının ülkeden ülkeye farklı bağlamda yorumlandığını göstermektedir. Sonuç olarak, stratejik özerklik AB'nin uzun vadeli hedefi olarak güç kazanırken Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı Avrupa'yı bu hedefe bir adım daha yaklaştırmakta ve ABD'nin bölgedeki varlığını daha da vazgeçilmez hâle getirmektedir.

3. YÖNTEM

Bu çalışma, karma yöntem yaklaşımını benimsemekte olup Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya yönelik müdahalesinin ardından NATO ile AB'nin güvenlik perspektiflerinde ortaya çıkan dönüşümü Şubat 2022-Aralık 2024 dönemi boyunca incelemektedir. Araştırma tasarımı nitel boyutun ağırlıkta olduğu ancak belirli aşamalarda nicel verilerle desteklenen bütüncül bir çerçeve sunar ve böylece olgu, çok katmanlı ve karşılaştırmalı biçimde analiz edilebilmiştir.

Nitel inceleme evresinde ana veri setini, başta NATO'nun 2022 Madrid Zirvesi'nde kabul ettiği Stratejik Konsept ile AB'nin 2022 tarihli Stratejik Pusula belgesi olmak üzere ilgili kurumların stratejik dokümanları ve resmi beyanları oluşturmaktadır. Bu metinler, uluslararası güvenlik kuramları (realizm/neorealizm, güvenlik ikilemi, caydırıcılık, stratejik özerklik) temel alınarak karşılaştırmalı içerik analizi yoluyla incelenmiştir. Analitik kategoriler (tehdit algıları, caydırıcılık stratejileri, kuvvet yapısı hedefleri ve stratejik özerklik girişimleri) kuramsal literatürden türetilmiş ve NATO ile AB'nin söylemsel öncelikleri sistematik olarak karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular, güncel akademik çalışmalar ve kurumsal raporlarla çapraz doğrulama yöntemine tabi tutularak kuramsal çerçeveye ilişkilendirilerek çalışmaya aktarılmıştır.

Nicel inceleme boyutunda ise NATO ile AB'nin savunma harcamalarındaki artış oranları, kuvvet konuşlandırma verileri ve kapasite inşaa projeleri gibi istatistiksel göstergelerden yararlanılmıştır. Örneğin NATO'nun doğu kanadına ilave ettiği birlik sayıları, üye devletlerin savunma bütçelerinin GSYH içindeki payları ve AB'nin öngördüğü 5.000 kişilik Hızlı Müdahale Kuvveti'nin hedef parametreleri, nitel bulguları destekleyici kanıt olarak değerlendirilmiştir. Veriler güvenilir kurumsal veri tabanlarından derlenmiş, nitel sonuçlarla bütünleştirilerek çalışmanın geçerliliği ve kapsamı güçlendirilmiştir. Bu entegre yöntem yaklaşımı, NATO ile AB güvenlik stratejilerindeki dönüşümü hem betimsel hem de ampirik açıdan derinlemesine ortaya koymaktadır.

4. MÜDAHALENİN TARİHÇESİ VE BELGE ANALİZİ

Bu bölümde, ilk olarak Rusya'nın 2022 yılında Ukrayna'ya yönelik saldırısına kadar olan süreçteki tarihsel arka plan anlatılmaktadır. Sonrasında, NATO ve AB'nin bahse konu saldırının akabinde hazırladığı stratejik belgelerin (2022 yılı NATO Stratejik Konsepti ve AB Stratejik Pusulası) içerikleri ayrıntılı biçimde irdelenmektedir.

Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi Sonrası Nato ve AB Güvenlik Perspektifi

4.1. Rusya'nın Ukrayna'ya Müdahalesinin Tarihsel Gelişimi

Rusya-Ukrayna çatışmasının yakın dönem kökenleri, 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan stratejik belirsizliklere kadar uzanmaktadır. Sovyet sonrası dönemde Ukrayna'nın jeopolitik dönüşümü (Batı ile entegrasyon ve Rusya ile yakınlık) bölgede güç dengesini etkileyerek kritik bir mesele haline gelmiştir (Chotiner, 2022). 2004 yılındaki Turuncu Devrim ve 2014 Maidan Protestoları sonrasında Ukrayna'nın Batı'ya yaklaşma girişimleri, Rusya tarafından kendi nüfuz alanına meydan okuma olarak değerlendirilmiştir. Özellikle 2008'deki NATO Bükreş Zirvesi'nde Ukrayna ve Gürcistan'ın gelecekte NATO üyesi olacaklarının açıklanması, Rusya'nın kırmızı çizgisini aşmıştır (Tüysüzöğlu, 2011; Onuch & Sasse, 2016). Putin, bu olası genişlemeyi, "Rusya'nın varlığına yönelik doğrudan tehdit" olarak nitelemiş ve bu yönde adımlar atılması halinde sert tepki verileceğini ifade etmiştir (Mearsheimer, 2014, p. 79). Nitekim aynı yılın ağustos ayında Rusya'nın Gürcistan'a askeri müdahalede bulunması (Güney Osetya ve Abhazya), Kremlin'in yakın çevresindeki NATO genişlemesini askeri şekilde engelleme kararlılığının ilk işaretlerinden biri olmuştur (Allison, 2014, pp. 1259-1263).

2014 yılı, Ukrayna'nın ve Avrupa güvenlik mimarisinin dönüm noktası olarak tarihe geçmiştir. Rusya, dönemin meşru hükümet lideri Viktor Yanukoviç'in devrilmesinin ardından Kırım Yarımadası'nı ilhak etmiş ve aynı yıl içinde Donbas bölgesinde ayrılıkçı grupları desteklemiştir (Allison, 2014, pp. 1258-1260). Bu gelişmeler, Soğuk Savaş sonrasında inşa edilmeye çalışılan entegre ve işbirlikçi Avrupa güvenlik düzeninin fiilen sona erdiğini göstermektedir. Hill (2021) bu süreci "Avrupa'nın doğusuna yeni bir sınır hattının çekilmesi" olarak nitelendirmekte ve 2014 sonrasında Rusya ile Batı arasındaki jeopolitiğin değiştiğini işaret etmektedir. Diplomatik düzlemde imzalanan Minsk Anlaşmaları (2014-2015), çatışmanın donmasına katkı sağlamış olsa da takip eden yedi yılda Donbas'ta düşük yoğunluklu silahlı çatışmalar ve Rusya-Batı arasındaki hibrit savaş devam etmiştir (Cin & Tekin, 2021; Çelik, 2022, pp. 527-528; Köse, 2022).

Aynı dönemde Rusya, hibrit savaş doktrinini de sahaya taşımış olup (Milli İstihbarat Akademisi, 2025, p. 51) Kırım'da "küçük yeşil adamlar" olarak anılan üniformasız birlikleri, siber saldırıları, dezenformasyon kampanyalarını ve yerel milis grupları eşgüdümlü biçimde kullanarak askeri ve siyasi hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır (Aras & Yıldırım, 2022, p. 509; Çiftçi, 2025). Bu karma unsurlu stratejilerle, geleneksel askeri yöntemlerin ötesine geçilerek rakibin karar alma süreçlerinin zayıflatılması ve tepki sürelerinin uzatılması amaçlanmıştır.

2021 yılının son döneminde savaş öncesi hareketlilik artmış ve Rusya, Ukrayna sınırında yer alan birçok bölgede askeri tatbikatlar gerçekleştirmeye başlamıştır. Aynı anda Rusya, ABD ve NATO'ya yönelik bir dizi talebi de farklı kanallardan iletmıştır. 2021 yılının sonuna gelindiğinde Rus Dışişleri Bakanlığı tarafından "NATO'nun Ukrayna'yı üyeliğe almayarak daha fazla genişlememesi gerektiği aksi takdirde somut sonuçlarının olacağı" keskin şekilde ifade edilmiştir (Pier, 2021). Rusya'nın uyarıları, NATO'nun açık kapı politikasına aykırı olmakla birlikte ülkelerin egemenliğine müdahale şeklinde algılanmış olabilir. Buna karşılık NATO (2022b), Rusya'ya verdiği yanıtta "müzakereye açık bulunduğu ancak genişleme konusunda herhangi bir politika değişikliğine gidilmeyeceği" ifade edilmiştir. Bu net cevap, Rusya'nın kendine özgü politikalara yönelmesi bakımından önemlidir (Antonov et al., 2022).

24 Şubat 2022 tarihinde Putin'in talimatıyla Rusya üç kulvardan topyekûn bir saldırı başlatmıştır. Putin, yaptığı açıklamada Ukrayna'yı Rusya'nın "tarihi bir parçası" olarak addederek mevcut yönetimi Neo-Nazi olarak itham etmiştir. Saldırı gerekçesi olarak Ukrayna'da soykırım yapılmasının engellenmesi ve silahsızlandırma amacının taşıdığı ifade edilmiştir (Demirbaş & Güneş, 2023, p. 1237). Ancak bütün bu açıklamalar uluslararası

toplum tarafından gerçek dışı bir propaganda olarak değerlendirilmiştir (Al Jazeera, 2022). Sonuç olarak bağımsız bir devletin egemenlik haklarına bütünlmesine bir saldırı gerçekleştirilmektedir.

Rusya'nın saldırısı, küresel düzeyde etkiye sahip olup birçok düzlemde tepkiyle karşılanmıştır. Birleşmiş Milletler (*United Nations-UN-BM*) Genel Kurulu, Rusya'yı kınayarak askerlerini derhal çekmesi yönünde bir karar alsa da yaptırım gücü sınırlı olduğu için sonuçsuz bir girişim olmuştur (UN, 2022a). Nitekim BM Güvenlik Konseyi de Rusya'nın veto yetkisinden ötürü herhangi bir hareketlilik gerçekleştirememiştir (UN, 2022b). Ancak NATO üyelerinin birçoğu ve AB ülkeleri Rusya'ya yönelik ağır yaptırımlarla Ukrayna'ya hibe edilmek üzere askeri yardımları devreye sokmuştur. Bu kapsamda Rus oligarkların yaptırım listelerine alınmasının yanı sıra Rusya'nın küresel finans piyasasında döviz erişiminin kısıtlanması ve teknoloji ihracatının engellenmesi minvalinde bir dizi karar alınmıştır (Avrupa Komisyonu, 2025). Konvansiyonel savaşın Avrupa'ya geri dönmesi, uzun yıllardır düşük seyreden savunma harcamalarını artırmak için Avrupa ülkelerine önemli bir gerekçe oluşturmıştır. 2014'ten 2022'ye, Avrupa'daki NATO üyeleri ve Kanada, savunma bütçelerini toplamda yaklaşık 350 milyar dolar civarında yükseltmişken savaşın patlak vermesiyle artış hızı ivme kazanmıştır (Dolan, 2022).

2022 yılı ikinci yarısında saldırılar Ukrayna'nın doğu ve güneyinde yoğunlaşmıştır. 2022 yaz aylarında Rus kuvvetleri Luhansk bölgesinin tamamını ele geçirirken sonbaharda Ukrayna ordusu karşı taarruza geçerek doğuda Harkiv bölgesinde ve güneyde Herson çevresinde önemli toprakları geri almıştır (Buyar & Şener, 2022, p. 139). Çatışma, 2023 yılı ve sonrasında giderek bir yıpratma savaşı haline dönüşmüştür. On binlerce can kaybı, milyonlarca mültecinin komşu ülkelere sığınması ve şehirlerin harabeye dönmesiyle insani durum son derece ağırlaşmıştır. Ayrıca Rusya'nın zaman zaman nükleer tehdidi gündemine alması, küresel nükleer savaş riski endişesine sebep olmaktadır (SIPRI, 2023, p. 261).

Düşünüldüğü üzere Rusya, Ukrayna'da beklediği kadar hızlı bir ilerleme gösterememiştir. Bu durum NATO ve AB'nin dolaylı destekleri ve yaptırımları sebebiyle olmuş olabilir. Çünkü bu süreçte AB'nin birinci gündemi sürekli Ukrayna'ya dolaylı yardımlar olmuş ve NATO'nun da askeri destek söylemi hiç bitmemiştir. Bu süreçte Finlandiya ve İsveç'in NATO üyeliğine kabul edilmesi, Rusya'nın istemeden NATO'nun genişlemesine destek olmasına sebep olmuştur (Louisa, 2024). Ayrıca hibrit savaşın önemli özelliklerinden olan algı etkisi de bu süreçte büyük etken olmuştur. Rusya'nın sivillere yönelik saldırıları reddetmesine rağmen Avrupa kamuoyunda güçlü bir gündem oluşturulmuştur. Bu durum AB'nin Stratejik Pusulasının etkinliğini artırmıştır (Cin & Tekin, 2021; EU, 2024).

Yani, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırısı, beklenen hızda zafer getirmeyerek süregelen bir konvansiyonel savaşa evrilirken uluslararası konjonktürdeki konsolidasyonları güçlendirmiştir. Bu durumun önemli çıktıları; NATO'nun Stratejik Konseptini güncellemesi ve AB'nin kapsamlı bir savunma belgesi niteliğindeki Stratejik Pusulayı hayata geçirmesidir.

4.2. NATO Stratejik Konsepti

NATO'nun (2022a) Stratejik Konsept belgesi, 29-30 Haziran 2022 tarihlerinde Madrid'de gerçekleştirilen Zirve'de üye ülkeler tarafından onaylanmıştır. Bu belge, NATO'nun yaklaşık on yılda bir güncellenen amaç, ilke ve önceliklerinin yer aldığı üst düzey stratejik bir dokümandır. Ayrıca 2010 yılında kabul edilen Lizbon Stratejik Konseptinin artık misyonunu tamamladığının bir işaretidir. Genel hatlarıyla NATO'nun temel hedeflerinin teyit edilmesi ve güncel sürece ayak uydurulması adına stratejik politikaların belirlenmesi bakımından bu belge önemlidir (Demirci, 2022).

Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi Sonrası Nato ve AB Güvenlik Perspektifi

Belgenin ilk bölümlerinde Avrupa-Atlantik bölgesinin barış içinde olmasının zorlukları vurgulanmaktadır. Bu ifadenin, doğrudan Rusya'dan Avrupa'ya yönelebilecek tehditlere atfen kullanıldığı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu ifade çerçevesinde NATO, Avrupa'daki sükûn sürecinin bozulduğunu da kabul etmektedir. Ardından belgede, uluslararası sisteme yönelik istikrarsızlıklar, otoriterleşme ve rekabet ortamlarının şiddetinin artması bağlamında eleştirilere yer verilmektedir. Bu değerlendirmeye birlikte 2010 yılındaki Lizbon belgesinde Rusya'nın "ortak" olarak anıldığı dönemin kati şekilde geride kaldığı söylenebilir. Nitekim Madrid belgesinde NATO hakkında "en büyük ve doğrudan tehdit" olarak bahsedilmektedir (NATO, 2022a).

2014 yılında Rusya'nın bölgesel askeri hareketliliği ile başlayan istikrarsızlık süreci (Kırım'ın ilhakı, Ukrayna'nın doğu bölgesine yönelik saldırılar, NATO hava sahası ihlalleri, siber saldırılar vb.), NATO coğrafyasını tehdit etmeye devam etmektedir (Dolan, 2022; Toktaş et al., 2023, p. 57). Bu sebeple NATO, belgedeki hedefleri arasına doğu kanadındaki savunma planlamalarını güncelleyerek bölgedeki askeri potansiyelini artırmaya yönelik eylemler belirlemiştir. NATO Genel Sekreteri Stoltenberg'in ifadesiyle bu Konsept; "savunma ve caydırıcılıkta Soğuk Savaş'tan beri en büyük değişimi temsil etmektedir" (NATO, 2022c).

Stratejik Konsept, NATO'nun en temel üç görevini de yinelemektedir:

- Caydırma ve savunma,
- Kriz yönetimi,
- İşbirliğine dayalı güvenlik.

Bu üç temel hedef, Lizbon'daki belgenin de ana omurgasını oluşturmaktadır. Ancak caydırıcılık ve savunmanın bir numaralı göreve yükseltilmesine rağmen kriz önleme, yönetim, diyalog ve silah kontrolü mekanizmalarına daha sınırlı yer verilmektedir. Belge, AB ile stratejik ortaklığın derinleştirilmesini, iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki etkilerine yönelik hazırlıkları ve açık kapı politikasının devamını teyit ederken Ukrayna, Moldova veya Gürcistan'ın aday statülerine doğrudan referans sunmamaktadır. Böylece NATO, Avrupa-Atlantik bölgesinin yanı sıra küresel ölçekte artan belirsizlik ve tehditlere karşı güçlü bir askeri kapasiteyle karşılık verme kararlılığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda yeni ve yıkıcı teknolojilere yatırım taahhüdüyle birlikte ittifakın hem geleneksel hem de gelişen alanlardaki savunma stratejisinin köklü bir şekilde dönüştürülmesi planlanmaktadır (Baykara, 2022, pp. 297-299; NATO, 2022a). Nitekim 2022 yılından sonra NATO Mukabele Kuvvet sayısı 40 binden 300 bine çıkarılacak şekilde yeniden yapılandırılmıştır (Dalan, 2022, NATO, 2025).

Dikkat çeken yeniliklerden diğeri de Çin'in ilk kez bir Stratejik Konseptte dâhil edilmesidir. Belgede, Çin'in iddialarının ve zorlayıcı finansal politikalarının NATO üyelerinin çıkarlarına ve güvenliğine yönelik tehdit oluşturduğu düşüncesidir (NATO, 2022d). Çin, düşman veya hasım olarak tanımlanmasa da Çin'in yükselişinin ortaya çıkardığı finansal, jeopolitik ve konjonktürel tehditlerden endişe edildiği anlaşılmaktadır. Özellikle Çin ve Rusya arasındaki stratejik ortaklıklar NATO'nun dolaylı şekilde Rusya tehdidinde dikkat kesildiğini göstermektedir. Belgedeki dikkat çekici bu Çin faktörü, aslında NATO'nun uzun yıllardır Avrupa-Atlantik savunmasına odaklı perspektifinin Asya-Pasifik rekabetini göz ardı edemeyecek hale geldiğinin işaretidir. Nitekim belgede, Avustralya, Japonya, Güney Kore ve Yeni Zelanda gibi Asya bağlantılı ortaklarla ilişkilerin geliştirilmesi işaret edilmiştir (NATO, 2022a).

Ayrıca belgede, dünyadaki nükleer silahların varlığını korumasının NATO'nun da var olmasıyla doğrudan ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Bu ifade, Rusya'nın nükleer tehditlerine yönelik dengenin süreceğine dair küresel bir garantörlüğü işaret etmektedir

(NATO, 2022a). ABD'nin nükleer şemsiyesinin altında yer alan NATO'nun nükleer kapasitesi ise son derece caydırıcı etkinliğe sahiptir.

Konsept belgesinde güvenlik paradoksunun çok boyutluluğuna geniş yer ayrılmıştır. Hibrit tehditler, siber saldırılar, terörizm, düzensiz göç ve enerji güvenliği gibi hususlar NATO'nun elzem konuları arasında gösterilmektedir. Özellikle 2010 yıllarından sonra siber saldırı ve dezenformasyona yönelik hareketler nedeniyle NATO, kolektif savunma anlayışının içerisine siber uzayda gerçekleşen düşmanca faaliyetleri de dâhil etmiştir. Yani “360 derece güvenlik” yaklaşımıyla ifade edilerek tehditlerin sadece askeri nitelikte değil ekonomik, teknolojik ve sosyal boyutlarda ele alınmasının gerekliliği somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca yapay zekâ, hipersonik silahlar ve uzay tabanlı teknolojiler gibi alanlarda Rusya ve Çin'in girişimlerinin karşılıklılandırılması adına kapasite geliştirilmesinden çekinilmemesi adına inisiyatifli kararlar alınmıştır. Ek olarak iklim değişikliği hususuna ayrıca paragraf açılarak ileriye dönük çalışmaların yapılması tavsiye edilmiştir (NATO, 2022a; Çiftçi, 2025).

Yani NATO, 2022 yılında onayladığı güncel Stratejik Konsepti ile Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırılarından doğabilecek tehditleri merkezine alarak temel savunma misyonunu belirlemiştir. Bu kapsamda “değişen güvenlik ortamına ayak uydurma” ifadesini kullanarak Avrupa-Atlantik vizyonundan ziyade ilerleyen dönemde küresel bir otorite olma iradesini ortaya koymuştur.

4.3. AB Stratejik Pusulası

AB, 21 Mart 2022'de Stratejik Pusulayı onaylayarak savunma ve güvenlik politikalarını ilk kez tek bir kılavuz altında toplamıştır. Belge, 2020'de tasarlanmaya başlanmış olsa da Rusya'nın Ukrayna'ya saldırmasıyla süreç hızlanmıştır (Oğuz & Oral, 2022, p. 80). Giriş bölümünde, İkinci Dünya Savaşından bu yana ilk kez 450 milyon Avrupalının savaşı kapısında hissettiği vurgulanmaktadır. Bu tespit, Avrupa'nın uzun yıllar garanti olarak gördüğü güvenlik konforunun artık geçerli olmadığını, Rusya kaynaklı tehditlerin sadece sınırda değil, Libya'dan Mali'ye kadar geniş bir jeopolitik alanda hissedildiğini ortaya koymaktadır (EU, 2022, pp. 14-15; 2025).

Belge, 2030'a uzanan risk envanterini geniş tutmakta olup en çok üzerinde durulanlar: devlet kaynaklı konvansiyonel saldırılar, terörizm, hibrit ve siber operasyonlar, düzensiz göç akınları, iklim krizinin tetiklediği kırılganlıklar ve enerji arz güvenliği başlıca konulardır (Dizman, 2025). Rusya, Gürcistan (2008) ve Kırım (2014) müdahaleleriyle zaten “sistemli risk” kategorisindeyken Ukrayna savaşı sonrası “birincil ve yakın tehdit” statüsüne yükseltilmiştir. Bununla birlikte belge, Rusya'nın Wagner benzeri vekil aktörler yoluyla Afrika'nın çeşitli çatışma alanlarında da istikrarsızlık ürettiğine işaret ederek güvenliğin yalnızca AB-Rusya sınırına indirgenemeyeceğini vurgulamaktadır (EU, 2022, p. 17).

Tablo 1. Stratejik Pusulanın Dört Stratejisi, Hedefleri ve Girişimler

Stratejik Eylem	Ana Hedef	Girişimler (2022–2025)
Eylem/Hareket (Act)	Kriz anında hızlı ve esnek müdahale	- 2025 sonuna kadar 5.000 kişilik AB Hızlı Müdahale Kuvveti konuşlandırılacak, - 200 kişilik sivil görev gücü, - Ortak tatbikat sayısını artırma, - Karar alma prosedürlerini sadeleştirme.

Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi Sonrası Nato ve AB Güvenlik Perspektifi

Stratejik Eylem	Ana Hedef	Girişimler (2022–2025)
Güvenlik (Secure)	Askerî ve sivil dayanıklılığı güçlendirme	- AB çapında siber savunma konsepti, - Hibrit Tehdit Araç Kutusu, - Dezenformasyon karşıtı mekanizmalar, - Uzay ve deniz stratejileri.
Yatırım (Invest)	Ortak savunma sanayisi ve teknoloji işbirliği	- Ortak Ar-Ge projeleri, - Yapay zekâ/otonom sistem fonları, - Ortak tedarik ve ölçek ekonomisi, - Dışa bağımlılığı azaltma.
İşbirliği (Partner)	Çok taraflı güvenlik ağı derinleştirme	- NATO ile “tamamlayıcı ortaklık” vurgusu, - BM, AGİT, Afrika Birliği, ASEAN ile koordinasyon, - Kanada, Norveç, İngiltere, Türkiye gibi AB-dışı NATO müttefikleriyle diyalog.

Kaynak: EU, 2022, pp. 25-55; 2023, p. 2; 2025.

Belgede yıllardır tartışılan “stratejik özerklik” kavramı somut planlar ve performans göstergeleriyle ilk kez metne işlenmiştir. Uygulamanın şeffaflığı için 2022’den beri yıllık ilerleme raporları yayımlanmakta olup Ukrayna’ya silah desteği, Avrupa savunma sanayi için görev gücü ve 2023’te imzalanan üçüncü NATO-AB ortak bildirisi, hedeflerin kâğıt üzerinde kalmadığını göstermektedir (Akşemsettinoglu, 2023, pp. 58-59; EU, 2023; 2025).

Dil ve vurgu bakımından Pusula, NATO’nun 2022 Stratejik Konsepti ile kısmen ayrılmaktadır. NATO Konsepti (2022a), Çin’i “sistemik tehlike” olarak nitelendirerek “doğrudan tehdit” kategorisine yerleştirse de AB Pusulası (2022), Asya-Pasifik istikrarının AB çıkarları üzerindeki dolaylı etkilerine atıfla daha yumuşak ifadeler benimsemeyi tercih etmiştir. Bu tercih, Birlik içinde ekonomik bağlarını korumak isteyen üyelerin hassasiyetlerine işaret etmektedir. Türkiye açısından ise Pusula, Doğu Akdeniz’de AB içi dayanışmayı öne çıkaran ifadeleri nedeniyle eleştiri almış olup Ankara, AB savunma girişimlerinin NATO’yu zayıflatmaması ve müttefik olmayan üyeleri dışlamaması gerektiğini vurgulamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Sonuç olarak Stratejik Pusula, Avrupa’nın çok katmanlı tehdit ortamına kurumsal ve bütüncül bir yanıt teşkil etmektedir. Başarı düzeyi, üye devletlerin siyasi iradesine ve bütçe tahsislerine bağlı olmakla birlikte, Hızlı Müdahale Kuvveti, ortak siber savunma mimarisi ve finansal koordinasyon mekanizmaları AB’nin “ekonomik dev” veya “hegomonik güç” kimliklerinin yanı sıra güvenlik alanındaki iddiasını da güçlendirmektedir. Ayrıca kıtanın yalnızca normatif bir güç değil aynı zamanda eylem kapasitesi yüksek bir stratejik aktör olma sürecini hızlandırmaktadır.

5. TARTIŞMA

Rusya’nın Ukrayna’ya saldırısının tetiklediği küresel hareketlilik, NATO ve AB’yi güvenlik yaklaşımlarını yenilemeye sevk etmiştir. Bu bölümde, NATO 2022 Stratejik Konsepti ile AB Stratejik Pusulasındaki perspektifler karşılıklı olarak kıyaslanmakta ve eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

5.1. Tehdit Algısı ve Coğrafi Odak

NATO Konsepti ve AB Pusulası derinlemesine incelendiğinde, her ikisinin de öncelikli tehdit olarak Rusya'yı işaret ettiği görülmektedir. NATO, doğrudan Rusya'yı müttefiklerin güvenliğine karşı "ciddi tehdit" olarak tanımlarken AB de Rusya'yı "birincil tehdit" kaynağı olarak listelemektedir. Bu ortak tehdit algısı, Transatlantik topluluğun Ukrayna savaşı konusunda büyük ölçüde birleştiğini göstermektedir. Ancak NATO'nun coğrafi odak alanı ile AB'ninki arasında bazı nüanslar vardır. NATO, küresel çapta stratejik rekabete atıf yaparak Çin'i de gündemine almış ve Asya-Pasifik'e artan bir ilgi gösterdiğini ifadelerinde belirtmiştir. Buna karşılık AB Pusulası, tehdit değerlendirmesinde daha çok Avrupa'nın yakın çevresine odaklanmakta olup Orta Doğu'dan Afrika'ya, Doğu Akdeniz'den Balkanlar'a uzanan bir risk haritası çizmektedir. AB belgesinde Çin, "doğrudan tehdit" kategorisinde değil, "küresel güç dengelerini etkileyen bir aktör" olarak dolaylı biçimde ele alınmaktadır (EU, 2022; EU, 2025; NATO, 2022a; 2022b). Bu farklılık, NATO'nun askeri ittifak kimliği gereği ABD'nin küresel tehdit algısını paylaşmasından kaynaklanırken AB'nin ise öncelikle kendi bölgesel güvenlik çıkarlarına yoğunlaştığını göstermektedir. Yine de, her iki belgenin de Rusya'nın saldırganlığına verdiği önem, NATO-AB arasında tehdit değerlendirmesi bakımından uyumlu bir görünüm sergilemektedir.

5.2. Kolektif Savunma ve Stratejik Özerklik

NATO Konseptinde, var oluş sebebinin kolektif savunma olduğu altı çizilerek müttefiklere sonsuz güvence verilirken AB Pusulası kendi başına hareket edebilme kabiliyetini geliştirmeye vurgu yapmaktadır. NATO'nun 5. Madde taahhüdü ve nükleer caydırıcılık doktrini, tüm müttefiklere yönelik bir güvenlik şemsiyesi sunmaktadır. AB ise Stratejik Pusula ile kriz anlarında NATO veya ABD desteği olmadan da belli düzeyde müdahale edebilecek bir kapasite inşası peşindedir (NATO, 2022a; EU, 2023; 2025). Bu noktada bazı analistler, AB'nin stratejik özerklik hamlesini NATO'dan bağımsızlaşma niyeti olarak yorumlayıp eleştirmiştir (Oğuz & Oral, 2022, p. 83). Gerçekten de Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un 2019'da sarf ettiği "NATO'nun beyin ölümü gerçekleşti" sözü (The Economist, 2019), Avrupa'da ABD'ye güvenin sarsıldığı bir dönemin ifadesi olarak yorumlanmıştır. Ancak 2022 sonrasında atmosfer kısmen değişmiştir. Rus tehdidi karşısında Avrupa ülkeleri tekrar NATO'nun vazgeçilmezliğini kabul etmiş hatta Finlandiya ve İsveç örneklerinde olduğu gibi NATO'yu güvenliklerinin garantisi olarak görüp ittifaka yönelmişlerdir. Dolayısıyla stratejik özerklik ideali canlı olmakla birlikte, kısa vadede NATO'nun yerini alabilecek bir Avrupa savunma mekanizması yakında görünmemektedir. AB Pusulasında da bu gerçek kabullenilir biçimde NATO'yu Avrupa-Atlantik savunmasının temel taşı olarak tanımlamaya devam edilmektedir. Pusula, NATO ile iş birliğini sık sık vurgulayarak AB'nin rolünün tamamlayıcı olacağını ima etmektedir. Yani AB, kendi başına daha fazla sorumluluk alırken aynı zamanda NATO'ya bağlılığını da sürdürmek istemektedir. Bu ikili durum bazı çevrelerce "AB'nin savunmada çifte güvenlik ağı" olarak tanımlanmaktadır (Borrell, 2020).

5.3. Askeri Kapasite ve Beklentiler

NATO, hâlihazırda birleşik bir askeri komuta yapısı ve müşterek kuvvetleri olan, "anında kullanılabilir" kapasiteye sahip bir ittifaktır. Stratejik Konsept, bu kapasitenin güçlendirilmesine yönelik adımlara odaklanmış olup örneğin hazır kıta kuvvetlerin 40 binden 300 bine çıkarılması kararı gibi somut hedefler ortaya koymuştur. NATO'nun hedefleri büyük oranda mevcut imkânların genişletilmesi şeklindedir ve kısa vadede uygulanabilir niteliğe sahiptir. Buna karşılık AB'nin Pusulasındaki birçok hedef henüz gerçekleşmemiş olup planlama aşamasındadır. Örneğin Hızlı Müdahale Kuvveti, 2025 yılı sonuna kadar oluşturulacaktır. Dolayısıyla NATO, "bugün" için güvenlik sağlamaya odaklıyken AB daha

Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi Sonrası Nato ve AB Güvenlik Perspektifi

çok “yarın” için bir kapasite inşası hedefi gütmektedir. Bu bağlamda AB'nin Pusula'sı bir nevi yol haritası olup NATO Konsepti bir mevcut duruş beyanı niteliğindedir. Özetle, NATO belgesinde kararlı ifadeler ve taahhütlere yer verilirken AB belgesinde “planlıyoruz, geliştireceğiz, hedefliyoruz” gibi gelecek vurguları daha fazladır (NATO, 2022a, Dolan, 2022; EU, 2022; 2025).

5.4. Güvenlik Yaklaşımları

AB, tarihsel olarak “kapsamlı güvenlik” kavramına NATO'dan daha fazla önem veren bir aktördür. Stratejik Pusulada da askeri tehditlerin yanı sıra ekonomik ve çevresel tehditler, insan güvenliği konuları önemli yer tutmaktadır. Örneğin iklim değişikliği, pandemi ve insani krizler AB metninde bariz şekilde görünür haldedir. NATO Konsepti de iklim değişikliği ve insan güvenliği (kadınların güvenliği vb.) konularına değinerek önceki konseptlere kıyasla daha geniş bir perspektif benimsemiştir. Ancak yine de NATO'nun önceliği kolektif savunma ve askeri caydırıcılık olduğundan bu konular merkezin kenarında yer almaktadır. AB ise kalkınma yardımları, kriz sonrası istikrar gibi sivil unsurları güvenlik mimarisinin parçası olarak görme eğilimindedir (NATO, 2022a, EU, 2022). Bu nedenle NATO, riskleri daha ziyade “hard security” (sert güvenlik) ekseninde tanımlarken AB “comprehensive security” (kapsamlı güvenlik) (Remler, 2019) yaklaşımına sahiptir denilebilir.

5.5. Karar Alma Dinamikleri ve İç Anlaşmazlıklar

NATO, 32 (belgelerden sonra İsveç ve Finlandiya'nın katılımı dâhil) üyesiyle kararlarını oybirliğiyle alan, farklı siyasi eğilimleri içinde barındıran bir ittifaktır. AB ise 27 üyesiyle dış politika ve savunmada ortak kararlar almaya çalışırken zaman zaman bölünmeler yaşayabilen bir birliktir. Rusya-Ukrayna savaşı özelinde NATO, önemli adımlar atmış ve bu süreçte ABD-Avrupa arasında ciddi bir görüş ayrılığı ortaya çıkmamıştır. Bu, NATO'nun tepki verme hızını ve kararlılığının otoriteye dönüştüğünün göstergesidir. Öte yandan AB'de Macaristan gibi bazı üyeler Rusya'ya yönelik bazı yaptırımlarda ağır davranmıştır. Ayrıca Avusturya gibi tarafsız geleneği olan ülkeler Ukrayna'ya silah yardımı gibi konularda başlarda çekinceler göstermiştir. Yine de genel resimde AB de birçok konuda birlik sağlamıştır (NATO, 2023b; EU, 2022).

NATO'nun aksine AB içinde oybirliği şartı, savunma konularında karar almayı yavaşlatabilmektedir. Stratejik Pusula, bu soruna dikkat çekerek AB karar alma süreçlerinin hızlandırılması ve verimleştirilmesi gereğinden bahsetmektedir (EU, 2022, p. 25). Bununla birlikte, yakın dönemde AB'nin güvenlik hamleleri somutlaşsa da NATO'nun tamamlayıcı ve etkin rolü göz ardı edilemeyecek kadar baskındır (Öncel & Yeşiltaş, 2025).

5.6. Stratejik Öngörüler ve Eleştiriler

NATO (2022a) Konsepti ile AB (2022) Pusulası, Rusya'nın Ukrayna'ya kapsamlı saldırısı sonrasında kalıcı bir gerilimin norm hâline geldiğini varsaymakta ve bu bağlamda caydırıcılık merkezli bir güvenlik doktrini benimsemektedir. Her iki belgede de Rusya yakın tehdit olarak konumlandırılmakta olup silah kontrolüne yalnızca ikincil düzeyde atıf yapılmaktadır. Böylece Soğuk Savaş'tan sonra aralıklı olarak gündeme gelen “Rusya ile kademeli normalleşme” (Avrupa Komisyonu, 2021) vizyonu rafa kalkmakta ve Transatlantik düzeyde sert güç mantığı öne çıkmaktadır.

Bu katı çerçeve, Avrupa güvenlik mimarisine ilişkin daha geniş tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) ve Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması (INF) gibi konvansiyonel ve nükleer silah kontrol rejimlerinin fiilen sona ermiş olması (Demiralp, 2023, p. 24; Tulun, 2023), kıtanın yeni bir silahlanma

sarmalina sürüklenebileceği ihtimalini güçlendirmektedir (Hernández, 2023). Hâl böyleyken NATO, mevcut kuvvet yapısını büyümekte ve ileri konuşlanma hattını kalıcı hâle getirmektedir. Örneğin NATO, 2022 yılı Madrid Zirvesi’nde hazır kıta kuvvetlerini 40 binden 300 bine çıkarmayı kararlaştırmıştır (NATO, 2022a). AB ise 2025 yılı sonuna dek oluşturulması planlanan 5.000 kişilik Hızlı Müdahale Kuvvetiyle “asgari özerk eylem” yeteneği kazanmayı hedeflemektedir (EU, 2022). Ancak mevcut durumda NATO’nun “bugünün caydırıcılığına”, AB’nin ise “yarının kapasite inşasına” odaklandığı görülmektedir.

Eleştiriler ağırlıklı olarak bu iki kurumun kaynak tahsisi ve siyasi gerçekçilik boyutuna yönltilmektedir. NATO’nun aynı anda hem Rusya’yı hem de Çin’i “baş rakip” ilan etmesi, dikkat ve imkân dağınıklığı yaratabileceği gerekçesiyle sorgulanmaktadır. Özellikle ABD’nin Asya-Pasifik ilgisi güç kazandığında, Avrupa caydırıcılığının sürdürülebilirliği tartışmaya açılmaktadır. Öte yandan AB’nin savunma iddialarına dair kuşku, karar alma zorluğundan ve geçmişte hiç kullanılmayan askeri birlik deneyiminden beslenmektedir (Arick & Brezinski, 2025; Durkalec et al., 2022; EU, 2024). Dolayısıyla buradan anlaşılan, siyasi uzlaşi eksikliği halinde 5.000 kişilik askeri kuvvet de hareketsiz kalabilir.

Transatlantik ilişkinin seyri, bu eleştirilerin arka planında belirleyici bir rol oynamaktadır. Biden yönetimi, çok taraflı iş birliğini yeniden canlandırarak Avrupa ile stratejik uyumu güçlendirmiştir. Fakat Washington’daki mevcut siyasal değişimin, Avrupa başkentlerini “Amerikasız güvenlik” senaryolarına hazırlanmak zorunda bırakacağı da ihtimaller arasındadır. Stratejik Pusula, bu ihtimale karşı önleyici bir sigorta işlevi görmeyi amaçlamakta olsa da NATO Konsepti ABD’nin kıtaya aşırı bağlılığını vurgulamaya devam etmektedir (NATO, 2022a, EU, 2022). Bu ikili söylem, Transatlantik güvenliğinin bugün için ideal görölse de gelecekte esnek dengelere tabi olacağını göstermektedir.

Son olarak, NATO ve AB’nin 2022 yılı sonrası güvenlik vizyonları ortak bir tehdit görseline dayansa da birçok parametrede ayrışmalar görülmektedir. NATO mevcut kuvvetlerini genişleterek bugünün caydırıcılığını sürdürmeye, AB ise uzun vadeli özerk kapasite inşasına odaklanmaya devam etmektedir. Yani uygulama bazında başarı; her iki yapının uyum içinde kalmasına, üye ülkelerin taahhütlerini yerine getirmesine ve Transatlantik dayanışmanın sürdürülebilirliğine bağlı görünmektedir.

6. SONUÇ

Rusya’nın 2022 yılının başında Ukrayna’ya karşı başlattığı saldırı, Avrupa-Atlantik güvenlik düzeninde uzun süredir görülmeyen bir endişe yaratmış ve uluslararası örgütlerin stratejik hedeflerini kökten güncellemesine yol açmıştır. Hem NATO’nun (2022) Stratejik Konseptinde hem de AB’nin (2022) Stratejik Pusulasında, Rusya birincil ve yakın tehdit olarak tanımlanarak “kademeli normalleşme” söyleminin yerine caydırıcılık merkezli bir güvenlik anlayışı yerleştirilmektedir. NATO, ileri konuşlanma hattını kalıcı kılmayı ve yüksek hazırlık seviyeli kuvvet sayısını katlayarak caydırıcılık kapasitesini artırmayı hedeflemektedir. AB ise 2025 sonuna kadar oluşturulması planlanan 5.000 kişilik Hızlı Müdahale Kuvvetiyle asgari düzeyde özerk eylem yeteneği elde etmeyi hedeflemektedir. Transatlantik düzlemde ABD’nin Avrupa güvenliğine dönüşü, bu adımların siyasi meşruiyetini güçlendirmekte olup Finlandiya ve İsveç’in katılımları da İttifakı genişleterek caydırıcılık düzeyine katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma, Rusya-Ukrayna savaşı sonrasında NATO ve AB’nin 2022 tarihli strateji belgelerini karşılaştırmalı içerik analiziyle ele alan ilk sistematik çalışmalardan biridir. Bu sayede Transatlantik güvenlik mimarisindeki dönüşümü hem kuramsal hem de belgesel düzeyde birlikte inceleyerek literatürdeki vaka odaklı boşluğu doldurmakta ve politika yapıcılara özgün öngörüler sunmaktadır.

Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi Sonrası Nato ve AB Güvenlik Perspektifi

Kuramsal açıdan değerlendirildiğinde, gelişmeler realizm/neorealizm ve güvenlik ikilemi yaklaşımlarının geçerliliğini teyit etmektedir. Caydırıcılık ve kapasite inşası bu süreçte merkezi konuma yerleşmiş olup NATO “bugünün caydırıcılığını” artırmaya odaklanırken AB “yarının stratejik özerkliğini” tasarlamaktadır. Bu iki yol haritası birbirini dışlamak yerine tamamlayıcı nitelikte görünmektedir.

Aynı zamanda Rusya-Ukrayna savaşı, silah kontrol antlaşmalarının çöküş dönemine denk geldiğinden Avrupa'yı yeni bir silahlanma sarmalına sürüklemeye potansiyeli taşımaktadır. AKKA ve INF'nin ortadan kalkması, Rusya-NATO geriliminde diplomatik güvenlik frenlerini zayıflatmıştır. Bu bağlamda, yeni bir silah kontrol müzakere zemini inşa edilmedikçe caydırıcılık-savunma odaklı mimarinin süregiden (müzmin/kronik) hâle gelmesi beklenmektedir.

Sonuç itibarıyla Avrupa güvenlik mimarisinin gelecek dönemde köklü bir dönüşüm geçireceği öngörülmektedir. Rusya ile ilişkilerin orta vadede çatışma sınırında kalması, NATO'nun genişleme süreci ve AB'nin karar alma mekanizmalarını hızlandırmaya yönelik reform arayışlarını gündemde tutacaktır. Bölge devletlerinin savunma sanayii, enerji, siber ve uzay alanlarına yaptıkları yatırımlar arttıkça, NATO-AB koordinasyonunun Rusya kaynaklı tehditlere karşı caydırıcılık kapasitesini koruması ve istikrarlı bir güvenlik zemini inşa etmesi muhtemeldir.

Stratejik bir perspektiften bakıldığında, NATO'nun kolektif savunma ve caydırıcılık fonksiyonunu tahkim ederken AB'nin stratejik özerklik hedefi doğrultusunda bölgesel kriz yönetimi ve hibrit tehditlere yanıt kapasitesini güçlendirmesi beklenmektedir. NATO'nun doğu kanadında devam ettirdiği ileri konuşlanma ve yüksek hazırlık seviyesi, Rusya temelli risklerin dengelemesine hizmet edecektir. Buna paralel olarak AB, Stratejik Pusula doğrultusunda savunma sanayii yatırımlarını, ortak tatbikatları ve enerji-siber güvenlik iş birliğini geliştirmeyi sürdürerek üyeleri arasında bütünleşik bir güvenlik yapısı oluşturmaya yönelecektir. Bu çerçevede NATO ile AB arasında görev dağılımının netleştirilmesi ve düzenli istişare mekanizmalarının güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Böyle bir yapı, Transatlantik güvenlik düzenini hem mevcut tehditlere karşı daha dirençli kılacak hem de gelecekteki belirsizliklere karşı hazırlık düzeyini yükseltecektir.

KAYNAKÇA

- Akşemsettinoglu, G. (2023). AB'nin bağımsız bir güvenlik ve savunma politikası geliştirme düşüncesi ve Stratejik Pusula. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 12(1), 45-68.
- Al Jazeera. (2022). *No other option: Excerpts of Putin's speech declaring war*. Retrieved May 22, 2025, from <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/24/putins-speech-declaring-war-on-ukraine-translated-excerpts>
- Aliyev, P. (2023). Rusya-Ukrayna savaşı ve Afrika'da gıda güvenliği. *Africana*, 3(1), 36-50.
- Allison, R. (2014). Russian “Deniable” intervention in Ukraine: How and why Russia broke the rules. *International Affairs*, 90(6), 1255–1297.
- Antonov, D., Balmforth, T. & Lewis, S. (2022). Russia, U.S. keep door open to Ukraine diplomacy, but big gaps remain. *Reuters*. Retrieved June 18, 2025, from <https://www.reuters.com/world/europe/russia-sees-some-room-dialogue-after-us-security-response-2022-01-27/>
- Aras, H. & Yıldırım, Y. (2022). Rusya'nın 2014 Ukrayna krizi'ndeki hibrit savaş stratejisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 29(3), 499-516.
- Arick, R. & Brezinski, I. (2025). Issue brief: A NATO strategy for countering Russia. *Atlantic Council*. Retrieved July 11, 2025, from <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2025/02/A-NATO-strategy-for-countering-Russia.pdf>

- Avrupa Komisyonu. (2021). *EU-Russia relations: Commission and high representative propose the way forward*. Retrieved May 10, 2025, from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/ip_21_3010
- Avrupa Komisyonu. (2025). Sanctions adopted following Russia's military aggression against Ukraine. *Finance*. Retrieved July 9, 2025, from https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en
- Bilgiç, A. (2011). Güvenlik ikilemini yeniden düşünmek: Güvenlik çalışmalarında yeni bir perspektif. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29), 123-142.
- Booth, K. & Wheeler, N. J. (2008). *The security dilemma. fear, cooperation and trust in world politics*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
- Borrell, J. (2020). Why European strategic autonomy matters. *European Union External Action*. Retrieved July 12, 2025, from https://www.eeas.europa.eu/eeas/why-european-strategic-autonomy-matters_en
- Brozowski, A. (2021). Turkey's participation request in EU military project apprehended as 'Trojan horse'. *Euractiv*. Retrieved July 12, 2025, from <https://www.euractiv.com/section/defence/news/turkeys-participation-request-in-eu-military-project-apprehended-as-trojan-horse/>
- Buyar, C. & Şener, U. (2022). Tarihi perspektiften, sosyo-ekonomik değerler açısından Rusya-Ukrayna savaşı ve Orta Asya ülkelerine etkileri. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7(2), 136-149.
- Chotiner, I. (2022). Why John Mearsheimer blames the U.S. for the crisis in Ukraine. *The New Yorker*. Retrieved May 12, 2025, from <https://www.newyorker.com/news/q-and-a/why-john-mearsheimer-blames-the-us-for-the-crisis-in-ukraine>
- Cin, G. & Tekin, H. H. (2021). Rusya'nın Hibrit Savaş Kapasitesinin Kırım ve Donbas Vakaları Üzerinden Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 7(37), 203-246.
- Clapp, S. (2022). Implementation of the Strategic Compass opportunities, challenges and timeless. *European Parliament*. Retrieved May 10, 2025, from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/739249/EPRS_STU\(2022\)739249_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/739249/EPRS_STU(2022)739249_EN.pdf)
- Çalışkan, F. (2022). Adım adım Rusya Ukrayna savaşı ve üçüncü tarafların sürece etkisi. *EURO Politika* (14), 35-47.
- Çelik, S. (2022). 2022 Rusya'nın Ukrayna'yı işgali: AB entegrasyonu için yeni dönem. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 521-533.
- Çiftçi, O. (2025). İnsansız hava araçları ve modern savaşın anatomisi: Rusya-Ukrayna Savaşı. *Karadeniz Araştırmaları* 22(85), 383-405.
- Demiralp, O. (2023). Silahsızlanma ve silahların kontrolü hukuku. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 24, 17-27.
- Demirbaş, Ç. E. & Güneş, B. (2023). Russia's intervention in Ukraine from the perspective of legality and legitimacy dilemma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 21(50), 1227-1245.
- Demirci, C. (2022). The main difference between NATO's 2022 Strategic Concept and its previous Strategic Concepts. *Orion Policy*. Retrieved May 1, 2025, from <https://orionpolicy.org/the-main-difference-between-natos-2022-strategic-concept-and-its-previous-strategic-concepts/>
- Demirkıran, M., Hekim, M., Çetin Kılıç, N. & Eser, G. (2022). Rusya- Ukrayna savaşının Türkiye'deki turizm sektörüne etkileri: Kriz yönetimi stratejileri açısından Antalya ili örneği incelemesi. *Journal of Economics Business and International Relations-JEBI*, 1(1), 68-87.

Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi Sonrası Nato ve AB Güvenlik Perspektifi

- Dizman, M. (2025). Kritik Enerji Altyapısı. *TESPAM TV Enerji Köşe Yazısı*. Retrieved June 14, 2025, from <https://www.tespam.org/enerji-guvenligi-3/>
- Dolan, C. (2022). NATO, the Russian invasion of Ukraine and the 2022 Strategic Concept. *Georgetown University Journal of International Affairs*. Retrieved June 3, 2025, from <https://gjia.georgetown.edu/2022/11/09/nato-the-russian-invasion-of-ukraine-and-the-2022-strategic-concept/>
- Driedger, J. J. & Krotz, U. (2024). Preference constellations in EU–Russian crisis bargaining over Syria and Ukraine. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 62(2), 487–507.
- Dummett, M. (1982). Realism. *Synthese*, 52(1), 55–112. <http://www.jstor.org/stable/20115760>
- Durkalec, J., Henderson, C. & Rand, L. (2022). Extended deterrence and the two-war problem. *Centre for Global Security Research* (April 6-7, 2022). Retrieved July 9, 2025, from https://cgsr.llnl.gov/sites/cgsr/files/2024-08/Workshop_Extended_Deterrence_and_Two_War_Problem_CGSR_Summary.pdf
- Durmuş, A. (2023). Sosyal medyada propaganda: Rusya-Ukrayna savaşı örneği. *Academic Journal of Information Technology*, 14(52), 41–69.
- Düzgün, D. M. (2020). Realizm teorisinin ortaya çıkışı ve gelişme evreleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (47), 256–276.
- EU. (2022). A Strategic Compass for security and defence. *AB Parlamentosu*. Retrieved May 2, 2025, from https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf
- EU. (2023). *A Strategic Compass for the European Union*. Retrieved June 8, 2025, from <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/2023-03-Strategic%20Compass.pdf>
- EU. (2024). Annual progress report: On the implementation of the Strategic Compass for Security and Defence. *European Union External Action*. Retrieved July 7, 2025, from https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/StrategicCompass_2ndYear_Report_0.pdf
- EU. (2025). A Strategic Compass for security and defence. *The Diplomatic Service of the European Union*. Retrieved June 6, 2025, from https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en
- Freedman, L. (2022). *Ukraine and the art of strategy*. Oxford: Oxford University Press.
- Gartzke, E. & Lindsay, J. R. (2019). *Cross-domain deterrence: Strategy in an era of complexity*. Oxford University Press.
- Graham, T. (2024). From the Ukraine conflict to a secure europe. *Council on Foreign Relations*. Retrieved May 23, 2025, from <https://www.cfr.org/report/ukraine-conflict-secure-europe>
- Guihai, G. (2024). A Chinese scholar's perspective on the Russia-Ukraine war. *Council of Councils*. Retrieved June 29, 2025, from <https://www.cfr.org/councilofcouncils/global-memos/chinese-scholars-perspective-russia-ukraine-war>
- Hebda, W. (2025). EU sanctions against Russian energy resources and the fossil fuel market in Poland. *Jagiellonian University Repository*, 1–7.

- Hennigan, W.J. (2022). 'This Is Not a Bluff.' Putin raises specter of nuclear weapons following battlefield losses. *Time*. Retrieved June 22, 2025, from <https://time.com/6215610/putin-nuclear-weapons-threat/> (E.T: 23.05.2025).
- Hernández, G. I. R. (2023). Russia formally withdraws from CFE Treaty. *Arms Control Association*. Retrieved May 27, 2025, from <https://www.armscontrol.org/act/2023-06/news/russia-formally-withdraws-cfe-treaty>
- Herz, J. H. (1950). Idealist internationalism and the security dilemma. *World Politics*, 2(2), 157–180.
- Hill, W. (2021). The Post-Cold War European security order is gone: what will replace it?. *Valdai Discussion Club*. Retrieved June 3, 2025, from <https://valdaiclub.com/a/highlights/the-post-cold-war-european-security-order-is-gone/>
- Jervis, R. (1978). Cooperation under the security dilemma. *World Politics*, 30(2), 167–214.
- Kalyoncu İlhan, Ş. (2022). Rusya'nın güvenlik stratejisi çift sınır ve Rusya-Ukrayna savaşı örneği. *Novus Orbis: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(2), 180–203.
- Köse, T. (2022). Bolder steps required for peace in Ukraine war. SETA Vakfı. Retrieved July 12, 2025, <https://www.setav.org/en/opinion/bolder-steps-required-for-peace-in-ukraine-war>
- Lin, F., Li, X., Jia, N., Feng, F., Huang, H., Huang, J., ... & Song, X. P. (2023). The impact of Russia-Ukraine conflict on global food security. *Global Food Security*, 36, 100661.
- Lippert, B., Ondarza, N. V. & Perthes, V. (2019). *European strategic autonomy: actors, issues, conflicts of interests*. Berlin. <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/62346>
- Louisa, B. H. (2024). NATO enlargement: Finland and Sweden. *UK Home Parliament*. Retrieved July 2, 2025, from <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9574/CBP-9574.pdf>
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. New York: W. W. Norton & Company. Retrieved July 9, 2025, from <https://samuelbhfaure.com/wp-content/uploads/2015/10/s2-mearsheimer-2001.pdf>
- Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine crisis is the West's fault: The liberal delusions that provoked Putin. *Foreign Affairs*, 93(5), 77–89. <http://www.jstor.org/stable/24483306>
- Milli İstihbarat Akademisi. (2025). *Rusya-Ukrayna savaşı'nda iha kullanımı: Modern savaşın yeni oyuncular ve geleceğin teknolojik dönüşümü*. Ankara: Milli İstihbarat Akademisi Yayınları.
- Morgan, P. M. (1979). Deterrence: A conceptual analysis. *The Journal of Politics*, 41(1) s. 245-247. <https://www.jstor.org/stable/2129606>
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- NATO. (2022a). *NATO 2022 Strategic Concept*. <https://www.nato.int/strategic-concept/> (E.T: 02.05.2025).
- NATO. (2022b). NATO conveys written proposals to Russia. *NATO/OTAN*. Retrieved May 12, 2025, from https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_191252.htm
- NATO. (2022c). *Doorstep statement*. Retrieved June 10, 2025, from https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_234074.htm?selectedLocale=en

Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi Sonrası Nato ve AB Güvenlik Perspektifi

- NATO. (2022d). NATO leaders approve new Strategic Concept. *NATO*. Retrieved May 22, 2025, from https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197281.htm
- NATO. (2023a). NATO's nuclear deterrence policy and forces. Retrieved May 29, 2025, from https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm
- NATO. (2023b). Finland joins NATO as 31st ally. *NATO*. Retrieved May 22, 2025, from https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_213448.htm
- Nevitt, M. (2022). The Russia-Ukraine conflict, the Black Sea and the Montreux Convention. *Just Security*. Retrieved June 23, 2025, from <https://www.justsecurity.org/80384/the-russia-ukraine-conflict-the-black-sea-and-the-montreux-convention/>
- Oğuz, Ş. & Oral, F. (2022). AB'nin stratejik özerklik çabaları, Stratejik Pusula ve Türkiye'ye muhtemel yansımaları. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 67-95.
- Onuch, O. & Sasse, G. (2016). The Maidan in movement: Diversity and the cycles of protest. *Europe-Asia Studies*, 68(4), 556-587. <https://doi.org/10.1080/09668136.2016.1159665>
- Orhan, E. (2022). The effects of the Russia-Ukraine war on global trade. *Journal of International Trade, Logistics and Law*, 8(1), 141-146.
- Öçal, B. & Öztürk, M. S. (2022). Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye ile Ukrayna arasındaki dış ticarete etkisi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(27), 577-596.
- Öncel, R. & Yeşiltaş, M. (2025). *Amerikan sınırlaması altında Avrupa güvenliği*. Ankara: SETA Yayınları. <https://www.setav.org/assets/uploads/2025/04/a440.pdf>
- Özdoğan, M. (2019). Realizm ve Neorealizm bağlamında Soğuk Savaş sonrası güvenlik anlayışının değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-24.
- Pier, S. (2021). Russia's draft agreements with NATO and the United States: Intended for rejection?. *Brookings*. Retrieved June 12, 2025, from <https://www.brookings.edu/articles/russias-draft-agreements-with-nato-and-the-united-states-intended-for-rejection/#:~:text=Draft%20NATO>
- Prokop, M. (2024). Non-Military involvement of the EU and the US in the Russian-Ukrainian War and Re-Definition of UE, UK, US Countries' Security Policy. The Economics of Russia's War in Ukraine içinde (pp. 142-161). Routledge.
- Remler, P. (2019). Russia and cooperative security in Europe: Times change, tactics remain. *Carnegie Endowment For International Peace*. Retrieved May 1, 2025, from <https://carnegieendowment.org/research/2019/08/russia-and-cooperative-security-in-europe-times-change-tactics-remain?lang=en>
- Schelling, T. C. (1966). *Arms and influence*. New Haven: Yale University Press.
- Sezer, S. (2024). Rusya-Ukrayna Savaşının jeopolitik sonuçları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 158-180.
- SIPRI. (2023). *SIPRI Yearbook 2023*. <https://www.sipri.org/yearbook/2023>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022). No: 98, 22 Mart 2022, AB Tarafından Onaylanan "Stratejik Pusula" Başlıklı Belge Hk. Retrieved May 17, 2025, from https://www.mfa.gov.tr/no_-98_-ab-tarafindan-onaylanan-stratejik-pusula-baslikli-belge-hk.tr.mfa
- The Economist. (2019). *Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead*. Retrieved June 18, 2025, from <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>
- Tokatlı, S. G. (2024). 21. Yüzyıl'da Transatlantik yapı içerisinde güç dengelerinde yaşanan değişim. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 478-492.

- Toktaş, Ş., Çiftçi, O., Baygeldi, M. R., Beşgül, B. Dinçel, Y. & Öztürk E. (2023). *21. yüzyılın ilk yarısında yeni güvenlik tehditleri*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Tulun, T. E. (2022). NATO Is not brain-dead: How can OSCE and NATO help stop the war in Ukraine?. *Center for Eurasian Studies (AVİM)*. Retrieved May 19, 2025, from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4228016
- Turaç, B. S. (2022). Stratejik konseptler bağlamında NATO ve 2022 Stratejik Konsepti. *Premium E-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 6(22), 294–302.
- Tüysüzoğlu, G. (2011). Ukrayna'da Turuncu Devrim'in sonu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 2(3). 62-79.
- UN. (2022a). General Assembly overwhelmingly adopts Resolution demanding Russian Federation immediately end illegal use of force in Ukraine, withdraw all troops. *Meetings Coverage and Press Releases*. Retrieved May 12, 2025, from <https://press.un.org/en/2022/ga12407.doc.htm>
- UN. (2022b). Russia blocks Security Council action on Ukraine. *UN News*. Retrieved May 12, 2025, from <https://news.un.org/en/story/2022/02/1112802>
- Waever, O. (2009). Waltz's theory of theory. *International Relations*. 23(2), 201-222. https://www.researchgate.net/publication/237967730_Waltz's_Theory_of_Theory
- Walt, S. M. (2022). Does anyone still understand the 'Security Dilemma'?. *Foreign Policy*. Retrieved July 3, 2025, from <https://foreignpolicy.com/2022/07/26/misperception-security-dilemma-in-theory-russia-ukraine/>
- Willett, M. (2023). *The cyber dimension of the Russia-Ukraine war*. Survival: October-November 2022 içinde (pp. 7-26). Routledge.
- Yenginar, A. (2022). Rusya-Ukrayna savaşının bir sonucu olarak imzalanan Tahıl Koridoru Anlaşmasının Montrö Boğazlar Sözleşmesi çerçevesinde değerlendirilmesi. *Journal of Marine and Engineering Technology*, 2(2), 101-110.
- Yıldız, M. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşında Rusya'yı Anlamak: Tek Sorumlu Putin Mi?. *Akademik Hassasiyetler*, 9(19), 143-168.
- Yiğit Gülseven, A. (2019). Geçmişten günümüze Russkiy Mir (Rus Dünyası): Bir kimlik projesinden uluslararası politikaya. *Avrasya Etüdleri*, 56(2), 33-52.

FOLKLOR VE HALK EDEBİYATI DERGİLERİNDE MİLLÎ GÜN VE DİNÎ DEĞER AKTARIMI: TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI VE KARS ELİ

TRANSMISSION OF NATIONAL DAYS AND RELIGIOUS VALUES IN FOLKLORE AND FOLK LITERATURE JOURNALS: TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI AND KARS ELİ

ПЕРЕДАЧА НАЦИОНАЛЬНЫХ ПРАЗДНИКОВ И РЕЛИГИОЗНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ЖУРНАЛАХ ПО ФОЛЬКЛОРУ И НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ: TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI И KARS ELİ

Tolga DURSUN*

ÖZ

Türkiye’de Cumhuriyet döneminde çok sayıda folklor ve halk edebiyatı dergisi yayımlanmıştır. Bu dergiler içerisinde Halk Evi yayınları kapsamında çıkan Kars Eli ile folklor ve halk edebiyatı alan yazınında dikkate değer bir örnek olan Türk Folklor Araştırmaları ön plandadır. Bu nedenle çalışmanın başlığı Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dini Değerlerin Aktarımı olarak belirlenmiştir. Teknolojik imkânların gelişmediği ve televizyon ile internetin henüz yaygınlaşmadığı yıllarda ülkenin siyaseti, ekonomisi, edebiyatı, tarihsel olaylar ve kültür politikaları dergiler üzerinden takip edildiği bilinmektedir. Cumhuriyet döneminde yayımlanan folklor ve halk edebiyatı dergilerinin çokluğu ve içerik bakımından zenginliği nedeniyle çalışmanın kapsam derinliği daraltılmış, Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli dergileriyle sınırlandırılmıştır. Bu çalışmanın amacı TFA ve KE yer alan millî gün, duygular ve dinî değerlere ilişkin içeriklerin Türk toplum yapısındaki yeri ve kültürel aktarım açısından işlevini çözümlemektir. Bu bağlamda; TFA’nın üç yüz altmış beş, Kars Eli’nin 120 sayısındaki dinî ve millî konulara dair yazılar ile konu bağlamındaki akademik kaynaklar fişlenmiş; dergilerdeki yazar ve şairlerin çalışmaları nitel içerik analizi yöntemiyle ele alınmıştır. TFA’da millî günlerden ziyade millî değer ve duygulara dair yazıların yoğun biçimde ele alındığı, Kars Eli dergisinde ise millî gün, duygu, kahramanlar ve dinî değerlerle ilgili çalışmaların sıklıkla işlendiği tespit edilmiştir. TFA’nın ulusal, KE’nin ise daha yerel bir yayın faaliyeti yürüttüğü ve her iki derginin de kültürel kodları kuşaktan kuşağa aktarma da önemli bir rol üstlendiği görülmektedir.

* **ORCID:** [0000-0002-3866-676X](https://orcid.org/0000-0002-3866-676X), Dr. Öğr. Üyesi Tolga DURSUN, Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Halk Bilim Bölümü, tolga.dursun@kafkas.edu.tr

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Dursun, T. (2024). FOLKLOR VE HALK EDEBİYATI DERGİLERİNDE MİLLÎ VE DİNÎ DEĞERLERİN AKTARIMI. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (67), 60-75. **DOI:** [10.17498/kdeniz.1727323](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1727323)

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

Anahtar Kelimeler: Türk Folklor Araştırmaları, Kars Eli, millî ve dinî değerler, aktarım, kültür.

ABSTRACT

During the Republican period in Turkey, a significant number of folklore and folk literature journals were published. Among these, *Kars Eli*, issued within the framework of People's House publications, and *Türk Folklor Araştırmaları* (TFA), which occupies a noteworthy place in the literature on folklore and folk literature, stand out. For this reason, the title of this study has been determined as "The Transmission of National Days and Religious Values in Folklore and Folk Literature Journals." In the years when technological means were limited and television and the internet were not yet widespread, politics, economics, literature, historical events, and cultural policies of the country were followed through journals. Due to the abundance and richness in content of folklore and folk literature journals published during the Republican era, the scope of this study has been narrowed and limited to *Türk Folklor Araştırmaları* and *Kars Eli*. The aim of this study is to analyze the place of national days, sentiments, and religious values in TFA and KE within the structure of Turkish society, as well as their function in cultural transmission. In this context, articles on religious and national issues in 365 issues of TFA and 120 issues of Kars Eli, along with relevant academic sources, were cataloged, and the works of authors and poets in the journals were examined using qualitative content analysis. It was determined that TFA primarily addressed national values and sentiments rather than national days, while Kars Eli frequently included works related to national days, emotions, heroes, and religious values. It was also observed that TFA operated on a more national scale, whereas KE pursued a more local publishing activity, and that both journals played a significant role in transmitting cultural codes across generations.

Keywords: *Türk Folklor Araştırmaları*, *Kars Eli*, national and religious values, transmission, culture.

АННОТАЦИЯ

В период Турецкой Республики было издано значительное количество журналов по фольклору и народной литературе. Среди них выделяются журнал *Kars Eli*, выпускавшийся в рамках Народных домов, и *Türk Folklor Araştırmaları* (TFA), занимающий заметное место в научной литературе по фольклору и народной словесности. По этой причине название исследования было определено как «Передача национальных праздников и религиозных ценностей в журналах по фольклору и народной литературе». В те годы, когда технические средства были ограничены и телевидение с интернетом ещё не получили широкого распространения, политика, экономика, литература, исторические события и культурная политика страны отслеживались через журналы. Из-за большого количества и содержательного богатства журналов по фольклору и народной литературе республиканского периода рамки исследования были сужены и ограничены *Türk Folklor Araştırmaları* и *Kars Eli*. Цель данной работы — проанализировать место национальных праздников, чувств и религиозных ценностей в TFA и KE в структуре турецкого общества, а также их функцию в культурной передаче. В этом контексте статьи о религиозных и национальных темах в 365 выпусках TFA и 120 выпусках *Kars Eli*, а также академические источники по теме были систематизированы; работы авторов и поэтов, публиковавшихся в журналах, были исследованы методом качественного контент-анализа. Было установлено, что в TFA преимущественно рассматривались национальные ценности и чувства, а не национальные праздники, тогда как в *Kars Eli*

часто встречались материалы, посвящённые национальным праздникам, чувствам, героям и религиозным ценностям. Также отмечено, что TFA функционировал преимущественно на национальном уровне, тогда как *Kars Eli* имел более локальный характер издания, и оба журнала играли важную роль в передаче культурных кодов из поколения в поколение.

Ключевые слова: *Türk Folklor Araştırmaları*, *Kars Eli*, национальные и религиозные ценности, передача, культура.

GİRİŞ

Cumhuriyet dönemi Türk folklor dergiciliği, sözlü kültür öğelerinin derlenerek yazılı ortama aktarılması ve yazılı bellek oluşturması açısından önem taşımaktadır. Klasik ve popüler edebî dergilerin yanı sıra folklor ve halk edebiyatı dergileri de bilginin kuşaktan kuşağa aktarılmasında döneme tanıklık eden kaynaklardır. Çalışmanın konusunu, Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî ve Dinî Değerlerin Aktarımı oluşturmaktadır. Çalışma Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli dergileriyle sınırlandırılmıştır. Millî değerler ifadesiyle; 30 Ağustos Zafer Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı gibi bayramlar ve Anadolu'da kurulan Türk devletlerin ön plana çıkan tarih kişileri (Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kazım Karabekir Paşa, Mareşal Fevzi Çakmak, Cihangiroğlu İbrahim Bey) ile İstiklal Marşı, şehitler kastedilmektedir.

Çalışmanın dinî değerler kısmında, dergilerde Ramazan ayıyla ilgili yazıların sayıca diğer diğer dinî değerlere göre daha yoğun olması nedeniyle çözümlemeye bu husus dikkate alınmıştır. Bu iki dergide millî ve dinî değerlerin aktarımına odaklanan müstakil bir çalışmanın bulunmaması araştırma problemi olarak belirlenmiştir.

Dergilerde yer alan “23 Nisan Ulusal Egemenlik Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, Mustafa Kemal Atatürk, Kazım Karabekir Paşa, Sultan Alparslan” gibi millî, Ramazan, Kurban Bayramı ve Kandiller gibi dinî değerlere ilişkin yazı, şiir ve derlemeler üzerinden kültürel aktarımın nasıl sağlandığı amaçlanmaktadır.

Matbaanın icadına kadar sözlü kültürün, sosyal ve kültürel hayatta güçlü bir biçimde etkili olduğu bilinmektedir. Matbaanın icadı ve ardından gelen Sanayi Devrimi gibi gelişmeler, kitle iletişim araçlarının yaygın biçimde kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte folklor, halk bilimi ve halk edebiyatı kavramları, halkı tanıma ve tanımlama açısından önem kazanmıştır. Millî bir devletin kültür politikalarının oluşturulmasında halk kültüründen istifade edilmiştir. Halk kültürü politikalarının şekillendirilmesinde halkın geleneksel yaşamından yararlanılmıştır. Halk kültürüne önem veren Avrupa toplumlarının geleceklerini güçlü biçimde inşa etmeleri, Türk aydınlarını da etkilemiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte öncelikle halk kültürüne yönelik derleme çalışmalarına ağırlık verildiği görülmektedir.

Alman Grimm kardeşlerin 19. yüzyılın ilk yarısındaki çalışmalarıyla halkbiliminin temelleri atılmıştır. Grimm kardeşler yaşadıkları dönemin kültürel olgu ve olaylarını Herder'in de yönlendirmesiyle derlemiş ve muhafaza etmişlerdir. “Alman olma” bilinç ve idealinin en önemli öğelerinin folklor malzemeleri olduğunu savunmuşlardır. Yüzyıllar boyu Rus ve İsveç işgali altında yaşayan Finliler tarihte bir devlet olarak kurulup yaşıyor ise sebebi halk kültürüne gitmeleridir. Elias Lönnrot'un 1828'de Finlandiya'nın kır yaşamında derlediği Kalavela Destanı Finlilerin millî bir devlet etrafında toplanmasıyla sonuçlanmıştır (Çobanoğlu, 2010, s. 33-38). Ziya Gökalp'in (2016, s. 42) “Bir cemiyet, dilini ve harsını halk arasında da kaybetmişse, harsına yeniden sahip olmak ve ölümden sonra dirilmek şansından sonsuza kadar yoksun kalır” şeklindeki görüşünden de anlaşılacağı üzere halk kültürü

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

toplumun var oluşuyla doğrudan ilgilidir. Sözlü kültür ürünleri arasında yer alan masal, hikâye, efsane, destan, atasözü, fıkra, deyim ve türkülerin yanı sıra; merasimler, inanç ve âdetler, seyirlik oyunlar, mimari, el sanatları, giyim-kuşam ve geleneksel mutfak kültürü gibi Türk kimliğini oluşturan öğeler, folklor aracılığıyla derlenmeye başlanmıştır. Bu derlemeler, halk kültürü araştırmacıları ve amatör halk bilimciler tarafından çeşitli dergilerde ele alınmıştır. Malzemeler, belirli bir kuramsal çerçeve ya da yöntem doğrultusunda çözümlenmekten ziyade çoğunlukla fihrist şeklinde sıralanarak yayımlanmıştır.

Sosyal bir varlık olan insan, sağlıklı bir ruhsal dengeye sahip olabilmek için sanat, edebiyat, estetik, kültür, tarih, bilim, psikoloji ve sosyoloji gibi disiplinlerden beslenme ihtiyacı duymaktadır. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı ve yeni alfabeye geçişli birlikte basım faaliyetlerinde önemli bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde bireyler, kitaplardan ziyade dergi ve gazeteler aracılığıyla bilgi edinme ve iletişim kurma ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Dergilerin belli aralıklarla yayımlanması, farklı yazarların katkı sunması, hem ulusal hem de yerel folklor konularını içermesi ve erişilebilirliğinin yüksek olması, bu yayınların toplum nezdinde daha yaygın ve etkili hâle gelmesini sağlamıştır.

İrfan Erdoğan ve Alemdar Korkmaz (1990, s. 107), “İnsan ilişkilerinin ve etkinliklerinin zorunlu ve tamamlayıcı bir parçası olarak iletişim, çeşitli kanallar aracılığıyla varlığını sürdürmektedir” biçiminde görüş ifade etmektedir. Erdoğan ve Korkmaz’ın vurguladığı iletişim ve insan ilişkileri, toplumsal yaşamın temel dinamikleri arasında yer almaktadır. Radyo, televizyon ve internet gibi araçların henüz yaygınlaşmadığı dönemlerde, toplumda iletişim işlevini büyük ölçüde dergi ve gazeteler üstlenmiştir. Dergileri düzenli takip eden bireyler, hem açık mekânlarda (çayır, tarla, köy, mezarlık, sokak, mahalle, il, ilçe, pazar, bahçe, panayır yeri, orman, park, kır düğün alanı, harman yeri) hem de kapalı alanlarda (ev, köy odası, ahır, samanlık, han, cami, medrese, hapishane, kahvehane, okul, lokanta, hamam, bakkal, berber, terzi, sanayi) öğrendikleri bilgileri birbirlerine aktararak toplumsal bilgi dolaşımını mümkün kılmışlardır. Teknolojik imkânların kısıtlı olduğu bu dönemde bilgiye erişimde yaşanan güçlük, yazılı kültür ortamının gelişmesine ve dolayısıyla dergilerin toplum tarafından daha fazla önemsenmesine neden olmuştur. Bilgi aktarımının içeriğini ise çoğunlukla millî ve dinî değerler ile kültürel mevzular oluşturmuştur.

Millî ve dinî günlerin yılın belirli zamanlarında kutlama, anma ya da ibadet biçiminde tekrarlanarak süreklilik kazanması, bu günlerin yalnızca tarihî bir olayı hatırlamakla kalmayıp aynı zamanda toplumsal bir ritüel fonksiyonu gördüğünü ortaya koymaktadır. Ritüeller, belirli tutum ve davranışların ötesinde, toplumsal kimliğin inşası ve sürdürülmesinde işlevsel olan kültürel pratiklerdir. Monica Wilson (1954, s. 241), toplumların ritüellere kutsiyet attettiğini şu sözlerle açıklamaktadır:

Ritüeller, değerleri en derin düzeyde açığa çıkarırlar. İnsanlar ritüellerde kendilerini en çok etkileyen şeyleri ifade ederler ve ifade biçimi geleneksel ve zorunlu olduğu için ortaya çıkan şey grubun değerleridir. Ritüellerin incelenmesinde, insan toplumlarının temel yapısını anlamının anahtarını görüyorum.

Halk Bilimi/Halk Edebiyatı Dergicilik Faaliyetleri

Kitap, dergi, gramofon, radyo, plak, pikap ve televizyon yayınları; toplumun eğlenme, sosyalleşme, eleştirel düşünme, kültürel gelişim ve bilgiyi kuşaklara aktarma süreçlerinde önemli işlevler üstlenmiştir. Cumhuriyet Dönemi’yle birlikte çok sayıda kitap basılmış, farklı disiplinlerde dergicilik faaliyetlerinin yaygınlaştığı görülmektedir. Folklorun bir bilim dalı olarak kabul edilmesinden sonra, aydınlar çeşitli dergilerde halk kültürüne ilişkin yayımlar yapmaya başlamıştır. Halk kültürüne yönelik ilginin artmasıyla birlikte, köy ve taşra gibi halkın gündelik yaşamını sürdürdüğü bölgelerde saha araştırmaları gerçekleştirilmiştir.

Şerif Baykurt (1985, s. 7), Anadolu Folkloru adlı dergide yayımlanan yazısında, 1900'lü yıllarda Türkiye'de henüz müstakil bir folklor dergisinin bulunmadığını folklor içerikli yazıların genellikle günlük gazetelerde ve edebiyat dergilerinde yayımlandığını, ilk bağımsız folklor dergisinin ise 1928 yılında çıkarıldığını ifade ederken; Özkul Çobanoğlu ise (2010, s. 19), Türkiye'de folklor dergiciliğinin başlangıç faaliyetlerini şu şekilde dile getirmektedir:

...birkaç Türk aydınının gayreti ve devletin de teşviki ile 1927 yılında ilk Türk folklor derneği “Anadolu Halk Bilgisi Derneği” adıyla Ankara’da kurulan dernek özel bir öneme sahiptir. Derneğin adı 1928 yılında “Türk Halk Bilgisi Derneği” şeklinde değiştirilir. Dernek ilk faaliyet olarak, folklor meraklılarına konu ile ilgili bilgiler ve açıklamalarla derleme yöntemlerini ve “folklor kadrosu”nu içeren “Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber” adlı kılavuzu yayınlar. İkinci faaliyet olarak da dernek “Halk Bilgisi Mecmuası” adlı bir yayın organı çıkarır fakat bu dergi 1928 yılında çıkan ilk sayıdan sonra kapanır, bunun yerine 1929 yılında “Halk Bilgisi Haberleri” adlı aylık bir dergi çıkarılmağa başlanılır ve bu dergi 124 sayı yayınlanır. Derneğin 1927 yılından kapanış yılı olan 1932 yılına kadar yapmış olduğu kitap ve dergi yayını, konferanslar ve Anadolu’da yürüttüğü bilimsel derleme faaliyetleriyle Türk halkbilimi çalışmalarının gelişmesine yaptığı katkılar son derece önemlidir.

Türkiye’de halk biliminin gelişimini inceleyerek bunu belirli dönemlere ayıran Dursun Yıldırım (2016, s. 105), halk biliminin bir bilim dalı olarak kabul edilmesinin ardından derleme faaliyetlerine ağırlık verildiğini ve bu süreçte kapsamlı malzeme toplama çalışmalarına girildiğini belirtmiştir. Ayrıca, 1939-1966 arasını “Dergici Devre” olarak adlandırılabilceğini ifade etmiştir. Yıldırım (2016, s. 72), folklor araştırmalarının 1960’lı yıllara kadar büyük ölçüde sınırlı kaldığını, bu tarihten sonra Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Millî Folklor Araştırma Enstitüsü’nün kurulduğunu, daha sonra bu enstitünün Millî Folklor Araştırma Dairesi adıyla mühim çalışmalar yürüttüğünü belirtmektedir. Ayrıca, bu dönemde düzenlenen kongreler ve seminer ilmi tartışmaların yanı sıra “sürelî dergilerin” çıkarıldığını ifade etmektedir.

“Dergici Devre” olarak adlandırılan bu dönemde özellikle Folklor Postası ve Türk Folklor Araştırmaları dergileri birer okul niteliği taşımaları ve sonraki araştırmacılara yön gösterici olmaları bakımından dikkate değerdir. Bu dergilerde derlenen ve yorumlanan malzemeler incelendiğinde konu çeşitliliği göze çarpmakla birlikte, halk bilimi içeriklerinin belirgin biçimde ağırlık kazandığı görülmektedir. Dönemin halk bilim araştırmacıları, söz konusu dergiler etrafında bir araya gelerek ortak bir amaç doğrultusunda çalışmalar yürütmüşlerdir.

1930’lu yıllar, halk bilimi ve halk edebiyatı öğelerinin yoğun biçimde derlendiği ve elde edilen malzemenin çeşitli dergilerde yayımlandığı bir dönemdir. Halk Bilgisi Haberleri, diğer dergilerden ayrılarak halk kültürü ürünlerine daha sık yer veren bir hüviyet kazanmıştır. Kuramsal çözümlemelerden malzeme derlemeciliği ön plandadır. Anadolu’nun muhtelif bölgelerinde öğretmenler, öğrenciler ile amatör ve profesyonel halk bilimciler yoğun biçimde derleme faaliyetlerinde bulundukları görülmektedir. Halk edebiyatının farklı türlerini derleyen bu kişilerin kimi yönetsel eksiklikleri bulunsan da ortaya çıkan kapsamlı külliyat, dönemin imkân ve koşulları çerçevesinde değerlendirildiğinde önemli katkı olarak görülebilir (Aça, 2008, s. 16).

Dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda, folklor derlemecilerinin büyük ölçüde profesyonel bir eğitimin geçmediği anlaşılmaktadır. Çoğunlukla amatör derlemeciler tarafından, millî bilinç ve mefkûreyle halkın sözlü belleğinin kayıt altına alınarak çeşitli dergilerde yayımlanması, kültürel kodlarının muhafaza edilmesi açısından mühimdir. Anadolu’nun farklı bölgelerinde öğretmenler, öğrenciler ve gönüllü yürütülen bu

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

saha çalışmaları, her ne kadar akademik açıdan yöntemsel eksiklikler barındırsa da halk kültürü ürünlerinin kaybolmasını önlemesi bakımından katkı sunduğu iddia edilebilir.

Turan Karataş (2016, s. 57), “Bir devrin kültür politikalarını, sanat-edebiyat dergileri üzerinden okumak ilginç ve farklı neticelerin ortaya çıkmasını sağlayabilir” der. Sanat ve edebiyat dergilerinin yanı sıra folklor dergileri de toplumun sosyokültürel, ekonomik, beşerî, psikolojik ve sosyolojik yaşamını anlamlandırma açısından işlevsel kaynaklardır. Bireylerin sözlü kültür aracılığıyla atalarından aktarılan kültürel öğelerin değerini kavramaları ve teknik- teknolojik imkânların gelişmesiyle birlikte dergicilik faaliyetlerine olan ilgileri artmıştır. Araştırmacılar, halk bilimi öğelerini belleğinde muhafaza eden kişilerden derlemeler yapılmadığı takdirde bu bilgilerin kaybolma riski taşıdığını fark etmiştir. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde yaşayan bireyler, radyo, televizyon ve internetin yaygınlaşmadığı veya henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde kentte ya da kırsalda basılı kitap ve dergiler aracılığıyla bilgi edinme ve kültürel ihtiyaçlarını karşılama imkânı bulmuştur. Folklor dergilerinde yayımlanan hikâye, masal, efsane, destan, fıkra, atasözü, bilmece, deyim, mani, ninni, türkü, halk tiyatrosu, alkış, kargışlar gibi sözlü edebiyat türleri ile gelenek, âdet, inanç, giyim-kuşam, yemek kültürü ve bitkilerle ilgili içerikler, bireylerin sosyal ve kültürel yaşantısında birlikte yaşama kültürünün oluşumuna katkı sunmuştur. Edebî türler ve halk bilimi öğeleri birey-toplum bütünleşmesinde ve millî birliğin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli rol oynadığı kabul edilir.

Matbaanın icadıyla birlikte dergi ve gazeteler, ortak kültürel değer ve simgeleri paylaşan Türk toplumu açısından önemli bilgi aktarıcıları hâline gelmiştir. Matbaanın Osmanlı topraklarında kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, toplumun farklı kültürel çevrelerinde dergi ve gazetelerden istifade edildiği göze çarpmaktadır. François Georgeon, dergi ve gazetelerin kahvehanelerde topluca ve yüksek sesle okunduğunu belirtmektedir (2000, s. 91). Toplum, dönemin siyasal, ekonomik, eğitsel, bilimsel ve kültürel yapısı hakkında bilgi edinmek ve kamusal alanda kendini ifade edebilmek amacıyla, mevcut kitle iletişim araçlarını kullanarak gündelik yaşamın akışına uyum sağlamıştır. İnternetin ve teknolojinin henüz yaygınlaşmadığı dönemlerde, dergiler bu işlevi yerine getiren; kültürel aktarımı sağlayan önemli araçlardan biri olmuştur. Bireyin kendini ifade etme ihtiyacı doğrultusunda, dergilerde ele alınan konular çoğunlukla birey-toplum ekseninde şekillenmiş ve doğrudan insan yaşamına odaklanmıştır. Dergilerde işlenen konular birey-toplum ekseninde doğrudan insanı anlatır. Bu dergilerde; erkek, kadın, çocuk, aile, düğün, cenaze, evlilik, komşuluk, tarım ve hayvancılık, ahlak ve terbiye, din, inanç ve din görevlileri, eğitim-öğretim, gelenek- görenek, halk mutfağı, adalet gibi toplumun her kesimini ilgilendiren olgu ve olaylar folklorik ve edebî bir üslupla ele alınmış; bu sayede topluma zengin ve derinlikli bir içerik sunulmuştur. Levent Cantek (2010, s. 41), mizah dergileri özelinde şunları söylemiştir: “Mizah dergilerinin yayımlandıkları her dönem zamanı ve toplumsal hayatı dikkatle izleyen yayınlar olduklarını ve bu çerçevede onları incelemenin, yayımlandıkları dönemi ve toplumsal yaşamı anlamlandırmak adına önemli olduğunu ifade eder.” Cantek’in mizah dergileri için dile getirdiği bu tespit, folklor ve halk edebiyatı dergileri için de geçerli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda çalışma konusu olarak seçilen Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli dergileri, toplumsal hayattaki çeşitli olgu ve durumların yazılı biçimde aktarıldığı önemli mecralar olarak dikkat çekmektedir. Bir toplumun halk bilimsel, sosyolojik ve psikolojik özelliklerinin irdelenebilmesi için o dönemde yayımlanan dergilerin disiplinler arası yaklaşımla incelenmesi gerekmektedir.

Nebi Özdemir (2015, s. 102), gazete ve dergilerin bir toplumda yazılı kültürü “yerleştiren ve yaygınlaştıran” temel öğelerin başında geldiğini; bu mecraların sözlü kültür, gelenek ve görenekleri bünyesinde barındırdığını ifade etmektedir. Cumhuriyet döneminde, çeşitli kurumlarla iş birliği içinde çalışan ve halk kültüründen beslenen araştırmacıların

“halka giderek” yazılı bir literatürün ve basın geleneğinin oluşmasına katkı sundukları anlaşılmaktadır. Yayımlanan dergilerin farklı muhit ve mekânlarda okunup tartışılması, bu yayınların yaygınlık ve etki alanlarını artırdığına işaret etmektedir.

Dinî Değerlerin Aktarımında Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli’nin Rolü

Türk edebiyatında dergicilik faaliyetleri, özellikle Cumhuriyet Dönemi’nde yoğun biçimde yaygınlaşmıştır. Bu süreçte folklor ve halk edebiyatı dergileri, toplumun edebî, kültürel, sosyolojik, ekonomik ve psikolojik dinamiklerini yansıtan önemli yayım organları hâline gelmiştir. Türk Folklor Araştırmaları (TFA) dergisi, Dursun Yıldırım’ın (2016, s. 106-17), ifade ettiği üzere, folklor araştırmaları açısından “bire özel folklor mektebi” işlevi görmüştür.” İhsan Hınçer tarafından çıkarılan bu dergi etrafında toplanan araştırmacılar, Türk kültürüne ilişkin çeşitli konularda yayım faaliyetlerine yürütmeye başlamışlardır. Hınçer, Türk Folklor Araştırmaları Niçin Çıkıyoruz? adlı yazısında şu cevabı verir: “...memleket folkloruna hizmet etmek ve bu ilim şubesi ile uğraşanları, bir dergi kadrosu içinde toplamak” (1949, s. 1). Folklorla ilgili farklı dergiler bulunsun da, Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde oluşturulan folklorik külliyyatın kaybolmaması için TFA dergisi müstakil bir yayım organı olarak değerlendirilebilir. TFA’nın yayım faaliyeti incelendiğinde, Türkiye’nin birçok il, ilçe, köy ve mezrasına ait folklorik içeriklere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca dergide millî ve dinî değerlerin sıklıkla işlendiği dikkat çekmektedir. Kurban ve Ramazan bayramları, namaz, iftar, faiz, tekkeler, evliyalar, dua, türbeler, Medine, Ramazan davulu, Ramazan pidesi, oruç, Ramazan manileri ve mahyalar gibi dinî gün ve değerler farklı yazar ve şairler tarafından dergilerde yer verilmiştir. Kars Eli (KE) dergisi, Halk Eğitim Merkezi adına, Müdür Hasan Kartarı ve Kültür ve Yayın Kolu Başkanı Mes’ul Müdür Z. Mahir Baranseli’nin sorumluluğunda 1 Mayıs 1964 tarihinde aylık kültür dergisi olarak yayım hayatına başlamıştır. KE, TFA’ya kıyasla daha yerel bir yayım faaliyet yürütmüş; özellikle Kars, Ardahan, Iğdır ve Artvin çevresindeki halk bilimi çalışmalarına odaklanmıştır. Ancak dergide yer alan yazıların büyük çoğunluğunu Kars folkloru oluşturmaktadır. Dergide; dinî bayramlar (Ramazan ve Kurban), oruç, Muharrem ve Kerbela olayları ile Kur’an’ı Kerim’e dair içerikler de dergide yer bulmuştur.

Millî ve dinî değerlere ilişkin toplumsal hafızada belirli kültürel kod örüntüleri bulunmaktadır. Birey-toplum etkileşiminde, sosyokültürel değerler aracılığıyla birlikte yaşama kültürünün güçlendirilebileceği öngörülmektedir. Sözlü, yazılı ve dijital kültür ortamları vasıtasıyla dolaşıma giren kültürel üretimler, bireylere toplum içinde aidiyet ve kimlik kazandırmaktadır. Bellek, insan beyninde fizyolojik temeli olan; ancak kültürel bağlamda işlevsel bir fenomen olarak toplumsal aktarımın merkezinde yer almaktadır. Yazılı kültür ortamının bir ürünü olan TFA ve KE dergileri, yalnızca sözlü belleğin yazıya aktarılması açısından değil, aynı zamanda oluşturdıkları folklorik külliyyat aracılığıyla toplumun millî ve dinî değerlerin aktarımını sağlamaları bakımından da önem taşıdığı söylenebilir. Dergilerde yer alan folklorik içerikleri, kültürel belleğin sürekliliği içinde kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Jan Assmann (2018, s. 66), kültürel bellek aracılığıyla bireyin, dünya yaşamındaki gelenek ve görenekleri hatırlayarak hayatını anlamlı hâle getirdiğini ve belleğin “kültürün evrensel işlevlerinden biri” olduğunu iddia ederken; Nebi Özdemir de (2015, s. 323) “Türk milleti, bu kültürel bellek/miras ile sağlıklı şifreler sayesinde geçmişten geleceğe ulaşabilmektedir” ifadesiyle belleğin toplumsal süreklilikteki işlevine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda TFA ile KE dergileri, ulusal ve yerel ölçekte Türk kültürüne ait şifreleri, kodları ve folklorik birikimi muhafaza ederek gelecek kuşaklara aktaran bir mecmua özelliği göstermektedir. Dergiler, kültürün zaman içerisinde meydana getirdiği müktesebatı dil

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

aracılığıyla yazıya aktaran mecralar olarak işlev görmektedir. Kültürel belleğin sürekliliğinde ve folklorik külliyatın korunmasında yazının belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Yazılı kültür ortamının kurumsallaşmasında ise dergiler, temel işlev üstelenen araçlardan biri olmuştur.

TFA ve KE dergilerinde, ritüel niteliği taşıyan çok sayıda dinî uygulamalar; Ramazan ve Kurban Bayramı ile kandil günlerinde gerçekleştirilen ritüeller, her yıl tekrarlanarak halkın kültürel belleğini tazeleyen ve kolektif mensubiyet duygusunu pekiştiren bir işleve sahiptir. Bu dergilerde yer alan araştırmacılar, birlikte yaşama kültürü ve toplumsal bağlılık açısından bu değerlerin sosyolojik işlevlerini ritüelistik uygulamalar üzerinden değerlendirmiştir. TFA'nın yayımladığı sayılar incelendiğinde özellikle Ramazan ve Kurban temalı öne çıktığı görülmektedir. Yazar ve şairlerin Gelenek ve Görenekler üst başlığı altında kaleme aldığı yazılarda halk edebiyatı ürünlerine de yer verilmiştir. Bu kapsamda Ramazan ve Kurban anlatılarında hikâyeler, Karagöz oyunları, maniler, şiirler, Ramazan davulu ve pidesi gibi folklorik unsurlar sıkça kullanılmıştır. Türkiye'nin farklı yerlerindeki Ramazan ve Kurban olgusu ise sıklıkla “eski” metaforuyla ele alınmıştır. Araştırmacılar, modernleşme, kentleşme ve hızlı yaşam biçiminin geleneksel yapıyı olumsuz etkilediğine dikkat çekmiş; buna karşılık geçmişe atfedilen değerler aracılığıyla eskiye nostaljik dair bir merak yükleyerek günümüz toplumunu eleştirel bir bakışla değerlendirmiştir.

Doğan Aksan (2009, s. 57), ...bazı özel kullanım ve isimlerin belirli tasarım ve kültürel simgeleri hatırlattığını, bu simgelerin zaman zaman duygusal tepkiler uyandırdığını ifade etmektedir. Aksan'ın da vurguladığı gibi “eski Ramazanlar” ifadesi toplumun geçmişe yönelik özlemini dile getiren kültürel bir temsildir. Bireylerin, kutsiyet atfettikleri gün ve değerlere ilişkin anıları canlandırmak amacıyla çeşitli simgelerden yararlandıkları iddia edilebilir. Çeşitli çalışmalarda “eski Ramazan” teması çerçevesinde nostaljik sembollerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bayramlaşmalar, mezar ziyaretleri, çocukların şeker toplaması ve harçlık alması, aile bireylerinin bir araya gelmesi, camilerde kılınan teravih namazları, mahyalar, kandil geceleri, Ramazan davulu gibi unsurlar, insanların hafızasında geçmişe yönelik kolektif semboller olarak yeniden inşa edilmektedir. TFA'daki yazılar incelendiğinde Ramazan ve bayramlara ilişkin anlatıların “eski” vurgusuyla sunulmasının bir diğer nedeni de Osmanlı döneminde Ramazan ayına atfedilen yüksek toplumsal değer ve devlet eliyle gösterilen kurumsal ihtimamdır.

TFA'nın 46. sayısında Münir S. Çapanoğlu'nun (1953, s. 728), , İstanbul'da Eski Ramazanlarda Karagöz adlı yazısı Ramazan ayının dinî yönünün yanı sıra toplumsal yaşamdaki aidiyet ve birlikte yaşama kültürüne katkısını ele almaktadır. Eski Ramazanlarda Karagöz oyunlarının düzenli biçimde sahnelenmiş olması, toplumun geleneksel Türk halk tiyatrosuna verdiği değerın göstergesidir. Ramazan ayı, toplum tarafından hem inanç temelinde idrak edilmekte hem de bu süreçte Karagöz gibi geleneksel eğlence unsurları aracılığıyla sosyal ve psikolojik bir rahatlama sağlanmaktadır. Halk tiyatrosunun bir türü olan Karagöz oyunları, özellikle içerdikleri mizahi öğeler sayesinde bireylerin gülme yoluyla psikolojik boşalım sağlamasına ve ruhsal denge kurmasına katkı sunmaktadır. Cavit Güzel'in (2016, s. 218), “Karagöz, orta oyunu, meddah, seyirlik oyunları geçmişten bugüne hitap ettiği kitleyi barındırdığı mizahi unsurlarla güldürmüş ve bu yolla yaşadığı toplumla güldürme üzerinden mutabakat geliştirmiştir” biçimindeki ifadesinden de görüleceği üzere Karagöz oyunlarının toplumsal dayanışmaya katkı sunduğu düşünülmektedir. Karagöz ve Hacivat Türk toplumunun sosyal yapısını ve kültürel değerlerini temsil eden iki karakter tipidir. Bu karakterler arasındaki karşılıklı konuşmalar, şakalar, sözlü atışmalar ve eleştirel söylemler; toplumun gündelik yaşam pratiklerini, zihniyet yapısını ve kolektif bilinçdışını yansıtan önemli kültürel icralar olarak görmek gerekir.

Ferit Öngören (1959, s. 8), “Orta oyunu ve Karagöz'deki tipler Osmanlı toplumundaki insan çeşitlerinin birer özeti sayılabilir” der. Osmanlı döneminden sonra da

oynatılmaya devam eden Karagöz ve benzeri halk tiyatrosu öğeleri, toplumsal yapının doğrudan yansıması olarak değerlendirilebilir. Dönemin koşulları dikkate alındığında, bu karakterleri toplumdan bağımsız düşünmek yanıltıcı olabilir. Sosyal ve kültürel yaşamda belirli tutum ve davranışlara dikkat etmeyen bireyler, Karagöz oyunlarında sıklıkla ironik ve eleştirel bir üslupla toplum nezdinde dolaylı biçimde cezai bir yaptırıma maruz bırakılır. Ramazan ayında sahnelenen Karagöz oyunlarında ise iletilen mesajlar genellikle dinî ve ahlaki bir içerik hüviyet taşımaktadır. Kul hakkı, komşuluk ilişkileri, yardımlaşma, nezaket, ibadet, zekât ve oruç gibi konular karakterler arası diyaloglar yoluyla işlenmiş ve izleyicinin bu anlatılardan kıssadan hisse çıkarması amaçlanmıştır. Aynı zamanda, gülmecenin bireylerin ruh sağlığı üzerindeki olumlu etkisi göz önünde bulundurularak farklı mizah türleri ve üslupları aracılığıyla eğlenceli atmosfer oluşturulmuştur.

TFA'nın sayı 82'de Reşat Enis Aygen'in, İstanbul'da Eski Ramazanlarda Karagöz ve 140'ta Hayali Küçük Ali'nin, Eskiden Nasıl Karagöz Oynatılırdı adlı yazılarında da Karagöz işlenmiştir. Aygen (1956, s. 1304), Ramazan ayının kendisine; Karagözü, kuklayı, Kel Hasan'ın tiyatrosunu, güreşen pehlivanları, atlıkarıncayı, dükkânları, iftar sofrasını, iftar açılan zeytin tanelerini hatırlattığını ifade etmektedir. Hayali Küçük Ali'nin (1961, s. 2339), "En zevkli Karagöz oynattığım zamanlar, Ramazan ayları idi. Çünkü o aylarda ne bileyim seyirciler Karagöz seyretmeye daha hazırlıklı görünüyorlardı" biçimindeki ifadesi halkın ilgisini anlamak açısından mühimdir. Türk kültür belleğinde Ramazan ayı, özel bir yere sahiptir. Açların doyurulduğu, küslerin barıştırıldığı Ramazan, açların doyurulduğu ve yardımlaşma kültürünün öne çıktığı bu dönem, aynı zamanda olumlu bireysel ve toplumsal davranışların teşvik edildiği bir zaman dilimi olarak değerlendirilebilir. Toplumsal dayanışma ve birlikte olma arzusu, Karagöz oyunlarının özellikle Ramazan ayında yoğun ilgi görmesinin temel sebeplerinden biri olarak düşünülebilir. Ortak eğlence arzusuyla bir araya gelen bireylerin oluşturduğu seyir ortamı, insanın sosyokültürel yapısında ritüelistik eğilimlerle ilişkilendirilebilir. Karagöz gösterilerinin icra edildiği kahvehane, düğün meydanı, mesire alanı, okul, tiyatro ve diğer açık alanlar; bu geleneğin toplumla doğrudan temas kurduğu önemli mekânlardır. TFA'da yer alan yazılarda da Ramazan ayı boyunca Karagöz icralarının halk tarafından ilgiyle takip edildiği görülmektedir. Ramazanla temalı folklorik çalışmalar, Karagözün dinî ve kültürel işlevlerini farklı bağlamlar üzerinden değerlendiren araştırmacılar tarafından ele alınmıştır.

Araştırmacıların yazıları incelendiğinde "eski bayramlar, eski bayram yerleri ve mahyalar" gibi temaların sıkça ele alındığı görülmektedir. Özellikle İstanbul merkezli Ramazan yazılarının sayıca fazlalığı dikkat çekicidir. Bunun temel nedenlerinden biri, İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu'na uzun yıllar başkentlik yapmış olmasıdır. Mimar Sinan gibi önemli zanaatkârın inşa ettiği camiler gibi somut kültürel mirasların bu şehirde bulunması, İstanbul'un dünyasındaki sembolik konumunu güçlendirmiştir. Sanat, edebiyat, tarih ve kültür açısından zengin birikime sahip olan İstanbul, aynı zamanda yazarlar tarafından "eski" simgesiyle betimlenen nostaljik bir kent kimliğiyle de öne çıkmaktadır. Bu yönüyle İstanbul, hem tarihsel süreklilik hem de kültürel hafıza açısından araştırmalarda sıkça odak hâline gelmektedir.

A. Süheyl Ünver (1967, s. 21), "Milletler şunu unutmamalı ki İslamiyet'i, Müslüman olan Türkler bedîî bir şekle sokmuşlar .../...Ramazan Medeniyeti vücuda getirmiş ve bunu İstanbul'da teksif etmişlerdir" görüşü İstanbul'un Ramazan temalı yazılarda sıklıkla ele alınmasını açıklayan bir bağlam sunmaktadır. TFA'da yazarların ele aldığı diğer bir konu da Ramazan ayındaki mahyalar. Mahyalar, toplumun kültür kodlarında önemli bir yere sahiptir. Mahya, Türkçe Sözlük'te (2009, s. 1329), "Ramazan gecelerinde, camilerde iki minare arasına gerilen ipler üzerine kandil veya elektrik ampulleriyle yazılan yazı veya yapılan resim" anlamında tanımlanmaktadır. Ahmet Kutsi Tecer (1963, s. 2965), "Mahyalar

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

güzel ve zevk bakımından emsalsiz buluştur. Ayrıca Türklerin onu “Halk Eğitimi” anlamında kullanmaları bakımından da öncülük ettikleri konulardan biridir” şeklinde ifade belirtmiştir. Osmanlı’dan günümüze taşınan bu gelenek, Türk sanat anlayışı ve estetik zevkini yansıtmaktadır. Mahyalarda yer alan edebî üslup, içerdği dinî ve ahlaki mesajlar ile zanaatkarların el işçiliğiyle ortaya koyduğu görsel kompozisyonlar, toplumsal yaşamda bireylerin moral ve motivasyonunu destekleyici bir işlev üstlenmiştir. Mahyalar aracılığıyla bireylerin toplumsal yaşamdaki tutum ve davranışlarına dikkat etmeleri gerektiği yönünde sembolik mesajlar verilmeye çalışılmıştır.

A. Süheyl Ünver’in (1967, s. 23), üstad olarak adlandırdığı Tahsin Özden aktardığı şu ifade mahyanın Türklerin estetik zevkini göstermesi açısından dikkate değerdir:

Bir ecnebi seyyah demiş ki: dünya yüzünde sevimli ve sayılmaya layık Türklerin hiçbir medenî eseri olmasa da bile yalnız şu gökten yıldızları toplayıp minareler aralarında yazı yazmayı akıl etmeleri ve bunda muvaffak onların medeniyette ne kadar ileri olduklarının bir ifadesidir. Hakikaten biz İslamiyet’i ve onun tatbikatını ne kadar bedî bir şekilde sokmuşuz. Mesela şu mahyayı benliğimize ne kadar uydurmuşuz.

“Gökten yıldız toplama” metaforuyla yüceltilen zanaatkar ve sanatkarların ortak üretimi olan mahyalar, Türk kültürel belleğinde Ramazan aylarında tekrarlanan bir ritüel olarak yer edinmiştir. Her yıl cami minareleri arasına asılan ve çeşitli anlamlar taşıyan bu mesajlar, toplumun kültürel hafızasını canlı tutmakta ve geleneksel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasına katkı sağlamaktadır. Mahyaların belirli zaman ve mekânlarda, özenli bir biçimde hazırlanması toplumun gelenekten gelen ritüellere yönelik aidiyetini ve bu uygulamalara gönüllü uyum arzusunu yansıtmaktadır. TFA’da yer alan yazılarda ise Ramazan ve Kurban dışında; “namaz, iftar, oruç, faiz, tekkeler, evliyâlık, türbeler, Medine ve kânil” gibi dinî içerikli konuların işlendiği görülmektedir. Temalar aracılığıyla dergi yazarlarının millî ve dinî değerlerin kültürel hayattaki yansımalarını ortaya koymaya çalıştıkları söylenebilir.

Kars Eli dergisi, Türk Folklor Araştırmalarına göre daha yerel yayım faaliyetleri yürütmüştür. KE’de yayımlanan dinî, millî değerlerle ilgili yazılar incelendiğinde sayı TFA’ya göre azdır. KE’de cilt 1, sayı 7’de Mustafa Zergeroğlu’nun (1965, s. 12), Porsuklu Köyünde Ramazan Bayramı çalışması, Kars’ta bayramın nasıl icra edildiğini göstermektedir. Köylerde sabahın erken saatlerinde hocanın verdiği selâ ile uyanılması, gelinlerin ve genç kızların kovalarla çeşmeye koşması, tandır, ocak ve sobaların yakılması, yöresel yemeklerin hazırlanması, giyim-kuşama özen gösterilmesi, camiye gidilmesi, çocukların sevindirilmesi, bayramlaşma, mezar ziyareti, küslerin barışması gibi uygulamalar, bayramının manevî atmosferine uygun hâl ve hareketler olarak değerlendirilebilir.

Cilt 3, sayı 30’da Sadık Müftahî’nin (1967, s. 2), Ramazan Geceleri, adlı yazısı Karşılıkların Ramazan gecelerindeki eğlence anlayışını göstermesi açısından önemli bir belgedir. Kars-Halkevlerinin öncülüğünde düzenlenen eğlencelerin odağını âşıklar oluşturmaktadır. Gecelerin kahvehanelerde âşıkların icrasıyla uzun sürdüğü öte yandan bu mekânlarda ziraat ve hayvancılık ile ilgili eğitimlerin verildiği, bulmaca, atasözü yarışmalarının düzenlendiği, Halk Eğitim Merkezi tarafından eğlendirici ve bilgilendirici filmlerin izletilerek Ramazan ayının ruhuna uygun tutum ve davranışların sergilenmesi amaçlanmıştır.

Millî Gün ve Duyguların Aktarımında Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli’nin Rolü

Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli dergilerinde, millî değerler ile Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları (Kazım Karabekir Paşa, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak) hakkında çok sayıda yazının yer aldığı göze çarpmaktadır. Özellikle Kars’ta

yayımlanan Kars Eli dergisinde millî değerleri konu alan yazıların fazlalığı öne çıkmaktadır. Kırk yıl boyunca Rus işgali altında kalan bu şehir, yaşadığı acıları yazılı kültür aracılığıyla kültürel belleğine kazımış ve bu hafızayı sonraki kuşaklara aktarmıştır. KE’de millî günler (23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Ekim, 30 Ağustos), tarihî millî şahsiyetlere dair (Atatürk, Kazım Karabekir Paşa, Fevzi Çakmak, Sultan Alparslan, Cihangiroğlu İbrahim Bey, Sarıkamış şehitleri, İstiklâl Marşı, Selçukluların Kars’ı fethi, Iğdır’ın, Ardahan, Kağızman, Posof’un kurtuluşu, Çanakkale ve Malazgirt zaferleri, Büyük Taarruz, 1855 Kars Zaferi) yazılar kaleme alınmıştır. TFA’nın üç yüz altmış beş sayısı tarandığında, doğrudan “23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Ekim, 30 Ağustos” gibi resmi millî bayramlara dair yazı ve şiirlerin bulunmadığı görülmektedir. Öte yandan dergi yazarlarının Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kazım Karabekir Paşa, İstanbul’un fethi, vatan ve toprak, askerlik ve asker mektupları, Ahıska’ya ağıt, asker uğurlama gibi milliyetçi duyarlılık içeren içerikli konuları işledikleri görülmektedir.

Afif Evren’in (1954, s. 962), Gazi’ye Duamız adlı yazısı Atatürk’e duyulan minnetin folklorik bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Evren’in Kel Hasan Rüştü’den naklettiği destan, millî bir anlam ve işlev taşıma niteliğindedir. 22 Mart 1923 tarihinde yazıldığı belirtilen şiir, Atatürk’ün Konya’yı ziyareti vesilesiyle kaleme alınmıştır. Şiirde geçen “Kılıcı ün verdi bütün dünyaya/ Yaşasın Mustafa Kemal Paşamız, Şeref verdi, safa geldi Konya’ya, Yaşasın Mustafa Kemal Paşamız” dizeleri, söz konusu ziyaretin halk belleğinde bıraktığı etkiyi göstermektedir. Âşık ve şairler yüksek millî duyarlılığa sahip ve doğaçlama becerileriyle ön plana çıkan kültürel aktarıcılardır. Âşıklar toplumun duygusal ve düşünsel nabzını tutarak, millî hisleri şiirleri aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarma misyonunu üstlenmişlerdir. Umay Günay (2015, s. 356), âşık ve şairlerin toplumun aynası ve yansıtıcısı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “Âşıklık geleneği sanat niteliğinin yanında Türk milletinin iletişim yolu ve yöntemi olduğu kadar genetik şifrelerin taşıyıcısıdır.” Vatan ve yurt sevgisi Türk halk kültüründe sıklıkla işlenen temalardan biridir. Tarihsel süreçte “ozan”, “baksı”, “âşık” gibi adlarla anılan kültür aktarıcılarının edebî türleri kullanarak toplumsal hafızanın oluşumunda rol üstlendikleri görülmektedir. Destan ve şiirlerin yanı sıra, özellikle ağıt türü üzerinden Atatürk’e yönelik anma ve hatırlama pratiklerinin öne çıktığı gözlemlenmektedir.

Behçet K. Çağlar’ın (1956, s. 1400), yayımladığı Ankaralı Âşık Ömer’in Atatürk’e Ağdı duruma örnek teşkil etmektedir. Çağlar’ın Âşık Ömer’den naklettiği dörtlüklerden birisi şöyledir: “Dönmüş denizler gözyaşı taşına/ Dünya ortak çıkmış Türk’ün yasına/ Her evden bir ölü çıkmışçasına/ Türklük yüreğini dağlıyor şindi/ Cihan da bizimle ağlıyor şindi.” Âşığın millî ve manevi duyguları söz varlığı aracılığıyla şiirde yansıttığı görülmektedir. Atatürk’ün ölümü, yalnızca Türkiye’de değil uluslararası düzeyde de önemli bir liderin kaybı olarak değerlendirilmiştir. Ağıt, halk edebiyatı türlerinden biri olup genellikle ölen kişilerin ardından duyulan acıyı ifade etmek amacıyla söylenen sözlü anlatım biçimidir. Mehmet Bahçeci’nin (1958, s. 1798), Atatürk’e Ağıt adlı yazısında öğretmenlik yaptığı köyde öğrencilerine Atatürk hakkında bilgi verdiği sırada, dersi izleyen köylü bir vatandaşın ilgisi derse kaymıştır. Dersin ardından köylü, Bahçeci’ye “Hocam, köy imamı Hasan Hoca var. Atatürk destanını söylesen de bir dinle” der. Bunun üzerine köylü Hasan hocayı çağırır. Bahçeci, İmam Hasan’dan Atatürk’e yönelik ağıt-şiir derlemiştir. Söz konusu destanın bir dörtlüğü şöyledir: “Düşmanlara çokça vurdu kazmayı/ Çobanlara hep öğretti yazmayı/ Öfkelense giyerdi çizmeyi/ Kimselerden korkmaz idi Atamız” (1958, s. 1798). Bu örnek köy öğretmenlerinin halkla kurduğu yakın ilişkinin ürünlerin derlenmesinde işlevsel bir rol üstlendiğini göstermektedir. TFA’da görev alan bazı öğretmenlerin, millî ve dinî değerlerle ilişkili sözlü ürünleri yerel halktan derleyerek kayıt altına aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Atatürk’e olduğu gibi Kazım Karabekir Paşa’ya yönelik de ağıt türünde eserlerin olduğu bilinmektedir.

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

TFA'da işlenen konulardan biri de askerliktir. Askerlik, toplum tarafından devletin devamlılığı açısından önemli bir görev olarak değerlendirilmiştir. Geleneksel yapıda, belirli bir yaşa ulaşan bireylerin askerlik hizmetine katılması yaygın bir uygulamadır. Türk toplumunun kolektif belleğinde askerlik, genellikle “vatan borcu” anlayışıyla ilişkilendirilmektedir. Kültürel kodlarla örüntülenen bu anlayış derleme çalışmalarıyla yazılı kültür ortamına aktarılmıştır. M. Mustafa Çaldağ'ın (1956, s. 1781-1783), Asker Mektupları adlı yazısı askerliğin duygu dünyasını yansıtmaktadır. Hayatını köyde geçirmiş bir kişinin farklı bir ilde askerliğe başlaması o gencin duygu dünyasını etkilemiştir. Teknolojik imkânların olmadığı asker ocağında bireyler, sıra ve aile özlemini mektuplarına yansıtmıştır. Çaldağ'ın (1956, s. 1783), aktardığı asker destanının dörtlüklerinden birisi şöyledir: “Caminin gubbesi istemez direk/ Hasiret olanlara dayanmaz yürek/ Dügünde bayramda görüşmek gerek/ Vatan borcumdur kime ne deyin.” Köyünden askere çıkıp giden Bay Durak Ateş adlı bir gencin ailesine gönderdiği mektupta “vatan borcu” için sıkıntıları göze aldığını bildirmektedir. Mustafa Şahin (2000, s. 159), “Türk milleti millî hafızasına önem veren bir millettir” şeklindeki ifadesi askerlik kurumu içinde geçerlidir. Toplumda, askerlik kültürel kodlarda önemli bir toplumsal vazife olarak kabul edilmiş; bu nedenle askerliğini yapmayan kişilerin sosyokültürel hak ve özgürlüklerden dışlandığı görülmektedir. Bu durum, evlilik kurumunu etkilemiş ve askerlik yapmayan kişilerin evlenme sürecindeki kabullerin engellere takıldığı söylenebilir.

Türk toplumunda geçmişten günümüze, askere gidecek gençler için, ritüelistik özellikler taşıyan toplumsal uğurlama pratikleri yaygın biçimde sürdürülmektedir. Gülali Aydınoğlu'nun (1979, s. 8809), Orhaniye Köyünde Asker Uğurlama başlıklı yazısı söz konusu ritüelleri dair gözlemler anlatmaktadır. Askerlik celbi ulaştığında, evin reisi tarafından yemekli bir davet tertip edilmekte ve askerin yakın çevresi davet edilmektedir. Uzun bir müddet gurbet hasreti çekecek birey için düzenlenen bu eğlencelerde köy meydanında bir araya gelen kadın, erkek, çocuklar sürece katılım göstermektedir. Topluluğun asker için hayır duasında bulunması, uğurlama törenlerinin dinsel ve kültürel yönlerini göstermektedir. Bu toplanma aynı zamanda Türk sözlü belleğinin entelektüel verimlerinden olan “asker türkülerini” de meydana çıkar. Askerin sevdiği tarafından yakılan ve Aydınoğlu'nun (1978, s. 8809), derlediği asker türküsünün sözleri şöyledir: “Saçım sarı, ben sarı/ Saçım kimler örece/ Sen askere gidince/ Beni kimler saracak.” Askerlik olgusu kırsal ve kentsel hayat bağlamında çeşitli folklorik tutum ve davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Edebî ürünler ve halk edebiyatı türleri, kültürel sürekliliğin devam etmesinde geçmiş ile gelecek arasında köprü kuran unsurlar olarak görülebilir. Asker mektupları incelendiğinde bireylerin duygu ve düşüncelerini şiir, türkü ve mani gibi halk edebiyatı türleri vasıtasıyla ifade ettikleri görülmektedir. TFA'da askerliğe ilişkin konuların yanı sıra “vatan ve toprak, Atatürk'ün memleketi Sarıgöl, İstanbul'un fethi, Ahıska sürgünü, destan ve koçaklamalar” gibi millilik hüviyeti olan konuların işlendiği görülmektedir.

Kars Eli dergisinde, millî değerlere ilişkin çok sayıda yazının yayımlandığı göze çarpmaktadır. Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan Kars, coğrafi konumu itibarıyla önemli bir serhat şehri niteliği taşımaktadır. Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1064 yılında Kars'tan Anadolu'ya girişi, şehrin Türk tarihi açısından stratejik önemini pekiştirmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi sonrasında başlayan ve kırk yıl süren işgal dönemi Kars halkı üzerinde derin izler bırakmıştır. İşgal dönemine ait sosyokültürel sorunlar âşıklar, şairler ve yazarlar tarafından sözlü kültürden beslenerek çeşitli eserlerde yansıtılmıştır.

Sadık Müftahi (1965, s. 17), Zaferler Ayı Ağustos adlı yazısında Türk tarihinde Ağustos ayındaki zaferleri kronolojik olarak şöyledir: “4 Ağustos 1578 Vâdî'si Seyl Meydan Muharebesi, 10 Ağustos 1389 I. Kosova Meydan Muharebesi, 11 Ağustos 1473 Otlukbeli

Meydan Muharebesi, 16 Ağustos 1064 Anı'nın Fethi, 23 Ağustos 1514 Çaldıran Meydan Muharebesi, 24 Ağustos 1516 Mercidâbık Muharebesi, 29 Ağustos 1526 Mohaç Meydan Muharebesi, 30 Ağustos 1922 Başkumandanlık Meydan Muharebesi." Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla "30 Ağustos 1922 Başkumandanlık Meydan Muharebesi" devlet erkânının katılımıyla kutlanmaktadır. Yörede söylenildiği şekliyle Kars'ın "güçlü" âşıklarından Posoflu Müdamî'nin (1965, s. 15), 30 Ağustos Zafer Destanı adlı şiiri dönemin kahramanlarını şöyle anlatmaktadır: "Zaman Karabekir atıldı öne/ Sakarya cephesi İsmet İnön'e/ Koca tepeyi aldı Atatürk yöne/ Aslan meydanında cevlaya seyret." Dönemin âşıkları Kars'ın yaşadığı esareti ve verilen kahramanlıkları dörtlüklerde işlemiştir. Budak Demiral'ın (1969, s. 1), 19 Mayıs'ın Anlamı yazısında Atatürk'ün "Dil, din, san'at, kültür, birlik ve beraberliğine dayanan ilericilik, devrimcilik, laiklik, politika, millî şuur ve menfaatleri en önde tutan Türk milliyetçiliğini" amaçladığını belirtmiştir. Bezir Daşter'in (1971, s. 1-2), 23 Nisan'ın Düşündürdükleri çalışması yine Atatürk'e atıfta bulunarak 23 Nisan'ın Türk ulusunun kurtuluşunda önemli gün olduğunu belirtmiştir. Bu günlerin devlet nezdinde millî bayram olarak kutlanması belleğin gelecek kuşaklara aktarılmasına aracılık etmiştir.

Ayşegül Şentürk (2021, s. 179), millî bayramlarının toplumsal dayanışmaya katkısını şu ifadelerle dile getirir:

Millî bayramlar ise bir milletin, bir topluluğun coşkulu günlerinde, genelde kazanılan bir zafer sonrası ortaya çıkan bazen de uluslararası boyut kazanan sosyolojik olaylar olup, millî hayat üzerinde etkili olan o zaferleri hatırlatarak toplumu, o olayların tarihleşmiş heyecanına geri götürür, düşündürür, sevindirir. Bu noktada millî bayramlar milletin mazide yaşadığı üzüntü ve sevinçlerde birlik olması suretiyle milletleşmesine ve ortak millî tarihine bağlanmasına katkıda bulunurken mevcut rejime ve iktidar anlayışına meşruluk kazandırmayı da sağlar. Kısacası, millî bayramlar bir devletin ve milletin kimliğini gösteren tarihi günler olduğundan önemlidir.

Millî bayramlar, her yaştan insanın belirli mekânlarda bir araya gelerek ortak hafızayı canlandığı tarihi ve kültürel günlerdir. Halkı yakından ilgilendiren millî konular, yerel âşık ve şairlerin eserlerine yansımaktadır. Âşıklar, toplumun içinde bulunduğu durumu yorumlayan ve bunu sözlü anlatım yoluyla ifade eden kültürel aktarımlardır. Kırk yıl süren esaret yıllarında Âşık Şenlik'in, kaleme aldığı ve günümüze kadar aktarılan "93 Koçaklaması" bu duruma örnek teşkil etmektedir. Kars ve Ardahan'da yaşayan bazı âşıkların millî günler ya da millî kahramanlara dair destanlar yazdığı ve bu ürünlerin KE'de çeşitli yönleriyle ele alındığı anlaşılmaktadır. Dergide, yalnızca millî bayramlara değil; Sultan Alparslan, Sarıkamış şehitleri, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, İstiklal Marşı, Posof'un kurtuluşu, Mareşal Fevzi Çakmak, Iğdır'ın kurtuluşu, 1855 Kars Zaferi, Kazım Karabekir, Kars'ın kurtuluşu gibi tarihi kişi ve olaylara da yer verilmiştir. Millî günlerle bağlantılı duygu ve değerler, halkın kültürel yapısında yerleşmiş sembolik anlamlar taşımaktadır. Bu özel günler aracılığıyla tarihi bellek tazelenmekte, kolektif hafıza canlı tutulmakta ve kültürel birikim kuşaklara aktarılmaktadır. Böylece toplumsal sürdürülebilirlik sağlanmakta, devletin kurumsal hafızası da desteklenmektedir.

SONUÇ

Cumhuriyet'in Türkiye'sinde kitle iletişim araçlarından; radyo, plak, pikap, televizyon ve internetin yaygınlaşmadığı dönemlerde folklor ve halk edebiyatı dergilerinden Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli dergileri toplumun sosyal ve kültürel yaşamını,

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

folklorik ve edebî üretimlerini ve kültürel politikaları kuşaktan kuşağa aktaran bir misyon üstlendiği tespit edilmiştir.

Köy öğretmenleri, öğrenciler, amatör ve profesyonel halk bilimciler Anadolu'nun kentsel ve kırsal yaşamında halk kültürüne dair sözlü malzemeyi derleyerek TFA ve KE'de yayımlamıştır. Bu iki dergideki çalışmaların birçoğu nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmesinden ziyade malzeme derlemesi şeklinde olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca yapılan çalışmalarda akademik eksikliklerin olmasına rağmen halk kültürüne dair külliyyatın kaybolmasının önlenmesi açısından derleme ve dergicilik faaliyetlerinin önemli olduğu belirlenmiştir.

TFA'da dinî değerlere ait “Kurban, Ramazan, iftar, faiz, tekkeler, evliyalar, türbeler, Ramazan davulu ve pidesi, mahyalar” konuların sıklıkla ele alındığı belirlenmiştir. Ayrıca, özellikle İstanbul'da Ramazan ayının “eski” simgesi bağlamında derlemeler yapıp çalışmaların kaleme alındığı görülmektedir. Dergide; Ramazan, Kurban, oruç, Muharrem ve Kербela olayları ele alınmıştır. KE'de ise dinî gün ve değerlerin TFA'ya göre daha az işlendiği açıktır. Bu durumun sebebi olarak TFA'ya Anadolu'nun muhtelif yerlerinden yazıların gitmesi, Kars Eli'nin ise Kars, Ardahan, Iğdır ve Artvin özelinde yayım faaliyetleri yürütmesidir. Dergilerdeki dinî hüviyetteki yazılar aracılığıyla değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması sosyokültürel hayatta toplumun birlikte yaşama kültürüne katkı sunduğu söylenebilir. Toplumsal yaşamı yansıtan yazılar halkın kültürel kod ve şifreleridir. Dergiler ise söz konusu aktarımı sağlayan yazılı kültür ortamını oluşturan öğeler olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan yazılar incelendiğinde kentleşmenin getirdiği hızlı yaşam felsefesi toplumu olumsuz anlamda etkilemiş “eski” simgesiyle geçmişe bir özlem olduğu tespit edilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde kitaplara ulaşımın daha sınırlı olması, basım faaliyetlerinin yüksek olması, teknolojik imkanların ve kitle iletişim araçlarının yaygın hâle gelmemiş olması ve dergilerdeki yazıların farklı yörelerde yaşayan yazarlar tarafından ele alınıyor olması Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli dergilerinin ilgi görmesini sağlayan dinamiklerdir.

TFA'da Ramazan ayıyla ilgili fazlaca çalışmanın olduğu göze çarpmaktadır. Yazarlar çalışmalarını oluştururken folklorik öğelerden istifade etmeleri dikkate değerdir. Çalışmalarda; Karagöz oyunları, maniler, şiirler, Ramazan davulu ve pidesi, mahyalar sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Özellikle halk tiyatrosunun bir türü olan Karagözün ramazan ayının ruhuna uygun biçimde eğlence bağlamında halkın ilgisine sunulduğu da görülmektedir. Ramazan aylarında cami minareleri arasına çekilen mahyalar aracılığıyla verilen mesajlar Türk edebiyatının, sanatının ve dinî, millî değerlerin aktarımına verilen önemin göstergeleridir. KE'deki Ramazan ayı konulu yazılarda âşıkların aktif bir rol üstlendiği bu gecelerde bilmece, atasözü ve bilgilendirici filmler izlendiği de görülmektedir.

TFA'da millî gün ve bayramlarla ilgili doğrudan yazı ve şiir bulunmadığı tespit edilmiştir. Öte yandan millî şahsiyetlerle ilgili (Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Mareşal Fevzi Çakmak ve Kazım Karabekir Paşa) birçok yazının ele alındığı belirlenmiştir. KE'de ise millî gün, duygu ve şahsiyetlere dair yazıların TFA'ya göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu duruma neden olarak da Kars'ın kırk yıl süren işgal döneminin oluşturduğu sosyal ve psikolojik olgu ve olaylar olduğu söylenebilir.

TFA ve KE'deki yazarların köylü halk, âşık ve şairlerden derledikleri malzemelerde Cumhuriyet'in kurulmasına aracılık eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kazım Karabekir Paşa, Mareşal Fevzi Çakmak ve İsmet İnönü gibi şahsiyetlere duyulan minnet anlaşılmaktadır. Kars Eli dergisinde askerlikle ilgili yazı ve şiirlerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Millî duygu ve değerler şair ve âşıklar tarafından duygusal bir hislenmeyle ele alınarak halk edebiyatı türlerinden şiir, ağıt ve türkülerin bu bağlamda geliştiği göze

çarpmaktadır. Dergide yazarlarının bizzat sahada derleme faaliyetleri gerçekleştirmesi sözlü kültür ürünlerinin kayıt altına alınmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Aça, M. (2008). “Halk Bilgisi Haberleri” ve “İnan” Dergileri Bağlamında 1929-1949 Yılları Arası Halk Bilimi ve Halk Edebiyatı Araştırmalarında Trabzon’un Yeri”. *Karadeniz Araştırmaları*. 1, 9-20.
- Aksan, D. (2009). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınları.
- Assmann, J. (2018). *Kültürel Bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aydınöglü, G. (1979). “Orhaniye Köyünde Asker Uğurlama”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 363, 8809.
- Aygen, R. E. (1956). “İstanbul’da Eski Ramazanlarda Karagöz”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 82, 1364.
- Bahçeci, M. (1958). “Atatürk’e Ağıt”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 112, 1798.
- Baykurt, Ş. (1985). “Türkiye’de Folklor Dergiciliği”. *Anadolu Folkloru*. 1, 7
- Cantek, L. (2010). *Şehre Göçen Eşek Popüler Kültür, Mizah ve Tarih*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çağlar, B. K. (1956). “Ankaralı Âşık Ömer’in Atatürk’e Ağıdı”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 88, 1400.
- Çaldağ, M. M. (1958). “Asker Mektupları”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 111, 1781-1783.
- Çapanoğlu, M. S. (1953). “İstanbul’da Eski Ramazanlarda Karagöz”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 46, 728.
- Çobanoğlu, Ö. (2010). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Daşter, B. (1971). “23 Nisan’ın Düşündürdükleri”. *Kars Eli*. VII/ 81, 1-2.
- Demiral, B. (1969). “19 Mayıs’ın Anlamı”. *Kars Eli*. VI/ 58, 1.
- Erdoğan, İ. - Alemdar KORKMAZ. (1990). *Popüler Kültür ve İletişim*. İstanbul: Erk Yayınları.
- Evren, A. (1954). “Gazi’ye Duamız”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 61, 962.
- Georgeon, F. (2000). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gülmek mi”? *Doğu’da Mizah*. (çev. A. Berktaş). (Haz. I. Fenoglio-F. Georgeon). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları: 79-101.
- Gökarp, Z. (2016). *Hars ve Medeniyet*. İstanbul: BİLGEÖĞÜZ.
- Günay, U. (2015). *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, C. (2016). “İnternet Halkının Mizahı ve Sanal Âlemin Karagözleri”. *Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu Bildirileri* (13-15 Mayıs 2016). Türk Dili Kurumu Yayınları: 217-225.
- Hayali, K. A. (1961). “Eskiden Nasıl Karagöz Oynatılırdı”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 140, 2339.
- Hınçer, İ. (1949). “Türk Folklor Araştırmalarını Niçin Çıkıyoruz”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 1, 1.
- Karataş, T. (2016). “1930’ların Kültür Dünyasını Aralamak: Görüş Mecmuası”. *Erdem Dergisi*. 70, 43-62.
- Müftahi, S. (1967). “Ramazan Geceleri”. *Kars Eli*. III/ 30, 2.
- Müftahi, S. (1965). “Zaferler Ayı Ağustos”. *Kars Eli*. I/ 13, 17.
- Öngören, F. (1959). *Yeni Mizah Hikâyeleri Antolojisi*. İstanbul: Gar Yayınları.
- Özdemir, N. (2015). *Medya Kültür ve Edebiyat*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

- Şahin, M. (2000). “Millî Bayramların Kamu Vidanı ile Yaygın Şahsiyet Tipinin Korunmasına Etkisi ve Nevruz”. *Istanbul Journal of Sociological Studies*. 26, 159-164.
- Şentürk, A. (2021). “Milletleşmede ve Çağdaşlaşmada Millî Bayram Kutlamalarının Rolü: Isparta Örneği (1925-1940)”. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 54, 178-198.
- Tecer, A. K. (1963). “Mahyalar ve Kandiller”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 163, 2965-2966.
- Türkçe Sözlük*. (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünver, A. S. (1967). “Ramazan Medeniyeti”. *Tohum Dergisi*. 30, 21-24.
- Wilson, M. (1954). “Nyakyusa Ritual and Symbolism”. *American Anthropologist*. 56, 2.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk Bitiği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Zergeroğlu, M. (1965). “Porsuklu Köyünde Ramazan Bayramı”. *Kars Eli Dergisi*. I/ 7, 12.

THE MEDIATING ROLE OF RESILIENCE IN THE RELATIONSHIP BETWEEN LIFE SATISFACTION AND DAILY HASSLES IN UNIVERSITY STUDENTS

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE YAŞAM DOYUMU İLE GÜNDELİK SIKINTILAR ARASINDAKİ İLİŞKİDE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞIN ARACI ROLÜ

ПОСРЕДНИЧЕСКАЯ РОЛЬ УСТОЙЧИВОСТИ В ОТНОШЕНИИ МЕЖДУ УДОВЛЕТВОРЕННОСТЬЮ ЖИЗНЬЮ И ЕЖЕДНЕВНЫМИ ТРУДНОСТЯМИ У СТУДЕНТОВ ВУЗОВ

Melihcan İNCE*

Levent YAYCI**

ABSTRACT

Life satisfaction is one of the fundamental qualities that individuals must have to reach happiness in life and live a meaningful life. The concept of life satisfaction, which constitutes the cognitive aspect of subjective well-being, includes the individual's cognitive assessments. In this context, it can be said that many factors affect this concept. The main purpose of this research included the examination of the mediating role of resilience in the relationship between life satisfaction and daily hassles in university students. Another aim was to investigate the relationship between the variables of life satisfaction, resilience, and daily hassles. Correlational survey and causal-comparative models were utilized in this quantitative research. The sample group of the research consisted of 712 university students. Data were collected using the Satisfaction with Life Scale, the Daily Hassles Scale, and the Resilience Scale for Adults. Descriptive data analysis techniques, Pearson's Product Moment Correlation Coefficient for independent groups, and path analysis were used to analyze the study data. According to the results of the correlation analysis, there was a negative relationship between daily hassles and life satisfaction, a negative relationship between daily hassles and resilience, and a positive relationship between resilience and life satisfaction. Finally, it was concluded that resilience had a significant

* **ORCID:** [0000-0002-6045-5571](https://orcid.org/0000-0002-6045-5571), M.A., Specialist Psychological Counselor, Ph.D. Candidate in Guidance and Psychological Counseling, Trabzon University, Trabzon, Turkey, melihcanince@gmail.com

** **ORCID:** [0000-0001-8997-8918](https://orcid.org/0000-0001-8997-8918), Assoc. Prof. Dr., Guidance and Psychological Counseling, Giresun University, Giresun, Turkey, levent.yayci@giresun.edu.tr

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: İnce, M., & Yaycı, L. (2024). ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE YAŞAM DOYUMU İLE GÜNDELİK SIKINTILAR ARASINDAKİ İLİŞKİDE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞIN ARACI ROLÜ. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (67), 76-88. **DOI:** [10.17498/kdeniz.1759181](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1759181)

The Mediating Role of Resilience in the Relationship Between Life Satisfaction...

mediating role in the relationship between life satisfaction and daily hassles. The findings obtained in this research were interpreted and discussed in light of the relevant literature.

Keywords: Life satisfaction, daily hassles, resilience, positive psychology

ÖZ

Yaşam memnuniyeti, bireylerin hayatta mutluluğa ulaşabilmesi ve anlamlı bir yaşam sürdürebilmesi için sahip olmaları gereken temel niteliklerden biridir. Öznel iyi oluşun bilişsel boyutunu oluşturan yaşam memnuniyeti kavramı, bireyin bilişsel değerlendirmelerini içerir. Bu bağlamda, birçok faktörün bu kavramı etkilediği söylenebilir. Bu araştırmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinde yaşam memnuniyeti ile günlük stresler arasındaki ilişkide direncin aracı rolünü incelemektir. Bir diğer amaç ise yaşam memnuniyeti, direnç ve günlük stresler değişkenleri arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Nicel araştırma kapsamında korelasyonel tarama ve nedensel-karşılaştırmalı modeller kullanılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu 712 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Veriler Yaşam Memnuniyeti Ölçeği, Günlük Stresler Ölçeği ve Yetişkinler için Direnç Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Araştırma verilerinin analizinde betimsel veri analizi teknikleri, bağımsız gruplar için Pearson Ürün-Moment Korelasyon Katsayısı ve yol analizi yöntemleri uygulanmıştır. Korelasyon analizi sonuçlarına göre, günlük stresler ile yaşam memnuniyeti arasında negatif, günlük stresler ile direnç arasında negatif, direnç ile yaşam memnuniyeti arasında ise pozitif bir ilişki bulunmuştur. Sonuç olarak, dirençliğin yaşam memnuniyeti ile günlük stresler arasındaki ilişkide önemli bir aracı rol oynadığı sonucuna varılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular ilgili literatür ışığında yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşam memnuniyeti, günlük stresler, direnç, pozitif psikoloji

АННОТАЦИЯ

Удовлетворённость жизнью является одной из фундаментальных характеристик, необходимых для достижения счастья и ведения осмысленной жизни. Понятие удовлетворённости жизнью, которое формирует когнитивный аспект субъективного благополучия, включает когнитивные оценки индивида. В этом контексте можно утверждать, что на данное понятие влияет множество факторов. Основной целью данного исследования было изучение посреднической роли устойчивости в отношении между удовлетворённостью жизнью и ежедневными трудностями у студентов вузов. Другая цель заключалась в исследовании взаимосвязи между переменными удовлетворённость жизнью, устойчивость и ежедневные трудности. В данном количественном исследовании использовались корреляционное анкетирование и причинно-сравнительные модели. Выборка исследования составила 712 студентов. Данные собирались с помощью Шкалы удовлетворённости жизнью, Шкалы ежедневных трудностей и Шкалы устойчивости для взрослых. Для анализа данных применялись методы описательной статистики, коэффициент корреляции Пирсона для независимых групп и анализ путей. Согласно результатам корреляционного анализа, между ежедневными трудностями и удовлетворённостью жизнью существовала отрицательная связь, между ежедневными трудностями и устойчивостью — отрицательная связь, а между устойчивостью и удовлетворённостью жизнью — положительная связь. В заключение, было установлено, что устойчивость играет значимую посредническую роль в отношении между удовлетворённостью жизнью и ежедневными трудностями. Полученные результаты интерпретированы и обсуждены в свете соответствующей литературы.

Ключевые слова: Удовлетворённость жизнью, ежедневные трудности, устойчивость, позитивная психология

1. Introduction

Social and individual changes throughout history have changed people's needs and expectations. As a result of these changes, the view and approach of the science of psychology toward human beings have also changed. Traditional approaches within psychology have not initially given as much importance to the positive characteristics of humans. However, in religions and philosophical approaches, the significance of virtues such as wisdom, love, justice, gratitude, and spirituality for human beings is emphasized (Seligman, 2004). Positive psychology is seen as an approach that focuses on these neglected aspects of humans and gives a different perspective to psychology (Ümmet, 2020). In this context, it is thought that it is critical for positive psychology to address situations that are neglected in the science of psychology.

In positive psychology, many studies have been conducted on various areas covering the positive characteristics of the individual, such as optimism, hope, subjective well-being, happiness, life satisfaction, and resilience. Today, various problems, such as natural disasters, pandemics, economic problems, global warming, terrorism, and war, affect people's lives. Despite all these problems, it is extremely critical to lead a life that one is satisfied with, achieve personal development, and have well-being. In this context, positive psychology tries to focus on happiness, flow, positive characteristics, imagination, well-being, wisdom, creativity, and the positive characteristics of individuals, groups, and institutions in society. This approach does not only focus on the individual but also carries out studies on the positive impact that increasing individuals' well-being will have on society (Hefferon & Bonivell, 2014). Life satisfaction and resilience variables, which are the subject of this research, are also among the topics that positive psychology focuses on.

From the moment of birth until death, human beings live with expectations from life. Individuals' comparison of their expectations from life with what they have already gained and making an evaluation, as a result, requires us to focus on the concept of life satisfaction.

The concept of life satisfaction was first coined by Neugarten in 1961. It is defined as individuals' positive evaluation of their life, depending on the satisfaction of their needs and desires in line with the criteria they have determined (Neugarten, Havighurst & Tobin, 1961). Individuals compare the conditions they perceive in their life with the criteria they have determined, and as the harmony between the two increases, the level of life satisfaction increases, as well (Pavot, Sandvik & Diener, 2009). In this context, the concept of life satisfaction may be seen as a situation obtained as a result of the assessment between the criteria determined by the individual and the current conditions. Life satisfaction is a concept that emerges as a result of criteria determined by the individual, not standard ones. In this regard, it can be stated that life satisfaction is the result of a subjective evaluation.

Individuals continue their daily lives in various areas, such as home, work, and school. They face many problems related to different issues in life. These distressing situations can have a negative impact on their daily functioning, well-being, and life satisfaction levels. Family, work, and school, where individuals are likely to experience troubles, cover a large part of daily life. Just as many situations in people's daily lives vary individually, the problems encountered in life can also vary similarly. For example, while an individual may encounter problems related to the school environment more frequently during the education process, problems related to work and the business environment may

The Mediating Role of Resilience in the Relationship Between Life Satisfaction...

be encountered more frequently during adulthood. Many different factors such as the environment and the characteristics of the individual's developmental period can be effective in the emergence of the problems encountered in daily life. It is necessary to focus on the concept of daily hassles to explain these negativities that individuals encounter in their daily lives more comprehensively.

Daily hassles are defined as daily life experiences and conditions that are noticeable in individuals' daily lives and are harmful, and negatively affect their well-being (Lazarus, 1984). They may emerge as situations in individuals' daily lives that cause stress and anger. Parents' intervention in their children's social relations, putting pressure on them regarding lessons and expecting high success, adverse events in the family, lessons, homework, negative behavior of teachers, exams, undesirable experiences with friends, problems in commuting to school, traffic problems, and noise pollution are all included in the concept of daily hassles (Yıldırım, 2004).

Recent studies in psychology and psychological counseling and guidance fields show that the approach that focuses on individuals' strengths with the influence of a positive perspective, as opposed to their problems and shortcomings, is increasing (Karairmak, 2006). In addition to the increasing interest in positive psychology, global concerns created by situations that negatively affect human development and well-being, such as diseases, political violence, natural disasters, malnutrition, and maltreatment across the world, also cause the concept of resilience to gain importance (Masten, 2014). The concept of resilience basically refers to positive adaptation, which includes the individual's ability to maintain or regain mental health after an adversity (Herrman, Stewart, Diaz-Granados, Berger, Jackson & Yuen, 2011).

One of the significant points in the concept of resilience is that young people and children are more affected by negative factors or that these individuals are more sensitive to such factors. One of the noteworthy aims of studies on resilience is to identify conditions that may prevent the development of children or young people and may harm them. Then, it is critical to determine and take action to prevent these conditions or minimize possible damages (Önder & Ogelman, 2020). In this context, it is thought that the sample group of this research, which consisted of university students, is notable in terms of preventive studies to be planned for young people.

It is stated that people are born with an innate capacity for resilience, and thanks to this, they acquire problem-solving skills, critical thinking skills, independence, and a sense of purpose (Bernard, 1995). Similarly, Masten (2001) states that resilience does not consist of rare special qualities. On the contrary, the family, body, brain, mind, relationships, and social qualities that a normal individual owns form the basis for the existence and development of resilience. Individuals' environment and their ordinary characteristics can support the emergence of resilience. Extraordinary conditions and characteristics are not required for resilience to occur. This leads to hopes that resilience can be improved by preventing risk factors (Masten, 2001). People encounter various problems, difficulties, and risk factors throughout life. Some studies in the literature have shown that people encounter a potentially negative event, that is, a risk factor, at least once in their lives (Kessler, Sonnega, Bromet, Hughes, & Nelson, 1995). Resilience is seen as a dynamic process and it changes over time. Protective factors in individuals and their environment benefit its development and enrichment (Stewart, Reid & Mangham, 1997).

In conclusion, daily hassles and resilience are thought to be notable predictors of life satisfaction. In addition, it is predicted that resilience has a mediating role in the relationship between life satisfaction and daily hassles. It is thought that daily hassles encountered in life have an impact on life satisfaction. It is predicted that the level of

individuals' resilience has an impact on this relationship and that it will have an impact on their ability to cope with daily hassles, the level of the effects of problems, and leading a life that they get satisfaction despite the problems experienced. In this context, answers to the following two problem statements were sought in this research:

(1) Is there a statistically significant relationship between university students' life satisfaction, daily hassles, and resilience levels?

(2) Does resilience have a mediating role in the relationship between life satisfaction and daily hassles in university students?

2. Methods

2.1. Model of the study

In this study, the mediating role of resilience in the relationship between daily hassles and life satisfaction in university students was examined. Additionally, the relationships between daily hassles, life satisfaction, and resilience were tested. Correlational survey and causal-comparative models were employed in the study, which was based on quantitative research methodology. Quantitative research, which is based on the post-positivist view as its philosophical origin, defends a causal view that argues the results are determined by possible causes. The aim of quantitative research types is to detect the relationship between variables based on numerical and statistical processes (Creswell, 2017). The correlational survey model is used to determine the existence or degree of change between two or more variables. In this model, the goal is to determine whether the variables change together and, if they do, how this change occurs (Karasar, 2011). The goal of the causal-comparative model is to identify reasons for the differences between individuals in certain groups and the consequences of these differences without making any intervention in the situations and participants (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2014).

2.2. Study group

The sample of the research consisted of students in undergraduate programs at a university in the Black Sea Region in the fall semester of the 2021-2022 academic year. Although 968 university students participated in this research, the data of 256 were removed from the data set due to incomplete, incorrect, or missing data, or various statistical procedures in the data analysis stage. Therefore, the research group consisted of 711 university students in total, including 530 (74.5%) females and 181 (25.6%) males.

2.3. Data collection tools

The Satisfaction with Life Scale was used to determine the life satisfaction levels of university students, the Daily Hassles Scale was employed to determine the level of their daily problems, and the Resilience Scale for Adults was utilized to determine their resilience levels.

2.3.1. The Satisfaction with Life Scale

Diener, Emmons, Larsen & Griffin (1985) developed this scale to determine general life satisfaction. It was adapted to Turkish culture by Dağlı & Baysal (2016). It is a five-point Likert-type scale consisting of a total of five items and a single factor. High scores on the scale indicate a high level of life satisfaction. In the adaptation study of the scale to Turkish, the KMO value was found to be .86 and Bartlett's value was found as 528.329 ($p < .001$). Dağlı & Baysal (2016) found Cronbach's alpha internal consistency coefficient of the scale as .88 and the test-retest reliability coefficient as .97 in the

The Mediating Role of Resilience in the Relationship Between Life Satisfaction...

adaptation study. The test-retest reliability coefficient of the scale was calculated as .85 in the previous adaptation study of the scale to Turkish culture by Köker (1991). As a result of this research, Cronbach's alpha internal consistency coefficient of the scale was calculated as .85.

2.3.2. The Daily Hassles Scale (DHS)

This scale was developed by Yıldırım (2004) to determine everyday problems. It is a three-point Likert scale consisting of a total of 52 items and four subscales, namely hassles about family, friends, educational life, and the wider environment. High scores on the scale mean that the person has a higher level of daily hassles. According to Yıldırım (2004), the daily hassles scale has multi-factors as well as a general factor. In the reliability study by Yıldırım (2004), Cronbach's alpha reliability coefficient was found as 0.91 for the total DHS, 0.83 for hassles about family, 0.77 for hassles about friends, 0.83 for hassles about educational life, and 0.75 for hassles about the wider environment. As a result of this research, Cronbach's alpha internal consistency coefficient of the scale was calculated as .88.

2.3.3. The Resilience Scale for Adults (RSA)

This scale was developed by Friborg, Hjemdal, Rosenvinge & Martinussen (2003). It initially consisted of five subscales, namely "personal competence," "structured style," "social competence," "family coherence," and "social resources." However, as a result of subsequent studies, Friborg, Barlaug, Martinussen, Rosenvinge & Hjemdal (2005) stated that the scale would be more functional in explaining resilience with a six-dimensional structure. The scale was adapted to Turkish culture by Basım & Çetin (2011). It consists of 33 items, a five-point Likert-type scale, and six subscales, namely "structured style," "perception of future," "family cohesion," "perception of self", "social competence," and "social resources." The Turkish adaptation of the resilience scale has a five-point Likert-type rating structure, similar to the original scale. Basım & Çetin (2011) found the internal consistency coefficients of the subscales of the scale in the reliability study as follows: 0.82 for perception of self; 0.76 for perception of future; 0.80 for social competence; 0.86 for social resources; 0.84 for family cohesion; 0.75 for structured style. As a result of this research, Cronbach's alpha internal consistency coefficient of the total scale was calculated as .87.

2.4. Data collection

Before the data collection process was initiated, permissions of the authors who had developed or adapted the scales to be used in the research to Turkish culture and Turkish were obtained. Then, the researcher went to the classrooms and made the necessary explanations to volunteer students. Before the scales were given to the students who volunteered to participate in the study, the researcher informed them about the purpose of the research. Application of the data collection tools took approximately 10-15 minutes.

2.5. Data analysis

The analysis of the data obtained in the study was carried out on the SPSS 25.0 statistical software package. Before the analyses were initiated, the accuracy of the data, missing data, outliers, and assumptions of the analyses used were examined (Hinton, McMurray, & Brownlow, 2014; Tabachnick & Fidell, 2014). The Pearson correlation coefficient was used to test the relationships between life satisfaction, daily hassles, and resilience. This coefficient is used to explain the linear relationship between two continuous variables and the power of this relationship (Büyüköztürk, Çokluk & Köklü, 2012). Path

analysis was employed to determine the mediating role of resilience in the relationship between life satisfaction and daily hassles.

3. Results

In this part of the study, the findings obtained in the research were presented. First, findings about the relationships between university students' life satisfaction, daily hassles, and resilience were reported as a response to the first problem statement of the research. Secondly, findings about the examination of the mediating role played by resilience in the relationship between life satisfaction and daily hassles were presented within the scope of the second problem statement.

3.1. Findings about the relationships between life satisfaction, daily hassles, and resilience levels of university students

Pearson product-moment correlation coefficient was calculated between the scores obtained by the students from the scales used in the research to determine the relationships between university students' life satisfaction, daily hassles, and resilience levels. The findings of this analysis are presented in Table 1.

Table 1. Relationships between university students' life satisfaction, daily hassles, and resilience levels

	(1)	(2)	(3)
(1) Life satisfaction	1		
(2) Resilience	.474**	1	
(3) Daily hassles	-.389**	-.486**	1

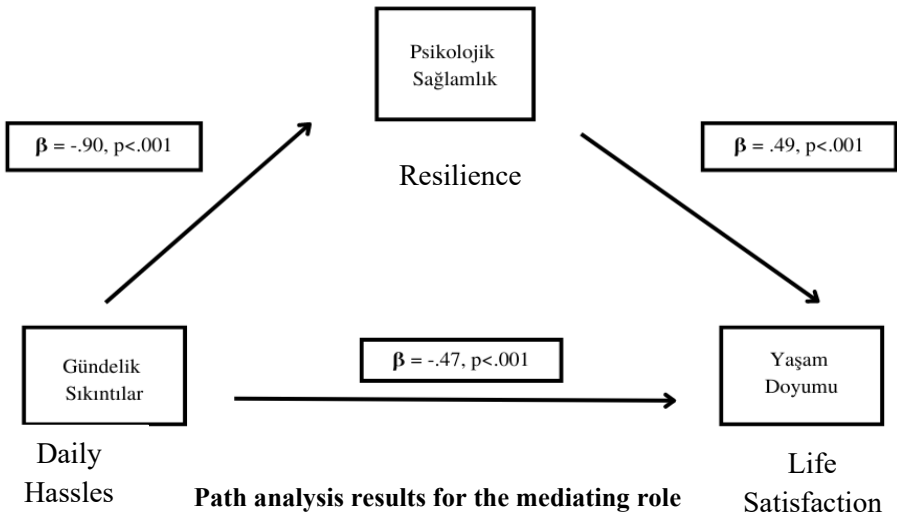
N: 711, ** $p < .01$

As seen in Table 1, there were significant relationships between the study variables: life satisfaction and resilience, .474 ($p < .01$); life satisfaction and daily hassles, -.389 ($p < .01$); daily hassles and resilience, -.486 ($p < .01$). As the level of psychological resilience increased, the level of life satisfaction also increased. As the level of resilience decreased, the level of daily hassles increased, as well. As the level of daily hassles decreased, the level of life satisfaction increased.

3.2. Findings about the mediating role of resilience in the relationship between life satisfaction and daily hassles in university students

Path analysis was used to test the mediating role of resilience in the relationship between daily hassles and life satisfaction in university students. The relationship analyses indicated that the assumptions of the path analysis were met, as the variables were interrelated and there was no multicollinearity problem (correlation coefficients $< .90$). While the mediating role was determined, resilience was added to the model as a mediator variable. The findings and standardized impact coefficients of the models established are presented in Figure 1.

The Mediating Role of Resilience in the Relationship Between Life Satisfaction...

As seen in Figure 1, the effect of daily hassles on resilience ($\beta = -.90, p<.001$) and life satisfaction ($\beta = -.47, p<.001$) and the effect of psychological resilience ($\beta=.49, p<.001$) on life satisfaction was direct and significant. These results pointed to the mediating role of resilience in the relationship between daily hassles and life satisfaction. In addition, the Bootstrap technique was used to examine the indirect effects of daily hassles on life satisfaction through resilience and whether these effects were statistically significant to fully determine the mediation. The results of the analysis are presented in Table 2.

Table 2. Indirect and total effects on life satisfaction

Indirect Effects	Standardized values	Non-standardized values		
	β	SH	GA[%95]	P
DH $\rightarrow$ R $\rightarrow$ LS	-.445	.054	-.558 - -.345	.000

As seen in Table 2, the standardized regression coefficient regarding the effect of daily hassles on life satisfaction through resilience was found as -.445. When the non-standardized regression coefficient, confidence intervals, and significance level of this value were examined, it was found that the indirect effect of daily hassles on life satisfaction, mediated by resilience, was statistically significant ($p<.05$).

4. Discussion, Conclusion, and Recommendations

This part of the article presents the findings obtained as a result of the research and their interpretation and discussion within the scope of the literature. First of all, the

relationships between the variables of life satisfaction, daily hassles, and resilience were examined, interpreted, and discussed under the first problem statement of the research. Finally, the findings about the mediating role of resilience in the relationship between life satisfaction and daily hassles were examined, interpreted, and discussed in line with the second problem statement of the study.

According to the results obtained in the study, a significant negative relationship was found between daily hassles and life satisfaction. Accordingly, it can be said that as individuals' daily distress levels increase, their life satisfaction levels decrease. Some studies in the literature have shown similar results, e.g., a negative significant relationship between daily hassles and life satisfaction (Udayar, Urbanaviciute, Morselli, Bollmann, Rossier, & Spini, 2023; Tachon, Shankland, Marteau-Chasserieu, Morgan, Leys & Kotsou, 2021; Lavee & Ben-Ari, 2007; Falconier et al., 2014). According to this result of the research, it can be said that participants get less satisfaction from life when they are exposed to daily hassles. It can be said that the problems that individuals face in their daily lives related to family, wider environment, friends, and education negatively affect life satisfaction. It is thought that these problems, which individuals are exposed to, may cause them to get less satisfaction from life by affecting their functionality in life, focus on the moment, and quality of life.

In addition, university students, who are young adults, go through changes due to the period they are in. These changes include many different difficulties, such as having close relationships, making decisions that will shape their future, living an independent life from the family, making professional choices, and preparing for responsibilities related to adulthood. It is thought that this difficult process that individuals go through affects the level of their life satisfaction.

According to the results of the study, a significant negative relationship was found between daily hassles and resilience. It can be said that as the level of daily hassles of university students increases, the level of their resilience decreases, or as the level of their daily hassles decreases, the level of their resilience increases. In other words, it seems that daily hassles have an impact on resilience. It is thought that individuals should stay away from daily hassles to increase the level of their resilience and achieve stability. It is stated that individuals' ability to maintain their well-being while coping with troubles, to be strong in the face of troubles, and to cope with these situations will support their resilience (Basım & Çetin, 2011).

The results of the study indicated a significant positive relationship between life satisfaction and resilience. This result obtained in the research is consistent with the results obtained from other studies in the literature, indicating that there is a significant positive relationship between life satisfaction and resilience (Uzun & Tortumlu, 2022; Durak, 2021; Akdeniz, Savtekin & Köylü, 2021; Aldridge, McChesney & Afari, 2020; Alibekiroğlu, Akbaş, Ateş & Kırdök, 2018; Cazan & Truta, 2015; Achour & Nor, 2014; Tümlü & Reçepoğlu, 2013; Ye et al., 2012; Beutel et al., 2010).

Individuals with high levels of resilience can adapt to and cope with the negative and stressful events they experience. It is thought that the experiences gained by the individual following these processes effectively contribute to their ability to cope with negative and stressful situations in the later periods of their lives. To sum up, an individual's ability to cope with the difficulties they experience makes them stronger and more developed (Barankin & Khanlou, 2007). Research into the characteristics of individuals with high levels of resilience has highlighted experiencing positive emotions, optimism, participating in physical activities, recreation, and reliable social support

The Mediating Role of Resilience in the Relationship Between Life Satisfaction...

(Hefferon & Boniwell, 2018). It is thought that the characteristics of individuals with high levels of resilience positively affect the level of their life satisfaction.

Finally, it was found in the study that resilience had a significant mediating role in the relationship between life satisfaction and daily hassles. When the literature was examined, no study on the mediating role of resilience in the relationship between life satisfaction and daily hassles was found. In this context, it is thought that the results obtained from the research will fill and contribute to the relevant gap in the literature.

The mediating role of resilience in the relationship between life satisfaction and daily troubles can be explained in light of the study findings as follows. When the resilience level of individuals experiencing daily hassles increases, their coping skills, optimism, self-awareness, self-efficacy, flexibility, and adaptability levels may increase accordingly. As a result, individuals' perceptions of the daily hassles they experience and their impact on their lives may change. This may increase individuals' life satisfaction levels or reduce the effect of daily hassles on life satisfaction. In summary, it can be said that when individuals with a high level of resilience are exposed to daily hassles, the level of their life satisfaction is affected by these negative experiences less.

The following recommendations can be made for future studies.

- Activities and psycho-educational studies intended to increase students' life satisfaction and improve their resilience can be included in guidance programs at schools, starting from the pre-school period.
- Psycho-education programs and practices intended to improve the resilience and life satisfaction levels of university students can be included in programs carried out by psychological counseling and guidance research and application centers of universities.
- The data of this research were obtained and evaluated using a quantitative method. However, a mixed research method can be used, in which qualitative and quantitative methods are used together, to obtain more comprehensive data.
- In future studies, the same variables can be studied with different samples (for example, primary school, secondary school, and high school students, young adults, and elderly people).
- In future studies, other life satisfaction and resilience scales can be used instead of the scales used in this study.
- Life satisfaction, daily hassles, and resilience variables can be examined not only in terms of the general total but also by considering the sub-dimensions of these variables in future research.
- Future studies can focus on whether different variables have a mediating role in the relationship between life satisfaction and resilience.

Acknowledgement

The second author of this study supervised the production of this research within the scope of the first author's master thesis. We would like to thank all participants.

Author contributions

This study was produced from a master's thesis prepared at a state university. Both authors made significant contributions to the introduction, conceptual framework, methods, results, and discussion sections of this study.

Conflict of Interest

There is no conflict of interest between the authors or with any person or institution.

References

- Achour, M., & Nor, M. R. M. (2014). The effects of social support and resilience on life satisfaction of secondary school students. *Journal of academic and applied studies*, 4(1), 12-20.
- Akdeniz, H., Savtekin, G. & Köylü, K. (2021). Investigating the effect of university students' life satisfaction on their psychological resilience levels. *Journal of Sports and Recreation Research*, 3(1), 36-52.
- Aldridge, J. M., McChesney, K., & Afari, E. (2020). Associations between school climate and student life satisfaction: resilience and bullying as mediating factors. *Learning Environments Research*, 23(1), 129-150.
- Alibekiroğlu, P. B., Akbaş, T., Ateş, F. B., & Kırdök, O. (2018). The mediating effect of self-understanding on the relationship between life satisfaction and psychological resilience in university students. *Çukurova University Journal of Institute of Social Sciences*, 27(2), 1-17.
- Barankin, T., & Khanlou, N. (2007). *Growing Up Resilient: Ways to build resilience in child and youth*. Toronto: CAMH (Centre for Addiiction and Mental Health).
- Basım, H. N. & Çetin, F. (2011). Reliability and validity study of psychological resilience scale for adults. *Turkish Journal of Psychiatry*, 22(2), 104-114.
- Benard, B. (1995). *Fostering Resilience in Children*. ERIC Digest.
- Beutel, M. E., Glaesmer, H., Wiltink, J., Marian, H., & Brähler, E. (2010). Life satisfaction, anxiety, depression and resilience across the life span of men. *The Aging Male*, 13(1), 32-39.
- Büyükoztürk, Ş., Çokluk, Ö., & Köklü, N. (2012). *Statistics for the social sciences*. Ankara: Pegem Academy.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Scientific research methods*. Ankara: Pegem Academy.
- Cazan, A. M., & Truta, C. (2015). Stress, resilience and life satisfaction in college students. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*, 48, 95-108.
- Cresswell, T. (2017). *Place: an introduction*. John Wiley & Sons.
- Dağlı, A., & Baysal, N. (2016). Adaptation of Satisfaction with Life Scale into Turkish: Validity and reliability study. *Electronic Journal of Social Sciences*, 15(59). DOI:10.17755/esosder.263229
- Diener, E., Sandvik, E., & Pavot, W. (2009). Happiness is the frequency, not the intensity, of positive versus negative affect. *Assessing well-being: The collected works of Ed Diener*, 213-231.
- Diener, E.D., Emmons, R.A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of personality assessment*, 49(1), 71-75.
- Durak, İ. (2021). The mediating effect of self-efficacy in the relationship between psychological resilience and life satisfaction. *Electronic Journal of Social Sciences*, 20(78), 1175-1190.
- Falconier, M. K., Nussbeck, F., Bodenmann, G., Schneider, H., & Bradbury, T. (2015). Stress from daily hassles in couples: Its effects on intradyadic stress, relationship satisfaction, and physical and psychological well-being. *Journal of Marital and Family Therapy*, 41(2), 221-235.

The Mediating Role of Resilience in the Relationship Between Life Satisfaction...

- Friborg, O., Barlaug, D., Martinussen, M., Rosenvinge, J. H., & Hjemdal, O. (2005). Resilience in relation to personality and intelligence. *International journal of methods in psychiatric research*, 14(1), 29-42.
- Friborg, O., Hjemdal, O., Rosenvinge, J.H., & Martinussen, M. (2003). A new rating scale for adult resilience: What are the central protective resources behind healthy adjustment. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 12(2), 65-76.
- Hefferon, K. and Boniwell, I. (2014). Positive psychology: Theory, research and practice. T. Doğan. Ankara: Nobel Academic Publishing.
- Herrman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B., & Yuen, T. (2011). What is resilience? *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 258-265.
- Hinton, P. R., McMurray, I., & Brownlow, C. (2014). *SPSS explained*. New York: Routledge.
- Karairmak, Ö. and Siviş, R. (2008). Transition from modernism to postmodernism and positive psychology. *Turkish Journal of Psychological Counseling and Guidance*, 3(30), 102-115.
- Karasar, N. (2012). *Scientific research methods*. Ankara: Nobel Publisher.
- Kessler, R. C., Sonnega, A., Bromet, E., Hughes, M. and Nelson, C. B. (1995). Posttraumatic stress disorder in the national comorbidity survey. *Archives of General Psychiatry*, 52(12), 1048-1060.
- Köker, S. (1991). *Comparison of life satisfaction levels of normal and problematic adolescents*. Master Thesis, Ankara University Institute of Social Sciences, Ankara.
- Lavee, Y., & Ben-Ari, A. (2008). The association of daily hassles and uplifts with family and life satisfaction: Does cultural orientation make a difference? *American Journal of Community Psychology*, 41(1), 89-98.
- Lazarus, R. S. (1984). Puzzles in the study of daily hassles. *Journal of Behavioral Medicine*, 7, 375-389.
- Masten A. S. (2001). Resilience process in development. *American Psychologist*, 56(3), 227-238.
- Masten, A. S. (2014). Global perspectives on resilience in children and youth. *Child Development*, 85(1), 6-20.
- Neugarten, B. L., Havighurst, R. J. and Tobin, S. S. (1961). The measurement of life satisfaction. *Journal of Gerontology*, 16(2), 134-143.
- Neugarten, B.L., Havighurst, R J., & Tobin, S.S. (1961). The measurement of life satisfaction. *Journal of Gerontology*, 16(2), 134-143.
- Önder, A. & Küsmüş, G. (2020). *Some Psychosocial Factors Related to Psychological Resilience*. Ankara: Nobel Academic Publishing.
- Seligman, M. E. (2004). Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment. *Simon and Schuster*.
- Stewart, M., Reid, G., & Mangham, C. (1997). Fostering children's resilience. *Journal of Pediatric Nursing*, 12(1), 21-31.
- Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2014). *Using multivariate statistics* (International Edition). Harlow: Pearson.
- Tachon, G., Shankland, R., Marteau-Chasserieu, F., Morgan, B., Leys, C., & Kotsou, I. (2021). Gratitude moderates the relation between daily hassles and satisfaction with life in university students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(24), 13005.

- Tümlü, G. Ü., & Recepoğlu, E. (2013). The relationship between psychological resilience and life satisfaction of university academic staff. *Journal of Higher Education and Science*, 3(3), 205-213.
- Udayar, S., Urbanaviciute, I., Morselli, D., Bollmann, G., Rossier, J., & Spini, D. (2023). The LIVES daily hassles scale and its relation to life satisfaction. *Assessment*, 30(2), 348-363.
- Uzun, K. & Tortumlu, M. (2022). Examining the mediating role of psychological resilience and hope in the effect of occupational burnout on life satisfaction of health professionals. *Humanitas*, 10(20), 350-377.
- Ümmet, D. (2020). *Positive psychology with all its concepts and approaches*. Ankara: Pegem Academy.
- Ye, S., Yu, L., & Li, K. K. (2012). A cross-lagged model of self-esteem and life satisfaction: Gender differences among Chinese university students. *Personality and Individual Differences*, 52(4), 546-551.
- Yıldırım, İ. (2004a). Test anxiety, daily troubles and social support as predictors of depression. *Hacettepe University Journal of Faculty of Education*, 27(27).
- Yıldırım, İ. (2004b). Development of an daily hassles scale. *Eurasian Journal of Educational Research*, (15), 122-131.

IDEOLOGICAL DEBATES IN THE 19TH-CENTURY RUSSIAN EMPIRE

19. YÜZYIL RUS İMPARATORLUĞU'NDA İDEOLOJİK TARTIŞMALAR

ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ СПОРЫ В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ 19-ОГО ВЕКА

Ainur NURGALI*

ABSTRACT

The *Decembrist Uprising of 1825* is a critical point in Russia's history. Developments of the first quarter of the 19th century, particularly the exposure to Western culture and its worldview, provoked significant intellectual activity within Russian society, especially among its intellectuals. Liberal principles that originated in the West were increasingly articulated in public discourse. However, it cannot be claimed that the dissemination of liberal ideas was positively welcomed. On the contrary, among Russian thinkers and state authorities, some adhered to conservative views regarding the organization of the state and social life in the Russian Empire. This tension manifested both among the Decembrists, whose oppositional activities catalyzed further intellectual reflection, and in the works of subsequent representatives of ideological groups such as *Conservatism*, *Liberalism*, *Slavophilism*, and *Westernism*. All adherents of the aforementioned ideological currents upheld the necessity of establishing a state model which, while incorporating European experience, would not compromise Russian cultural distinctiveness.

In this regard, the article aimed to examine the impact of the events of the first quarter of the 19th century, in particular the European influence on ideological and political thought in the Russian Empire, as well as the attitude of Russian intellectual circles of that period toward this process. The work includes not only the works of prominent thinkers and public figures, but also decrees issued by the state's rulers and contemporary Russian materials that reflect views on past events throughout the centuries. In addition, the works of Turkish scholars, who draw on Russian classical literature to address the problem examined in the present study, are also referenced. The outcome of the research was an understanding of the principal causes and driving forces behind the events of *December 1825*, the essence of the ideological and political dilemma, and the evolution of some individuals' views as the 20th century approached. Furthermore, in the *Conclusion*, an analogy was drawn with the ambivalence of reflections on the role and place of the Russian Federation in the global world after 1991.

Keywords: Russia, Decembrists, Conservatism, Liberalism, Slavophilism, Westernism.

* **ORCID:** [0000-0002-7505-5669](https://orcid.org/0000-0002-7505-5669), PhD Candidate, Akdeniz University, Institute of Social Sciences, Department of International Relations, a.nurgali993@gmail.com

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Nurgali, A. (2025). IDEOLOGICAL DEBATES IN THE 19TH-CENTURY RUSSIAN EMPIRE. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (67), 89-111. DOI: [10.17498/kdeniz.1697617](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1697617)

ÖZ

1825'teki Dekabrist Ayaklanması, Rusya devlet tarihinde bir dönüm noktasıydı. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelen olaylar, yani Batı kültürü ve dünya görüşüyle tanışma, Rus toplumunu, özellikle de Rus aydınlarını harekete geçirmiştir. Batı'nın liberal görüşleri giderek daha sık duyulmaya başlanmıştır. Liberal fikirlerin yayılmasının tartışmalara katılan herkes tarafından olumlu karşılandığı söylenemez. Aksine, Rus düşünürler ve ülke liderleri arasında, Rus İmparatorluğu'nun devlet yapısı ve sosyal yaşamı konusunda muhafazakâr görüşlere sahip olanlar vardı. Bu çelişki, hem muhalefet faaliyetleriyle daha fazla entelektüel düşünceye ivme kazandıran Dekabristler arasında hem de Muhafazakârlık ve Liberalizm, Slavcılık ve Batıcılık gibi ideolojik grupların sonraki temsilcilerinin çalışmalarında ifadesini bulmuştur. Yukarıda adı geçen ideolojik hareketlerin tüm taraftarları, Avrupa deneyimini benimserken Rus kimliğine zarar vermeyecek bir devlet modeli geliştirmenin gerekliliğini savundular.

Bu nedenle, bu çalışmanın amacı, 19. yüzyılın ilk çeyreğindeki olayların, özellikle de Avrupa etkisinin, Rus İmparatorluğu'ndaki ideolojik ve siyasi düşünce üzerindeki etkisini ve o dönemin Rus entelektüel çevrelerinin bu sürece yönelik tutumlarını incelemektir. Kullanılan kaynaklar arasında yalnızca tanınmış düşünürlerin ve kamu figürlerinin eserleri değil, aynı zamanda üst düzey hükümet yetkilileri tarafından çıkarılan kararnameler ve yüzyıllar boyunca geçmiş olaylara dair bir bakış açısı yansıtan çağdaş Rus kaynakları da yer almıştır. Ayrıca, klasik Rus klasik edebiyatına dayanan ve bu çalışmada tartışılan konuyu ele alan Türkçe kaynaklarına da atıfta bulunulmuştur. Bu çalışmanın sonucu, Aralık 1825 olaylarının altındaki nedenleri ve itici gücü, ideolojik ve siyasi ikilemin özünü ve 20. yüzyıla yaklaşırken bazı şahsiyetlerin görüşlerindeki değişimleri anlamaktır. Ek olarak, çalışmanın son bölümünde, 1991 sonrası Rusya Federasyonu'nun küresel dünyadaki rolü ve yeri hakkındaki düşüncelerin ikircikliliğiyle bir benzetme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Rusya, Dekabristler, Muhafazakârlık, Liberalizm, Slavcılık, Batıcılık.

АННОТАЦИЯ

Восстание Декабристов 1825 года стало поворотным событием в истории российского государства. События происходившие в первую четверть 19-го века, а именно знакомство с западной культурой и мировоззрением всколыхнуло российское общество, в частности русских интеллектуалов. Всё чаще стали слышаться либеральные постулаты Запада. Нельзя утверждать, что распространение либеральных идей было воспринято позитивно всеми участниками дискуссий. Напротив, среди русских мыслителей и руководства страны находились те, кто придерживался консервативных взглядов на государственное устройство и социальную жизнь Российской империи. Это противоречие выражалось как среди Декабристов, оппозиционная деятельность которых послужила толчком к дальнейшим интеллектуальным размышлениям, так и в трудах последующих представителей таких идеологических групп как Консерватизм и Либерализм, Славянофильство и Западничество. Все последователи упомянутых идеологических направлений отстаивали необходимость формирования государственной модели, которая бы при условии перенятия европейского опыта не нанесла бы вред русской самобытности.

В связи с этим, задачей данной работы являлось изучение влияния событий первой четверти 19-го века, в частности европейского влияния на идеолого-политическую мысль в Российской империи и отношения к этому процессу русских интеллектуальных кругов того периода. Были использованы труды не только известных мыслителей и общественных деятелей, но и Указы первых лиц государства,

а также российские материалы нынешнего периода отражающие взгляд на события прошлого сквозь столетия. В дополнение, были упомянуты труды турецких учёных, которые, опираясь на русскую классическую литературу, также освещали рассматриваемую в настоящем материале проблему. Итогом проделанной работы явилось понимание основных причин и движущей силы событий *декабря 1825 года*, сути идеолого-политической дилеммы и изменения ближе к 20-му веку взглядов некоторых персоналий. Вдобавок, в заключительной части работы была проведена аналогия с двоякостью размышлений о роли и месте Российской Федерации в глобальном мире после 1991 года.

Ключевые слова: Россия, Декабристы, Консерватизм, Либерализм, Славянофильство, Западничество.

1. Introduction

The victory in the *Patriotic War of 1812* had a profound impact on the subsequent course of events in Russian history. The defeat of *Napoleon's* army significantly enhanced the standing of the Russian Empire and of Emperor *Alexander I*, who was increasingly regarded as a proponent of liberal ideas. At the conclusion of the war, *Alexander I* initiated a series of measures aimed at reaffirming the empire's orientation toward liberalism. As a result, several prominent conservatives of the period were removed from office.

Increasingly, attention was devoted to the prospects and necessity of reforms, which included the abolition of serfdom and the introduction of a constitution (Grosul, 2021, pp. 4-43). Overall, the confrontation between Russia and Europe during this period stimulated extensive discussions concerning national self-awareness and the socio-political order. In other words, following the end of 1812, Russia turned inward in an effort to comprehend its own essence and to determine the path of development most suitable for Russia (Gavrilova, 2004, pp. 57-72). The *Decembrist Uprising*, which took place on 14 December 1825, became a turning point in the confrontation between the "old" and the "new." Many of its leaders had witnessed Western European liberal views and lifestyles firsthand. Inspired by what they saw and heard, this group of Russian officers was strongly opposed to the monarchist regime and advocated the establishment of a republic (Rubanik, 2009a, pp. 73-82). Overall, the period of *Decembrist* activity extended from the mid-1810s, when the first secret society was formed. The activities of the *Decembrists* came to an end in late 1825 as a result of their unsuccessful anti-government actions. Among the causes that contributed to the *December events* was the issue of the dual monarchy, when both *Nicholas I* and *Konstantin I* had claimed the Russian throne (Kiyanskaya, 2009, pp. 71-81). The second reason, which may also be defined as a goal, consisted in the aspiration to achieve estate equality, which would have granted the lower estates not only equality before the law, but also the possibility of professional fulfillment and advancement in service (Kiyanskaya, 2017, pp. 42-56).

The *Decembrists* initiated their activities within the framework of an organization known as the "Union of Salvation" / "Soyuz Spaseniya" (St. Petersburg), which operated from 1816 to 1817. In 1818, it was transformed into the "Union of Prosperity" / "Soyuz Blagodenstviya" (Moscow), which ceased to exist in 1821. The dissolution of the "Soyuz Blagodenstviya" was caused by its division into the "Northern Society" / "Severnoye Obshchestvo" (1821) and the "Southern Society" / "Yuzhnoye Obshchestvo" (1822) as a result of internal disagreements among its members. In 1825, the "Yuzhnoye Obshchestvo," based in Ukraine, merged with the "Society of United Slavs" / "Obshchestvo Soyedinonnykh Slavyan" (1823, Ukraine). The fundamental documents of the *Decembrists* included *Pavel Pestel's* (Yuzhnoye Obshchestvo) *Russian Truth* / "Russkaya Pravda," which emphasized the necessity of establishing a republic through the overthrow of the monarchy. An alternative

Ideological Debates in the 19th-Century Russian Empire

position was expressed in *Nikita Muravyov's (Severnoye Obshchestvo) Constitution*, which, while preserving monarchic authority, implied a strengthening of government powers. The representatives of the *Northern Society*, adhering to less radical approaches, advocated for the establishment of a constitutional monarchy (Zavrazhin, 2007, pp. 81-89).

Thus, based on the key projects aimed at the state's reorganization, it can be understood that in the first quarter of the 19th century, there were two main possible paths for transforming the socio-political life of the Russian state. The *Constitution* was intended to protect and preserve the federal structure of the Russian Empire, maintaining the *Tsar's* authority and expanding the powers of the executive branch along with certain rights and freedoms (the abolition of serfdom, the affirmation of freedom of conscience, and freedom of speech and the press). As for the "*Russkaya Pravda*," it aimed to establish common equality among citizens at all levels. The achievement of this goal was considered possible through the abolition of estate-based divisions. In addition, a significant distinction from *N. Muravyov's Constitution* was the necessity of uniting all national subjects of the Empire into a single whole, which implied the assimilation of smaller peoples (Struve, 2013, pp. 230-237).

The *Union of United Slavs*, initially formed as an independent secret society, comprised mainly *impoverished nobles (dvoryane)* along with members from other social estates. The activities of this association were characterized as nationally liberatory, since it promoted the idea of Pan-Slavic unity (Petrovich, 2018, pp. 52-55). The secret organization was established at the end of 1823 and, in September 1825, merged with the "*Yuzhnoye Obshchestvo*." As a result, the original idea of establishing a federative Slavic state faded. It can be argued that the unification of the two organizations served the interests of both. The "*Southern Society*," for instance, possessed a stronger ideological, numerical, and organizational base. Although the "*Union of United Slavs*" was ideologically weaker, it had the necessary determination and commitment to pursue radical changes. The primary differences between the two organizations can be attributed to their composition. In particular, the *Southerners* included wealthier and more prominent *Nobles*. Moreover, the two groups held differing conceptions regarding the implementation of the state's reorganization. For example, the *Southerners* relied on soldiers, while the *Slavs* counted on the ordinary people. Additionally, the "*South*" did not support the idea of establishing a federation (Pavlov, 2017, pp. 79-89).

In general, the discussion of ideological disagreements in Russia remains a highly relevant subject. This issue has been explored not only by Russian scholars but also by foreign researchers, including Turkish academics. For instance, *Ümmet Erkan*, in his article "*19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Modernleşme Eleştirisi*," examined the socio-political fragmentation of the 19th-century Russian Empire, drawing on the works of Russian literary classics such as *Alexander S. Pushkin*, *Nikolai V. Gogol*, *Nikolai G. Chernyshevsky*, *Fyodor M. Dostoevsky*, and *Lev N. Tolstoy*. The study reflected the concept of "*Modernization*," its meaning, origins, and consequences. The author further addressed Russia's early history and its distinctive features during its formative period. *Autocracy* was identified as one of the inherent characteristics of the Russian polity, the existence of which was explained by the vastness of its territories and, consequently, the logistical difficulties. Moreover, the geographical location and the associated harsh climatic conditions played a significant role. Under such circumstances, effective governance of the country was considered possible only in the presence of strong centralized authority (Erkan, 2017, pp. 21-46). *Sevgi Ilıca*, in the work "*1812 Anayurt Savaşı ve 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Dekabristler*," also explored Russian literature. The author discussed the works of Russian poets such as *Kondraty F. Ryleyev*, *Wilhelm K. Küchelbecker*, *Fyodor N. Glinka*, and *Alexander I. Odoyevsky*, whose

writings reflected the events of the *Decembrist Uprising of 1812* (İlica, 2021, pp. 71-228). *Nejla Yıldırım*, in the article “*A Look at Russia in the 1840s in the Light of V. A. Sollogub’s ‘Tarantas’*”, focused on the naturalism (a combination of realism and romanticism) of the 1840s in Russian literature. In the article, *N. Yıldırım* also referred to another Turkish scholar, namely *Turgut Olcay*’s work “*Doğalcı Okul*”. This study similarly examined 19th-century naturalism and cited *Vladimir A. Sollogub’s Tarantas* as an example. In “*Tarantas*,” written in the form of travel notes, *V. Sollogub* reflected the socio-political and moral realities of Russia two centuries ago (Yıldırım, 2020, pp. 193-200).

Overall, the study was structured into five sections. The first, *Introduction*, briefly addressed the causes and consequences of the *Decembrist events of 1825*. In particular, the *Introduction*, “*Northern*” and “*Southern*” *Societies* sections examined the organizational structure of the Decembrists and the essential documents that articulated their vision of Russia’s future in detail. The “*The Emergence of Russian Conservatism*” section analyzed the works of key Russian conservatives who advocated for the preservation of Russia’s cultural identity. In the “*Slavophilism and Westernism*” section, the liberal orientation of both groups regarding the necessity of modernization, taking into account Russia’s specific characteristics, is discussed. The “*Conclusion*” synthesized the ideological and political discussions presented throughout the study and considered their consequences. Additionally, the study established connections between the events that occurred in the 19th-century Russian Empire and those in the Russian Federation after 1991.

2. The “Northern” and “Southern” Societies

The period of existence of these two associations dates back to the first half of the 1900s (1821-1825). The *Constitution of N. Muravyov* at “*Northern Society*” and *P. Pestel’s ‘Russian Truth’* at “*Southern Society*” are mentioned as fundamental documents. Based on the names of the papers, the first organization, located in Moscow, advocated the idea of a *Constitutional Monarchy*. The second one, with its headquarters in Kyiv, considered it necessary to maintain the abolition of the *Tsar’s* institution and the establishment of the *republic* (Pavlov, 2021, pp. 63-76). Overall, the main distinction between the “*Severnoye*” and “*Yuzhnoye*” *Obshchestvo* lay in their methods for achieving the common goal of state reorganization. In joint correspondence at the end of 1822, the “*North*” advocated the continuation of peaceful propaganda aimed at reforming the existing situation. The “*South*,” in contrast, considered revolution, including regicide, to be the most effective way. It is essential that both organizations continued their independent and coordinated activities despite the ban on secret societies and Masonic lodges, which was enacted in August 1822 (Pavlov, 2020, pp. 81-92). The process of formation and functioning of the two secret associations generally took place against the backdrop of an unstable internal political situation in the Russian Empire. Following the conclusion of the *Patriotic War of 1812*, *Alexander I* retreated from further liberalization by transitioning to a reactionary regime that aimed to strengthen autocratic authority. A significant role in supporting this decision was attributed to *Count Alexey A. Arakcheev*, who, unlike the liberal *Mikhail M. Speransky*, adhered to a conservative view of the country’s socio-political structure. Factors prompting this shift in ideological course included post-war tensions with European allies during the *Napoleonic campaigns* and anti-Western sentiments among members of the ruling dynasty and the bureaucratic corps, who advocated for reducing foreign influence in the Russian Empire (Sakharov, 1998, pp. 24-39). A separate and significant issue was the issue of peasant emancipation. Between 1803 and 1805, documents regulating the process of granting freedom to serfs were enacted. The documents included the allocation of land and the payment to be made by the peasants for the land allotments. Later, in 1816, the stage of

Ideological Debates in the 19th-Century Russian Empire

landless emancipation was initiated. However, the measures taken did not reach a logical conclusion (Ruzhitskaya, 2018, pp. 53-64). In the early 1820s, the condition of ordinary people and peasants deteriorated significantly. During that period, the prohibition on lodging complaints against landowners was reinstated. Harsh measures were also renewed within the army and academic circles. In practice, this included the use of corporal punishment, exile to Siberia, and censorship in the press and publications (Timoshina, 2009, pp. 104-109).

Nikita Muravyov's Constitution (1821) consisted of 13 Chapters. The content of the document presented the author's vision of the most suitable political, administrative, and social organization for the Russian Empire. The first three chapters of the *Constitution* addressed the freedom and independence of the people, who were considered the principal source of supreme authority. Notably, the term "*Citizenship*" was used to refer to the people, whereby citizens - that is, the inhabitants of the country - would receive the right to elect representatives to governing bodies. The Chapter "*On Rights and Responsibilities*" outlined the principle of equality before the law through the abolition of serfdom and class division. Administratively, the country was divided into 13 *Derjava*, each with a designated capital and endowed with self-governing rights. According to the *Constitution*, the principal representative body was the *People's Assembly* (*Narodnoye Veche*), which consisted of two chambers - the *Supreme Duma* (*Verkhovnaya Duma*) and the *Chamber of People's Representatives* (*Palata Narodnykh Predstaviteley*). Both chambers retained a considerable degree of autonomy in their activities. As for the monarch, the right of hereditary succession through the male line was preserved. The Russian Emperor continued to serve as the *Supreme Commander-in-Chief*. The Emperor had to obtain the approval of *Narodnoye Veche*, despite the authority to appoint ministers and consuls, as well as to conclude peace treaties with opponents, make decisions on the deployment of armed forces, and distribute lands (Yakushkin, 1906, pp. 104-117). The *French Revolution* and the liberal processes that occurred in Europe had a significant influence on *Nikita Muravyov's* views. As a result, his draft *Constitution* represented a synthesis of ideas embedded in the state documents of France, the United States, Spain, and Poland. In particular, during the preparation of the *Constitution*, *N. Muravyov* used the *Declaration of the Rights of Man and of the Citizen* (1789) and the *French Constitutions of 1791, 1793, 1795, and 1799*; the *Constitutional Charter of the Kingdom of Poland*; the *Spanish Constitution of 1812*; the *Declaration of Independence* (1776); the *U.S. Constitution* (1786) and the *constitutions of 23 North American states*; *Meyer's Review of Judicial Institutions*; the *Napoleonic Code* (1804); and the *Justinian Code* (Rubanik, 2009b, pp. 106-110).

Pavel Pestel, the author of the "*Russkaya Pravda*," by contrast, opposed a federative structure and the diffusion of autocratic power. In his view, the state was to function as a unified mechanism. According to *P. Pestel*, the primary task of the state was to ensure the security of its citizens and the general welfare. In matters of security, the state's role was dominant. The provision of welfare, however, could be ensured by private individuals, whose economic activities the state was not to impede (Startsev, 2018, pp. 26-34). The "*Russian Truth*" was a main program document of the "*Southern Society*" prepared in 1822 (Pokrovskiy, 1958, p. 9). One of *Pavel Pestel's* central ideas was the achievement of political and national unity among the empire's citizens. This, in turn, was closely linked to the status of national minorities. According to *P. Pestel's* reflections, the entire population of the country was to be subject to a single set of laws and a single ruler. National unity was to be achieved through the assimilation of all peoples into a single Russian ethnos, united by a common language (Russian), moral values, and traditions. This perspective also extended to the administrative-territorial division, whereby no particular ethnic group was to dominate any specific region of the empire. To this end, it was necessary to ensure the most ethnically

diverse population possible. In this way, a unified and indivisible Russia could be established (Denisova, 2005, pp. 12-23). In addition, *Pavel Pestel*, like *Nikita Muravyov*, opposed the existence of estate-based stratification and the privileged status of any particular social group. In this regard, instead of the term “*Estate*,” the people were to be referred to as “*Citizen*” (Moshchelkov, 2018, pp. 136-144). In conclusion, *Pavel Pestel* became acquainted with political thought while studying in *Dresden, Germany*. Among his teachers were *Hans Karl Dippold*, a professor of German History and Geography, and *Karl Christian Friedrich Krause*, the author of several political treatises (Edel'man, 2022, pp. 69-79). In addition, *Karl F. Hermann*, who lectured on the introduction to political science, and *Alexander S. Shishkov*, an advocate for the purification of the Slavic-Russian language from foreign borrowings, had a significant influence on the formation of *Pavel Pestel's* political views. *P. Pestel's* personal library contained several works by *A. S. Shishkov* in which the language issue was discussed, including “*Rassuzhdeniye o Starom i Novom Sloge Rossiyskogo Yazyka*,” “*Razgovory o Slovesnosti*,” “*Pribavleniye k Sochineniyu, Nazyvayemomu, “O Starom i Novom Sloge Rossiyskogo Yazyka*,” and “*Pribavleniye k Razgovoram o Slovesnosti, ili Vozrazheniya Protiv Vozrazheniy, Sdelannykh Na Siyu Knigu*” (Edel'man, 2025, pp. 143-174). In addition, the idea of Slavic unity was reflected in 1823 in a programmatic document of the *Society of United Slavs*, which later merged with the “*Southern Society*” – “*The Rules of the United Slavs*”/ “*Pravila Soyedinonnykh Slavyan*” (Koren', 2017, pp. 165-168). The 17 points of the “*Rules of the United Slavs*” were defined as a set of rules and moral guidelines for the members of society. The document contained provisions regarding the necessity of developing science and crafts, as well as the education and upbringing of the younger generation. Particularly noteworthy is 9th Point, in which, despite the Slavic conceptual framework, the need to respect other religions and traditions was emphasized (Borisov, 1951, pp. 71-72).

Thus, both *Nikita Muravyov's Constitution* and *Pavel Pestel's “Russian Truth”* exhibited similarities as well as differences. Both documents endorsed the idea of the necessity of modernization. At the same time, there were distinctions in the methods proposed for implementing their respective projects. It is noted that *P. Pestel's* approach had a more radical nature. This assessment is linked to the fact that he supposed the establishment of a dictatorship at the initial stage, to implement and consolidate all the reforms outlined in “*The Russian Truth*,” which were directed toward the creation of a monoethnic, unitary Russian state (Kuznetsov, Lotarev, 2021, pp. 149-157). The leader of the “*Southern Society*” also opposed the federal system, which, particularly in the context of the Russian Empire, would have contributed to weakening ties between provinces and the center. This, in turn, would have created problems in the effective implementation of state functions and posed a threat to the country's stability and unity (Sonina, 2002, pp. 15-23). Despite the ambitious nature of their objectives, the *Decembrists* were ultimately unable to implement their constitutional projects. The reason for their defeat lay in the divergence of views among the *Decembrists* regarding the methods of the revolutionary movement. In this context, the Emperor's role was pivotal. In other words, with the strengthening of the *Tsarist institution*, the views of the rebels shifted from revolutionary goals aimed at overthrowing the monarchy to a focus on dialogue with its representatives (Volkova, 2006, pp. 100-111). In addition, the reasons for the failure also included the *Decembrists' weak* agitation and propaganda among the population, particularly among soldiers and the ordinary people, which was evident in the spontaneous nature of the uprising. This circumstance was further complicated by the fact that, at the last moment before the onset of events, some direct participants and organizers of the secret societies refused to take part in the actions, which affected the implementation of the uprising plan (Nechkkina, 1955, pp. 260-342).

Ideological Debates in the 19th-Century Russian Empire

In the first quarter of the 19th century, initial attempts at liberalization within the Russian Empire aimed to expand human rights and freedoms, as well as limit the power of the *Tsar*. An important factor that influenced Russian intellectual thought of the period was the *Patriotic War of 1812*. The course of military operations and its outcome acted as a divisive factor, as opinions among intellectuals were split between the need to abolish the *Institution of the Tsarist authority* and the necessity of strengthening it to preserve the Russian state.

3. The Emergence of Russian Conservatism

The first quarter of the 19th century, during the Reign of *Alexander I*, could be characterized by contradictions between those who advocated liberal reforms and those who wanted to preserve the old order. Between 1801 and 1825, the views of the Russian monarch underwent significant changes. While he initially supported the country's liberalization efforts, his stance had shifted in his final years. Thus, by the *Tsar's* will, the activities of printing houses and printed publications were renewed. In 1808–1809, he issued decrees prohibiting the sale of peasants. In addition, Alexander I implemented a reform in the field of education, which included the introduction of free primary education and the establishment of universities in *Kharkiv*, *Kazan*, and *Derpta*. Between 1802 and 1811, a ministerial reform was carried out. Such changes prompted the conservative camp to express its discontent, as it sought to maintain the elevated status of the *nobles (dvoryane)*, who had lost their monopoly on land under the *1801 Decree*. As a consequence of these inherent contradictions, two distinct trends emerged by the mid-century, both of which continued to advocate for the same objectives initially established at the beginning of the century. This was, on the one hand, a *Liberal-Conservative* group that reflected on ways to introduce liberalism into public life without compromising the autocracy, and on the other hand, a *Reactionary-Conservative* group that defended the strengthening of *tsarist power*, the preservation of class divisions, and the privileges of the nobles (Nachapkin, 2002, pp. 36-58). It is well-known that the year 1812 marked a turning point in the country's liberalization and the emergence of Russian Conservatism, prompting the Russian Emperor to reconsider his ideological and political views. Evidence of these changes included the removal of *Alexander I's* associate, *Mikhail M. Speransky*, who had been directly involved in implementing liberal reforms, and the strengthening of the position of the renowned historian and advocate for the preservation of autocracy, *Nikolai M. Karamzin*, who enjoyed the favor of members of the imperial family. Notably, members of the ruling dynasty, particularly *Alexander I's* sister, *Ekaterina Pavlovna*, as well as the author of "*The History of the Russian State*" / "*Istoriya Gosudarstva Rossiyskogo*," also adhered to conservative-protective views aimed at preserving the status and power of the Emperor and the privileges of the higher estates. Another significant figure who upheld a conservative vision of the socio-political structure of the Russian Empire was *Alexander S. Shishkov*, who, as noted above, opposed the introduction of foreign elements into Russian life (Grosul, Itenberg, Tvardovskaya, Shatsillo, Eymontova, 2000, pp. 34-65). Both *N. M. Karamzin* and *A. S. Shishkov* were among those who criticized the liberal initiatives of *Alexander I* and *M. M. Speransky*. According to *N. Karamzin*, the enlightenment of the populace was far more critical than the bureaucratization of the state, which formed the core of the *Tsar's* reforms. In addition, he regarded the idea of imposing the legacy of the *French Revolution* onto Russian realities as inadvisable. During the *Patriotic War of 1812*, conservatives such as *Fyodor V. Rostopchin*, Moscow's *Governor-General*, drew the *Emperor's* attention to the geographical and cultural particularities of the Russian Empire. Moreover, *F. Rostopchin*, like his contemporaries *N. Karamzin* and *A. Shishkov*, considered it necessary to preserve the nobility as a social estate, since, in their view, this class served

as the main support of the *Empire* in both state administration and the socio-cultural sphere (Kozhurin, 2015, pp. 128-142).

Overall, the origins of conservatism date back to the time of *Catherine II*, a *Reactionary Conservative*. Her “*The Instruction*” or “*Nakaz*” clearly reflected the existing contradictions and cautious attitude to liberal ideas already in the XVIII century. “*Nakaz*” was the code that its predecessors had attempted to compile, and it covered a wide range of state issues and social order (Yesyukov, Chestneyshin, & Chestneyshina, 2009, pp. 18-20). In *Chapter I*, the Russian state was defined as a European power. Exceptional merit in the rapprochement of “*European*” *Russia* with the rest of Europe was attributed to *Peter the Great*, who helped to establish closer contacts with the West. *Chapter II* secured the sole rule of the Russian monarch, i.e., *Autocracy (Samoderzhaviye)*, the most suitable form of government for the Russian monarch. *Chapter V* emphasized the free will of citizens and the equality of all before the law, which was supposed to reduce the pressure on the “*weak*” from the rich and their excess of power. Based on the above-mentioned “*Freedom of Speech*,” in *Chapter XII*, the right to possess serfs by the wealthy people was still preserved (Vulgar, 1771, pp. 3-6, 11-14, 121). Discussing the purpose of the issuance of the “*Nakaz*,” it is noted that this document represented a codification of laws aimed at ensuring order within the state, as well as regulating and systematizing internal processes and social relations. Nevertheless, the *Empress’s* well-intentioned efforts did not receive approval and support. For example, the Church’s representatives opposed *Catherine II’s* attempts to separate the clergy from the state. Criticism also came from government officials involved in drafting the imperial document. The essence of their objections concerned nuances in distinguishing between “*state*” and “*civil*” laws, as well as judicial procedures. The “*Nakaz*” faced broader criticism from *Alexander P. Sumarokov*, a *State Councillor* who also participated in reviewing the document. He expressed discontent with the extensive powers granted to deputies under the “*Nakaz*,” including exemption from capital punishment, torture, and corporal punishment. Furthermore, there were disagreements regarding the introduction of a parliamentary system and potential conflicts between civil and natural rights. As a representative of the higher estate, *A. Sumarokov* also opposed the liberation of peasants, since the preservation of serfdom was considered a guarantee of social stability (Stennik, 2006, pp. 125-143). The final point to note is that the works of European philosophers had a significant influence on *Catherine II’s* political views. During her reign, translations of such works as “*On the Citizen*” (Thomas Hobbes) and “*A Discourse Upon the Inequality Among Mankind*” (Jean-Jacques Rousseau) were published. It is also mentioned that the *Empress* maintained contact with prominent representatives of French philosophical thought, such as *Denis Diderot*, *Voltaire*, and *Jean le Rond d’Alembert* (Starkova, 2012, pp. 9-16). In addition, the “*Nakaz*” exhibited clear borrowings from the work of another French thinker, *Charles-Louis de Montesquieu*, and his “*The Spirit of Law*.” Specific textual and conceptual influences of the French work can be observed in sections that discuss forms of government, state organization, and the concept of freedom (Chumakova, Zlatopol’skaya, 2006, pp. 109-127).

Here, it is crucial to indicate the role of *Mikhail M. Speransky*, a supporter of a *Constitutional Monarchy*, who in the “*Project of Laying Down of State Laws of the Russian Empire*” (“*Proyekt Ulozheniya Gosudarstvennykh Zakonov Rossiyskoy Imperii*”) of the “*Projects and Notes*” (“*Proyekty i Zapiski*”) secured the indivisibility of the monarchical state, governed by power divided into legislative (State Duma/ Gosudarstvennaya Duma), judicial (Senate/ Senat), and executive (Ministry/ Ministerstvo) and united by the *State Council*. All state processes, including the adoption of law, its implementation, and control over their implementation, as well as justice, were carried out on behalf of the Russian Emperor (Speranskiy, 1961, pp. 222-225). According to *M. Speransky*, the government, in

Ideological Debates in the 19th-Century Russian Empire

the proper execution of laws, relied on the Police, whose functional responsibilities were to facilitate the implementation of laws and maintain internal public order (Fedneva, 2021, pp. 412-424). In the “*Plan of State Transformation*” (“*Plan Gosudarstvennogo Preobrazovaniya*”), the statesman reiterated the supremacy of the Law on behalf of the Emperor, which serves as an indicator of commitment to autocracy. The Council was responsible for reviewing and approving bills, which had to be approved by the ruler (Speransky, 1905, pp. 272, 275-276). It is essential to note that *M. Speransky's* activities occurred during a period of dynastic and political crisis, as well as shifts in foreign policy aimed at strengthening Russia's position in the West. Additionally, there was a need to implement administrative reforms and regulate relations between the supreme authority and the higher estates. Taken together, these factors raised the issue of creating mechanisms for controlling the internal structure and governance of the Russian Empire, which would ensure internal stability and facilitate Russia's integration into the European community of states (Andreeva, 2023, pp. 880-898). However, *Mikhail Speransky's* project was never implemented despite initial favor. Among the main reasons that impeded the realization of *M. Speransky's* initiatives was his removal from state service, as Russian society of the first quarter of the 19th century, particularly the *nobility* and the *Emperor* himself, were not prepared for the changes considered radical for that period. It should be recalled that the reforms he advocated directly involved the limitation of the rights and powers of both the higher estates and the country's ruler. Moreover, in the context of confrontation with France, implementing such sweeping reforms was also considered untimely (Gorozhankina, Panteleev, 2022, pp. 15-18).

Overall, the rise of conservatism can be understood as emerging in reaction to the growing influence of European culture and lifestyle on Russian society. This process raised concerns among traditionalists, who viewed these influences as a threat to established norms and values. As a result of the modernization of the 18th and early 19th centuries, liberal views gained popularity among intellectuals, which later found their reflection in constitutional drafts and a growing affinity for the French language and culture (*Gallomania*), a trend that, as mentioned, undermined the Russian way of life. In this context, conservatives regarded the centralization of power, the preservation of class divisions and serfdom, and the strengthening of the *Orthodox Church's* role - encapsulated in the triad “*Orthodoxy (Pravoslaviye) – Autocracy (Samoderzhaviye) – Nation (Narodnost)*” formulated by Count *Sergey S. Uvarov* - as the only means of safeguarding the state (Minakov, 2014, pp. 67–77). *S. Uvarov* emphasized Russia's unique position, which, in his view, prevented it from being considered either a fully European or Asian state. This distinctiveness, he argued, stemmed not only from geographical location but also from specific national, religious, socio-economic, and political characteristics (Ilyin, 2018, pp. 33-35). It is claimed that the *Orthodoxy*, mentioned in the *Uvarov formula*, was “*a source of cultural, ethical and political unity*”. *S. Uvarov* himself considered *Orthodox Christianity* as an integral element of strengthening brotherhood, moral equality, the origin of faith, and the national identity that distinguished the Russian people from other Europeans (Gayda, 2021a, pp. 32-46). Moreover, the *Count's* contemporaries suggested that, due to their national faith, Russians were immune to the wave of revolutions that rocked Europe in the first half of the 19th century, mainly because of their anti-Christian character (Pipes, 2008, pp. 134-135). The element “*Nation*”/“*Narodnost*” served as an alternative to the French “*Brotherhood*” in the triad “*Freedom. Equality. Brotherhood*”. Furthermore, if, in the French interpretation, “*Brotherhood*” referred specifically to the French people, *Uvarov's* “*Nation*” or “*People*” carried broader meaning intended to serve as a unifying force around the ruler. The author himself pointed out that this element, as the antithesis of cosmopolitanism, embodied national

identity and fully reflected the Russian spirit (Gayda, 2021b, pp. 155-161). The formation of *S. S. Uvarov's* philosophical views reflected in his formula, took place against the backdrop of revolutionary events. He rejected the political tendencies that emerged in European states because, as he observed during his stay in Vienna, they ultimately had a detrimental impact on culture. In this regard, he considered the national code preservation to be the most appropriate and necessary path for Russia (Gavrilov, 2019, pp. 131-191). Hence, since the *French Revolution* was regarded as a period of turmoil and calamities, *S. Uvarov* maintained that all changes and innovations had to be implemented, taking into account the established principles and traditions (Malinov, 2016, pp. 519-526). As a diplomat, he argued that, the development of the Enlightenment on Russian foundations was one of the principal mechanisms for preserving the Russian state. At the same time, he believed that denying the achievements of the Western Enlightenment and its blind imitation could become a destabilizing factor for the Russian Empire (Udalov, 2006, pp. 77-85). Additionally, *S. Uvarov*, who regarded the *Decembrists* as a factor undermining the state and national foundations of the country due to their limited understanding of the Russian essence, was influenced by another conservative, *Nikolai M. Karamzin*, who advocated the expediency of adhering to the monarchical order and promoting the Russian Enlightenment with an emphasis on national tradition (Uvarov, 2014, pp. 25-27). As for *Sergey Uvarov*, he was considered a representative of a new generation of conservatives, as he was more familiar with European philosophical thought than earlier representatives (Meshcheryakova, 2014, pp. 46-52). Moreover, elements of *Uvarov's Triad* were further developed in the reflections of the *Slavophiles*, particularly in the works of *A. S. Khomyakov*, who interpreted his understanding of “*Nation*” as a set of distinctive features inherent to a given people (Badalyan, 2018, pp. 51-66).

The most prominent representative of *Russian Conservatism* was *Nikolay M. Karamzin*, a supporter of autocracy and an opponent of *Mikhail M. Speransky* on the issue of state structure. In “*Notes on the Ancient and New Russia*”/ “*Zapiski o Drevney i Novoy Rossii*”, *N. Karamzin* emphasized the role of the ruler as the only acceptable way for Russia to govern the country. From the author's point of view, the main threat to Russia was the external forces that shook up the stability of power and the state. European ideals, which had been reflected in almost every sphere of life, from culture to the army and government, could replace the steppe invaders, shake national foundations, and weaken the monarch's institution. According to *N. Karamzin*, the Church, whose power had weakened during *Peter's* time, worked together with the ruler and supported him in state affairs. The reign of *Catherine II* was presented as an example of true autocracy, in which the monarch carried out state affairs with complete autonomy. As a result, the Autocracy was the essence of Russia, which had both good and bad aspects, of which are the nobility and the clergy, providing support to the state in the mission entrusted to it to ensure the common good (Karamzin, 1991, pp. 17-20, 31-34, 36, 42-44, 105, 108-109). The *Tsar's* power must be exercised within the framework of a law that does not contradict Russian realities. In other words, *N. Karamzin* considered any experiments and innovations that could conflict with Russian society's traditions and thus damage it to be unnecessary. Hence, the *Parliamentary Republic*, whose establishment was advocated by *M. Speransky*, would instead give rise to a power struggle. Any changes in the state had to be carefully considered to match Russia's design and not pose a threat to its security (Kuvshinova, 2020, pp. 42-45). Since the formation of conservative ideology based on Europe's historical and political experience, the Russian traditionalists saw *N. Karamzin* as a threat to Russia's identity that was radically different from its Western neighbors, in the unnatural Russian-like attitudes that spread over its lands. As differences from the European historian indicate not only the presence at the intersection of different western and eastern

Ideological Debates in the 19th-Century Russian Empire

cultures, but also the special nature of relations between the ruler and the people, in which, if we make an analogy, the *Tsar* acts as a “*Father*,” whose duty is to care for the good of his acolytes, which is more characteristic of the Eastern worldview, according to which people should give because of respect and obedience to the ruler and not resort to actions that undermine his status. However, it cannot be said that the ideologist completely denied everything Western; on the contrary, he was positive about the idea of the Enlightenment and saw in it a benefit for the development of civil society (Alevras, 2008, pp. 42-47). According to *Nikolay Karamzin*, the *Polish Issue*, a sensitive matter for the Russian Empire in the 19th century, became more topical after the defeat of the French army in 1812. The conquering policy of the Russian emperors justified the annexation of Polish territories. This state, by the way, was considered by *N. Karamzin* as one of the rivals in the foreign policy arena, created a threat to the integrity of the state borders, which was confirmed in his 1819 conversation with *Emperor Alexander I*, during which he warned the *Tsar* against the desire to restore the Polish state within the limits approved by the Congress of Vienna, as it would instead play off the appetite of opponents concerning Russian lands, thus increasing the threat of Russia’s disintegration (Narezhnnyy, 2018, pp. 82-87). It is essential that the *Great French Revolution of 1789* and the *Patriotic War of 1812* exerted a significant influence on *N. M. Karamzin*’s socio-political views. While in the early years, *N. Karamzin* assumed the position of an observer, the events of 10 August 1792 and 21 January 1793 - when *Louis XVI* was dethroned and subsequently executed - marked the collapse of the Russian conservative’s expectations for the peaceful attainment of the common good and the advancement of the Enlightenment. As a result of these events, the *Revolution* appeared as an act of disorder, devastation, and violence. Hence, fears arose regarding the possibility of similar undesirable developments in the Russian Empire. *N. Karamzin* saw the prevention of revolutionary sentiment and the destruction of the state order once again in the advancement of the Enlightenment and the strengthening of morality among the population (Kislyagina, 1976, pp. 84-131). Nor can the events of the *Patriotic War of 1812* be overlooked. The confrontation with France was perceived as a struggle between good and evil embodied in the figure of *Napoleon*. For *N. Karamzin*, the *War of 1812* was regarded as an opportunity for Russia’s awakening and its revival as a powerful and enlightened state (Sapchenko, 2022, pp. 77-89). Finally, it is worth mentioning the contrast between the views of *N. M. Karamzin* and *M. M. Speransky*, who represented the conservative and liberal camps, respectively. The main difference between the two contemporaries lay in the fact that *M. M. Speransky* advocated for the modernization of the Russian Empire’s socio-political structure. To achieve this, he proposed limiting the ruler’s power by separating authority into three branches (legislative, executive, and judicial) and granting greater freedoms, including economic liberties for peasants who had previously been in a dependent position. *N. M. Karamzin*, by contrast, opposed a pro-European, specifically a pro-French foreign policy. He regarded centralized governance as the key to the expansion, resilience, and stability of the state (Sverdlov, 2018, 188-203).

In this connection, it is impossible not to mention the State Official *Nikolay N. Novosiltsov*. After the proclamation of the *Polish Constitution*, *N. Novosiltsov* was appointed as a commissioner representing the Russian government in the newly formed administrative unit. It cannot be said that the *Tsar*’s decision to grant legal autonomy to the Poles was met positively by the diplomat. In his view, this decision represented an imposition of inequality between the constituent parts of the Russian Empire. His position regarding the *Kingdom of Poland* was reflected in the “*State Charter Letter of the Russian Empire*” / “*Gosudarstvennaya Ustavnaya Gramota Rossiyskoy Imperii*,” which he prepared in 1820 on behalf of *Alexander I*. In this document, the Russian monarch’s companion equated the

Kingdom of Poland to other administrative regions of Russia, thereby highlighting the need to repeal the *Polish Constitution* (Lyubeznikov, 2012, pp. 163-171). In particular, in *Chapter 1, Article 1* of its constitutional draft, N. Novosiltsov stated the indivisibility of an empire that consists of sub-regions (regions) and provinces. *Chapter 2, Article 9* referred to the heredity of power, which under *Article 11* of this *Chapter* was not subject to division. *Chapter 3, Article 78*, defined Orthodoxy as the dominant religion and the embodiment of the ruling dynasty. *Chapter III, Article 91*, provided for the establishment of a Bicameral Parliament, without which the ruler under *Chapter IV, Article 101*, could not enact any law (Shil'der, 1898, pp. 499-500, 510-511, 513). The senator had a strong stance on the *Jewish Issue*. The relevance of this *Issue* was related to the isolation of the *Jews*, whom the government wanted to integrate into public processes. Nikolay Novosilotsov, as a member of the *Jewish Committee*, was directly involved in solving the task. Thus, in 1806, *Jews* were resettled from the country to the city. It is known that a significant portion of the *Jewish* population resided in Poland. Therefore, after the promulgation of the *Polish Constitution*, namely in 1816, attempts to equalize the Poles and the *Jews* were made. Such a project was the "*Règlement organique des Israelites qui habitent le Royaume de Pologne*," which consisted of two parts. The first part, "*About religion*," guaranteed the *Jewish* community the right to follow Judaism without the threat of punishment and oppression. The second part of the "*Civil Law*" gave *Jews* equal civil rights and duties with other ethnic groups. However, the senator's proposal was not approved by the Polish State Council (Lyubeznikov, 2013, pp. 135-140). Considering the role of the *Polish Issue* in Russian history, its significance increased in the second half of the 19th century, when the so-called "*Tribal*" policy gained popularity in the country, promoting the development of ideas of Slavic unity. In this context, the *Polish Issue* was one of the key issues. This process unfolded against the backdrop of an intensified struggle for self-determination in certain parts of Europe. Importantly, this trend was negatively assessed by conservatives, who argued that people were being depersonalized and losing their national distinctiveness through democratization and Europeanization (Ivanova, 2014, pp. 190-203). Interestingly, resolving the *Polish Issue* was among the principal objectives pursued by the Russian government. According to several prominent scholars of the time, *Poland's* distinctiveness, the expansion of its privileges, close ties with Europe, and the dominance of *Catholicism* hindered the administrative-territorial, legal, and cultural integrity of the Russian Empire (Belousov, Abdullayev, Chikina, 2019, pp. 328-346). Thus, Poland was regarded as the main confessional and civilizational obstacle for the Russian Empire, which aspired to establish leadership within the Slavic world (Kruczkowski, 2022, pp. 10-34).

Here, a continuation of the debates concerning the most suitable form of governance and path of development for the Russian Empire is examined. The events of 1812 prompted the ruling authorities and supporters of the existing regime to consolidate their positions. At the same time, despite the conservative approach, the idea of the necessity to promote the internal Enlightenment was expressed.

4. The Slavophilism and Westernism

The majority of researchers agree that both *Slavophilism* and *Westernism* can be considered liberal-minded based on program documents aimed at improving the social status of citizens, expanding their rights and freedoms, and strengthening the country as a whole. However, the second half of the 19th century had a protective character for liberalism, as the works of public figures demonstrated a commitment to preserving national identity. In this sense, Russian liberalism, against the backdrop of the country's internal and foreign policy situations, which the Russian state faced, could be seen as an attempt to save Russia from

Ideological Debates in the 19th-Century Russian Empire

collapse and “humiliation.” It is worth noting that discussions arose regarding the appropriateness of associating *Slavophiles* with liberal views. These reflections stemmed from the fact that *Slavophiles* insisted that Russia had a distinct path from the West. At the same time, their *Westernists* advocated for closer contacts with Europeans (Bagayeva & Zhapova, 2020, pp. 16-21). As mentioned earlier, *Slavophilism* was also considered as part of the liberal current. This was because its followers advocated for the abolition of serfdom, the expansion of personal freedoms and opportunities, as well as the formation of a union that would coordinate the goals they defended. At the same time, despite their solid knowledge of Europe, the *Slavophiles* believed that this development should be based on Russian principles. Importantly, they did not promote the rejection of all things Western or of contact with Europe. On the contrary, Western experience and achievements were to be applied for the benefit of Russian society without undermining its cultural distinctiveness (Grosul, 2016, pp. 33-51). Regarding *Westernism*, one point they shared with the *Slavophiles* was their strong opposition to serfdom and their belief in the necessity of liberating the peasants. The distinction lay in the fact that, according to the *Slavophiles*, the process of emancipation should have been carried out in a centralized manner, i.e., under the guidance and supervision of the authorities. Furthermore, the *Westernists* viewed globalization, integration, and universal unity positively. In this context, they considered that Russia had to be included in this process. The *Slavophiles*, as noted, advocated for the preservation of cultural distinctiveness (Nagevichene, 2016, pp. 4-7).

A significant aspect in the study of the views of the *Slavophiles* and *Westernists* was their attitude toward the “*Petrine reforms*,” which served as a foundation for the development of liberal thought and became a focal point of ideological disagreements regarding the truly suitable path for the Russian Empire’s development. As a result, the contradiction of opinions about Russia’s future, which originated during the reign of *Peter I*, became even more relevant after 1991, when post-Soviet Russia once again faced the dilemma of defining its ideological orientation. *Peter’s* policies left a profound mark on the intellectual debates of both groups. Thus, according to the *Slavophiles*, Russia had been unprepared for the sweeping and sudden changes initiated in the Russian Empire by its first emperor. Nevertheless, these reforms provided an impetus for national self-awareness and for understanding Russia’s unique historical and cultural essence. In particular, one of the recognized benefits was the introduction of the *Enlightenment*, which should have been applied for the benefit of Russian society. For the *Westernists*, by contrast, *Peter’s* reforms represented a crucial stage in the process of Europeanization (Badalyan, 2023, pp. 176-191). In assessing these transformations, the *Slavophiles* argued that the emperor’s initiatives had led to cultural stratification within Russian society. In other words, a gap emerged between the educated elite, many of whom were closely associated with state power, and the ordinary people. As a result, Russia embarked on a path of Europeanization, adopting not only Western scientific achievements but also European cultural models and ways of life. At the same time, the *Slavophiles* did not entirely reject the “*Petrine reforms*.” On the contrary, they believed that *Peter’s* measures served as a stimulus for the awakening and formation of an indigenous model of Enlightenment and state organization that would correspond to Russia’s specific interests and historical structure (Shirokova, 2021, pp. 41-46). *Westernist* thinkers, by contrast, viewed *Peter I’s* active efforts to bring Russia closer to Europe in a predominantly positive light. They argued that Russia’s primary problem had long been its backwardness relative to Western Europe, a condition rooted in its historical isolation. Consequently, through the “window” opened by *Peter I*, European ideas and culture began to penetrate the empire more actively. According to *Westernist* thought, the adoption and

application of these external influences were expected to have a profoundly beneficial impact on Russian society (Goryunov, 2022, pp. 291-306).

It is essential that a primary source for both *Slavophiles* and *Westernists* was the concept of the *Individual*. For example, *Westernists* noted the absence of an idea of personality in Russian society, and hence the absence of a concept of citizenship, due to the external pressure environment, i.e., the community, the need for which their opponents argued for preservation. From the Western perspective, community structure was seen as the cause of Russia's backwardness compared to Europe. In other words, while Europe was engaged in the development of individual rights and freedoms, Russia had remained firmly attached to its autocracy and peasant past, characterized by social and genealogical fragmentation. Hence, it became clear that, in the understanding of the proponents of *Westernization*, progress was achieved by developing personal freedoms (Khouruzhiy, 2010, pp. 343-370). *Slavophiles*, on the contrary, believed that detachment from the community and its foundations had a destructive effect on the *Individual*, contributing to the erosion of their integrity. The human being in *Slavophilism* was an integral part of society (Chistyakova, 2000, pp. 503-506). Special importance was placed on spirituality in *Slavophile* teachings. For *Slavophiles*, faith served as an element that demonstrated human integrity and aided in shaping the *Individual*. In turn, following the spiritual precepts of a particular group of *Individuals* contributed to the unity of its members and the community connected by a shared worldview (Ivanov, 2016, pp. 12-22). Thus, the differences between the *Westernists'* and *Slavophiles'* views on the *Individual* could be reduced to an individualistic versus a communitarian approach, respectively. In the *Slavophiles'* understanding, the existence of the *Individual* was inseparable from society, of which it is a part. The *Westernists*, by contrast, believed that the *Individual* constituted the primary foundation of both society and the state. Moreover, according to *Westernism*, societal progress was achieved through granting each person the freedom for individual development and action. Drawing on the *Slavophiles'* teachings, it was clear that, for them, the *Individual* appeared as one element of a unified organism, whose proper functioning was possible only through the coordinated operation of all its parts (Shirokova, 2011, pp. 64-67). Next, we turn to the *Theory of "Nation"/"Narodnost"*. The above-mentioned *Sergey S. Uvarov* also considered this concept. For his followers, the meaning of this term was more national-formative than for *S. Uvarov* himself, since it arose in response to the expansion of contacts with Europe and the spread of European philosophical worldviews. It was mentioned that "*Narodnost*" was a combination of genetic, climatic, historical, geographical, and religious factors, as well as characteristics of state structure. In the issue of the formation of "*Narodnost*," *Slavophiles* found support in ordinary people, who acted as the primary "*custodian*" of national language, culture, and beliefs (Bobrovskikh, 2015, pp. 101-106). Additionally, a debate arose among *Slavophiles* regarding the concepts of "Russian people" and "Russian state." National minorities, despite their non-Slavic origin and the dominance of the Russian ethnic group, which was the central pillar in the formation of the nation-state, remained an integral part of the Russian state in the understanding of intellectuals (Kudryashev, 2017, pp. 103-109).

The next important point to mention is that, in the second half of the 19th century, *Liberalism* in the Russian Empire assumed a *protective* or *conservative* character. A significant contribution to the development of *Conservative Liberalism* belongs to *Boris N. Chicherin*, who, within his conceptual framework, addressed the correlation between the individual and social institutions, including both civil and spiritual associations. In other words, he examined the role of authority in reconciling law and liberty. In this context, the author maintained that the most appropriate form of authority was that embodied in the monarch, which itself was to be limited and subordinated to the law, thereby ensuring the

Ideological Debates in the 19th-Century Russian Empire

proper implementation of state legislation and the restraint of excessive liberty. It was precisely this form of political order, or *Constitutional Monarchy*, that B. N. Chicherin regarded as most suitable for the Russian reality (Gnatyuk, 2013, pp. 22-29). It should be noted that this conclusion was based on the historical context and the particular characteristics of the Russian Empire. The transition to a limited monarchy was perceived as a stage in the evolution away from absolute power, which did not fully correspond to the prevailing tendencies of global development. Thus, *Constitutional Monarchy* emerged as the ideal form of governance, one that could reconcile spiritual practices with scientific progress. It was believed that Russia's adherence to such a model of state organization at that time would not only enable the country to keep pace with the times without suppressing its national identity, but also prevent the arbitrariness of power (Sukhov, 1998, pp. 64-69). In addition, this form of *liberalism (conservative/protective)* was contrasted with “street” *liberalism*, which was associated with excessive arbitrariness and radical opposition (Zaytseva, 2015, pp. 53-60). It is worth noting that B. Chicherin's views on protective liberalism had changed by the end of the 19th century. The author of the idea of *Conservative Liberalism* distanced himself from the principles he had previously defended. The reason for this was the absence of constructive dialogue between the authorities and progressive social groups, which ultimately created obstacles to the advancement of liberal ideas and reforms (Chizhkov, 2011, pp. 148-152). Moreover, in this context, the problem did not lie solely in the abuse of power. Liberal circles often exhibited excessive radicalism, which, in turn, impacted their coordination with the state (Chizhkov, 2022, pp. 3-12).

The next point to be addressed is the division of *Slavophilism*. It should be noted that the period of most significant activity, during which the principal works of this school were published, corresponded to *Early Slavophilism*. In the second half of the 19th century, a second group of *Slavophiles* emerged, commonly identified as representatives of *Late Slavophilism* or *Neo-Slavophilism* (Belov, 2025, pp. 116–119). One of the representatives of *Late Slavophilism*, whose crisis period fell at the turn of the 19th and 20th centuries, was Vladimir I. Lamansky. His views on the role of the *Slavic Issue* and the policies of the Russian Empire in this regard became the subject of wide-ranging debates within *Slavophile* circles. In particular, the core of the criticism directed at V. I. Lamansky concerned his undermining of one of the fundamental tenets of the *Slavophile* doctrine—the *unification of the Slavs*. In this context, V. Lamansky cautioned Russia against hasty actions in resolving the *Slavic Issue* (Medovarov, Snezhnitskaya, 2019, pp. 38-47). This caution was associated with profound differences between the *West*, represented by *Europe*, and the *East*, represented by the *Russian Empire*. In particular, by the late 19th century, reflections on the opposition of the two civilizations were increasingly circulating within *Slavophile* circles. In other words, at the early stages of Slavophilism's development, ideas advocating the possibility of merging European heritage with Russian cultural distinctiveness were promoted. However, later assertions began to emerge regarding the low probability of such an endeavor. Among the factors supporting this claim were the noted religious differences, as observed by the *early Slavophiles*, and the linguistic factor, discussed by V. Lamansky. According to V. Lamansky, linguistic similarity contributed to the unification of peoples. In the case of the Russian Empire, it was deemed inappropriate to speak of a Russian-European understanding due to divergences both in faith and language (Kupriyanov, 2018, pp. 21-33). The contrast between the Russian Empire and Europe is reflected in Vladimir Lamansky's “*The Three Worlds of the Asian-European Continent*”/ “*Tri Mira Aziysko-Yevropeyskogo Materika*.” The “*Three Worlds of the Asian-European Mainland*” presented the world divided into three parts. The first included the *Romano-German* part (*Western or Catholic-Protestant Europe*), where the *Anglo-Saxons of the New World (Great Britain and North America)* dominate. The second

consisted of the *Greek-Slavic (Middle World)*, which is neither fully European nor Asian, and for which essential aspects of strengthening include the revival of national consciousness and the desire to know one another. Special importance was attached to the development of freedom in Russia, as it contributed to the attraction of Slavic brethren. The third part was called *Asiyskaya*, a more complex in structure and composition part represented by the Asian part of modern Türkiye, the Caucasus, the Middle East, Central Asia, South and Southeast Asia, as well as North Asia. By the way, Russia was presented in the text as a part of the *Middle World*. In general, *continental Europe*, also known as the *Old World*, whose power transferred to the Anglo-Saxon groups of the *New World*, was depicted as a dying civilization, losing its influence. Besides, among the influential factors that had a positive impact on the strengthening of the *Anglo-Saxons*, who were ethnically and linguistically subjugating Europe, were mentioned not only a vast territory and a large population, but also a single English language (Lamanskiy, 1892, pp. 3-4, 30-38, 44-46, 90-94). It is necessary to emphasize that this work was regarded as a foundational material for the subsequent development of *Eurasianism*. The author analyzed the vast expanse of Eurasia within the framework of a cultural, political, and geographical comparison. In V. Lamansky's view, Russia occupied a central position due to both its geographical location and cultural diversity (Anokhin, Zhitin, Krasnov, Lachininsky, 2014, pp. 1-14). Hence, classifying Russia as part of European civilization was considered incorrect, as the country embodies elements of both *Western* and *Eastern civilizations*. These reflections were subsequently expanded upon in the works of the *Eurasianists* (Vakhitov, 2025, pp. 67-75). Additionally, the antagonism between the *Romano-Germanic civilization* and the *Greco-Slavic civilization* suggested the inevitability of a military confrontation in Europe, rooted in the differences between the two groups (Malinov, 2022, pp. 67-87).

This section examined another stage in the development of ideological thought in the Russian Empire. By the mid-19th century, the ideas of groups such as *Slavophilism* and *Westernism* had gained widespread circulation. Despite the *Slavophiles'* commitment to preserving cultural and national identity, both groups were classified as broadly liberal in orientation. This was because both *Slavophiles* and *Westernists* advocated for the modernization of the state. In the case of the *Slavophiles*, it could be argued that modernization implied a gradual introduction of innovations that would not significantly undermine Russian distinctiveness. Interestingly, from the second half of the 19th century up to the early 20th century, the ideological views of both *Westernist* and *Slavophile* adherents underwent significant transformations. *Westernism*, exemplified by Boris Chicherin, acquired a more conservative character. At the same time, *Later Slavophilism*, represented by Vladimir Lamansky, highlighted the existence of insurmountable contradictions between the *West (Europe)* and the *East (Russia)*, including religious and linguistic differences. During the same period, some works began to emerge that emphasized the proximity of Russia and Asia, as well as their interrelations. Regarding the *Westernists*, they came to recognize that liberalization in its pure form was difficult to achieve. This conclusion was grounded in the internal opposition within Russian society, which included individuals resorting to radical measures that were deemed incompatible with the Russian context.

5. Conclusion

So, the current study aimed to examine the ideological debates that took place among the leading thinkers of the Russian Empire in the 19th century. The *Decembrist Uprising of 1825* served as the initial point of reference for these debates, as it expressed widespread dissatisfaction with the existing internal political situation. The outcomes of the *Decembrists'* opposition activities, alongside the foreign policy context in which the Russian

Ideological Debates in the 19th-Century Russian Empire

Empire was also involved, sparked extensive discussions within Russian society. In this context, the pro-liberal stance of some representatives of public thought met resistance from *Conservatives*, who defended Russia's right to preserve its own identity. Subsequent reflections on Russia's future were continued in the works of the *Slavophiles* and *Westernists*. Although the *Slavophiles*, like the *Early Conservatives*, adhered to the necessity of preserving elements of Russian daily life and culture, they, alongside their *Westernist* counterparts, also recognized the importance of modernization as a crucial stage in historical development. One of the key aspects of modernization was the development of the *Enlightenment*, which would serve and protect Russian interests. Over time, the ideological views of both groups underwent adjustments. The *Westernists* came to realize that the adoption of *Western-style Liberalism* was problematic for Russia. By the beginning of the 20th century, the Slavophiles had also come to the conclusion that there were profound civilizational differences between the *West (Europe)* and the *East (Russia)*. This, in turn, led thinkers to emphasize Russia's unique position because of its historical past, geographic location between the *West* and *Asia*, and consequent cultural distinctiveness. It can be confidently asserted that debates regarding Russia's civilizational position remain relevant to this day. These reflections have become particularly significant after 1991, when Russia once again stood at a crossroads. While in the first half of the 1990s Russia sought closer ties with the *West*, by the turn of the millennium, since the ongoing ideological and political contradictions, which continue to the present day, the Russian Federation began to recognize its distinctiveness and the necessity of following its own path of development, aiming to maintain constructive dialogue with both the *West* and the *East*, of which it is part. Today, Russia's attempt to bridge the *East* and the *West* is reflected in various integration initiatives that allow it to remain one of the key global actors. Moreover, the *Pivot toward the East* and the resulting relationships, which can be characterized as relatively productive, enable Russia to secure the loyalty of a significant number of Asian countries, thereby maintaining a balance of power in its engagement with the *West*.

REFERENCES

- Alevras, N. N. (2008). *N. M. Karamzin i Fenomen "Karamzinskogo Konservatizma"*. Rossiya i Mir: Panorama Istoricheskogo Razvitiya: Sbornik Nauchnykh Statey, Posvyashchenny 70-letiyu Istoricheskogo Fakul'teta Ural'skogo Gosudarstvenn ogo Universiteta im. A. M. Gor'kogo. Yekaterinburg.
- Andreeva, T. (2023). M. M. Speransky's Administrative Reform Projects in a Comparative Retrospective of the Reigns of Alexander I and Nicholas I. *Quaestio Rossica*, 11(3), 880-898. doi: 10.15826/qr.2023.3.824
- Anokhin, A. A., Zhitin, D. V., Krasnov, A. I., Lachinskiy, S. S. (2014). Yevraziystvo: Istoki i Sovremennost'. *Bulletin of the Serbian Geographical Society*, 1, 1-14. DOI: 10.2298/GSGD1401001A
- Badalyan, D. A. (2018). "Ofitsial'naya Narodnost'" ili Narodnost'. S. S. Uvarov i A. S. Khomyakov. *Tetrad'i po Konservatizmu: Al'manakh*, 1, 51-66. Available at: https://history.pravorg.ru/files/2018/10/1_2018.pdf
- Badalyan, D. A. (2023). Slavyanofily i Ikh Protivniki v Sporakh o Reformakh Petra I. *Russko-Vizantiyskiy Vestnik*, 4(15), 176-191. doi: 10.47132/2588-0276_2023_4_176
- Bagayeva, K. A. & Zhapova, N. A. (2020). Zapadnichestvo i Slavyanofil'stvo: Dvesti Let Spustya. *Yevraziystvo i Mir*, 1, 16-21. doi: 10.18101/2306-630X-2020-1-16-21
- Belousov, M. S., Abdullaev, Ya. S., Chikina, V. A. (2019). Polish Question in the Discourse of Russian Pre-Revolutionary Social Thought. *Nauchnyi Bialog*, 10, 328-346. doi: 10.24224/2227-1295-2019-10-328-346.

- Belov, K. (2025). Challenges of Adaptation: Political Projects of Late Slavophilism. Review of the Monograph 'Political Projects of the Late Slavophiles: Ideas for the Restructuring of Russian Statehood', *Patria*, 2(2), 116–119. doi: 10.17323/3034-4409-2025-2-2-116-119
- Bobrovskikh, Y. V. (2015). Znachenie "Narodnosti" v Kontseptsii Slavyanofilov. *Kontury Global'nykh Transformatsiy: Politika, Ekonomika, Pravo*, 4(8), 101-106. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/znachenie-narodnosti-v-kontseptsii-slavyanofilov>
- Borisov, P. I. (1951). *Izbrannyye Sotsial'no-politicheskiye i Filosofskiy Proizvedeniya Dekabristov*. Tom III. Leningrad: Gosudarstvennoye Izdatel'stvo Politicheskoy Literatury.
- Chistyakova, T. L. (2000). Problema Lichnosti v Filosofii Slavyanofilov i Zapadnikov. *Vestnik MGTU*, 3(3), 503-506. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-lichnosti-v-filosofii-slavyanofilov-i-zapadnikov>
- Chizhkov, S. L. (2022). Kontseptsiya Okhranitel'nykh Nachal v Sotsial'no-Politicheskoy Teorii B.N. Chicherina. *Rossiyskaya Yustitsiya*, 8, 3-12. doi: 10.52433/01316761_2022_08_03 EDN: YZYTYM
- Chizhkov, S. L. (2011). Sud'ba Idei "Okhranitel'nogo" Liberalizma Borisa Chicherina (Predisloviye k Publikatsii). *Oriyentiry*, 7, 148-152. Available at: https://iphras.ru/uplfile/root/biblio/orientiry/or_7/8.pdf
- Chumakova, T. V., Zlatopol'skaya, A. A. (2006). Rabota V. Ye. Val'denberga "Yekaterina II i Montes'kyo v Ikh Politicheskikh Vozzreniyakh". *Voprosy Filosofii*, 1, 109-127. Available at: <https://seconda.rhga.ru/upload/iblock/d1a/%D0%A2.%D0%92.%20%D0%A7%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0.%20A.A.%20%D0%97%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20-%20%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%20%D0%92.%D0%95.%20%D0%92%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B0%20%D0%95%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%92%D0%B8%20%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%81%D0%BA%D1%8C%D0%B5%20%D0%B2%20%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D0%BE%D0%B%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%85.pdf>
- Denisova, N. D. (2005). *Konstitutsionnyy Proyekt P. I. Pestelya "Russkaya Pravda"* (Avtoreferat Dissertatsii na Soiskaniye Uchenoy Stepeni Kandidata Yuridicheskikh Nauk). Moskovskaya Gosudarstvennaya Yuridicheskaya Akademiya, Moskva.
- Edel'man, O. (2025). O Politicheskoy Leksikone P. I. Pestelya. *Territoriya: Zhurnal Istoricheskikh Issledovaniy*, 1(1), 143-174. Available at: <https://territory.hse.ru/article/view/26826>
- Edel'man, O. (2022). *Pavel Pestel': Ocherki*. M.: Modest Kolerov.
- Erkan, Ü. (2017). 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Modernleşme Eleştirisi. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 21-46. Available at: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/319687>
- Fedneva, N. L. (2021). Ministerstvo Politsii Rossiyskoy Imperii: Realizatsiya Projekta M.M. Speranskogo. *Aktual'nyye Problemy Gosudarstva i Prava*, 5(19), 412-424. doi: 10.20310/2587-9340-2021-5-19-412-424
- Gayda, F. A. (2021a). "Pravoslavlye" v Triade S. S. Uvarova. *Vestnik PSTGU*, 100, 32-46. doi: 10.15382/sturII2021100.32-46
- Gayda, F. A. (2021b). Ideya Natsii v Triade Grafa S.S. Uvarova. *Istoriya Russkoy Mysli*, 1(33), 155-161. doi: 10.24412/2218-1229-2021-1-155-161
- Gavrilov, I. B. (2019). Sergey Semenovich Uvarov. Zhizn'. Trudy. Mirovozzreniye. *Trudy Kafedry Bogosloviya Sankt-Peterburgskoy Dukhovnoy Akademii*, 2(4), 131-191. doi: 10.24411/2541-9587-2019-10019
- Gavrilova, N. A. (2004). 1812 God: Vliyaniye Gosudarstvennoy Ideologii na Vospriyatiye i Izucheniye Voyny. *Novyy Istoricheskiy Vestnik*, 11, 57-72. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/1812-god-vliyanie-gosudarstvennoy-ideologii-na-vospriyatie-i-izuchenie-voyny>

Ideological Debates in the 19th-Century Russian Empire

- Gnatyuk, O. L. (2013). Konservativnyy ("Okhranitel'nyy") Liberalizm B. N. Chicherina. *Filosofskkiye Traditsii i Sovremennost'*, 2, 22-29. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/konservativnyy-okhranitelnyy-liberalizm-b-n-chicherina>
- Gorzhankina, D. V., Panteleev, I. A. (2022). Project Activity of M.M. Speransky on the Transformation of the Russian Court in the First Quarter of the XIX Century (Dedicated to the 250th Anniversary of the Great Reformer of Russia). *Law and State: Theory and Practice*, 12(216), 15-18. doi: 10.47643/1815-1337_2022_12_15
- Goryunov, A. V. (2022). Three Views on the Past and Future of Russia — Westerning, Eurasianism, Soilism. *Theological Herald*, 1(44), 291–306. doi: 10.31802/GB.2022.44.1.015
- Grosul, V. Ya. (2016). Russkiye Slavyanofily za Rubezhom v 30-40-kh gg. XIX v. *Vestnik Slavyanskikh Kul'tur*, 40, 33-51. Available at: <http://www.vestnik-sk.ru/assets/files/02---grosul.pdf>
- Grosul, V. Ya. (2021). *Russkiy Liberalizm Posle Otechestvennoy Voyny 1812 g.* Slavyanskiye Chteniya: Cbornik Materialov Mezhdunarodnoy Nauchnoy Konferentsii Instituta Slavyanskoy Kul'tury. Moskva.
- Grosul, V. Ya., Itenberg, B. S., Tvardovskaya, V. A., Shatsillo, K. F., Eymontova, R. G. (2000). *Russkiy Konservatizm 19 Veka. Ideologiya i Praktika*. M.: Progress-Traditsiya.
- İlıc, S. (2021). *1812 Anayurt Savaşı ve 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Dekabristler*. Ankara: IKSAD Yayinevi.
- Ilyin, V. N. (2018). Triada S.S. Uvarova "Pravoslaviye – Samoderzhaviye – Narodnost". *Altayskiy Vestnik Gosudarstvennoy i Munitsipal'noy Sluzhby*, 16, 33-35. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/triada-s-s-uvarova-pravoslavie-samoderzhavie-narodnost>
- Ivanov, A. A. (2016). Problematika Lichnosti v Filosofii Slavyanofilov. *Kontekst i Refleksiya: Filosofiya o Mire i Cheloveke*, 3, 12-22. Available at: <http://publishing-vak.ru/archive-2016/map-philosophy.htm>
- Ivanova, S. I. (2014). Natsional'naya Kontseptsiya K. N. Leont'yeva: "Pol'skiy Vopros" v Ideologii Russkogo Konservatizma. *Novyy Vzglyad: Mezhdunarodnyy Nauchnyy Vestnik*, 6, 190-203. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/natsionalnaya-kontseptsiya-k-n-leontieva-polskiy-vopros-v-ideologii-russkogo-konservatizma>
- Karamzin, N. M. (1991). *Zapiska o Drevney i Novoy Rossii*. Moskva: "Nauka". Glavnaya Redaktsiya Vostochnoy Literatury.
- Khouruzhiy, S. S. (2010). Problema Lichnosti v Sporakh Zapadnikov i Slavyanofilov. *Istoriko-Filosofskiy Yezhegodnik*, 2009, 343-370. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-lichnosti-v-sporakh-zapadnikov-i-slavyanofilov>
- Kislyagina, L. G. (1976). *Formirovaniye Obshchestvenno-politicheskikh Vzglyadov N. M. Karamzina (1785-1803 gg.)*. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo Universiteta.
- Kiyanskaya, O. I. (2009). *Dekabristy v Ukraïni: Doslzhennya y Materialy. Tom 6*. Kyiv: Instytut istorii Ukraïny NAN Ukraïny, Kyïvs'kyy Natsional'nyy Universytet imeni Tarasa Shevchenka.
- Kiyanskaya, O. I. (2017). The Decembrists in Russian History and Historiography: Polemical Notes. *Russia and the Contemporary World*, 2(95), 42-56. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/dekabristy-v-otechestvennoy-istorii-i-istoriografii-polemicheskie-zametki>
- Koren', Ye. V. (2017). *Tema Slavyanskogo Vozrozhdeniya v Dukhovno-Tsennostnykh Iskaniyakh Russkoy Intelligentsii po Materialam Dekabristov*. Mentalitet Slavyan i Integratsionnyye Protsessy: Istoriya, Sovremennost', Perspektivy: Materialy X Mezhdunarodnoy Nauchnoy Konferentsii, Gomel'.
- Kozhurin, A. Ya. (2015). At the Root of Russian Conservatism. *Review of Russian Christian Academy*, 16(4), 128-142. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/u-istokov-russkogo-konservatizma-a-s-shishkov-f-v-rostopchin-i-n-m-karamzin>
- Kruczkowski, T. (2022). The History of Poland and the Polish Question in Russia in the Assessment of A.S. Budilovich. *Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego*, XXXVI, 10-34. Available at: <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-0860->

[9608-year-2022-volume-zeszyt-issue-XXXVI-article-64752957-3fac-320f-9223-celid94747613](#)

- Kudryashev, V. N. (2017). Narodnost' i Gosudarstvo v Slavyanofil'skoy Doktrine (1840–1880-ye gg.). *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 417, 103-109. doi: 10.17223/15617793/417/15
- Kupriyanov, V. A. (2018). Russia and Europe in the Early and Late Slavophile Philosophy (A. S. Khomyakov and V. I. Lamansky). *Solovyov Studies*, 2(58), 21-33. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiya-i-evropa-v-rannem-i-pozdnem-slavyanofilstve-a-s-homyakov-i-v-i-lamanskiy>
- Kuvshinova, N. V. (2020). N. M. Karamzin O Reformakh i Zakonakh. Sbornik Materialov Vserossiyskoy Nauchno-Prakticheskoy Konferentsii. Karamzinskiy Sbornik. Nikolay Karamzin i Yego Sovremenniki. Ul'yanovsk.
- Kuznetsov, O. V., Lotarev, K. A. (2021). Dve "Pravdy": Yaroslav Mudryy i Pavel Pestel': K Voprosu Poiska i Utverzhdeniya Politiko-Istoricheskikh Smyslov "Pravdy" i "Zakona" V Politicheskoy Istorii Rossii. *Vlast'*, 3, 149-157. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/dve-pravdy-yaroslav-mudryy-i-pavel-pestel-k-voprosu-poiska-i-utverzhdeniya-politiko-istoricheskikh-smyslov-pravdy-i-zakona-v-1>
- Lamanskiy, V. I. (1892). *Tri Mira Aziysko-Yevropeyskogo Materika*. Sankt-Peterburg.: Tipokhromolitografiya A. Transhel'.
- Lyubeznikov, O. A. (2012). Popytki Provedeniya N. N. Novosil'tsovym Obshcheimperskoy Natsional'noy Politiki v Zapadnykh Guberniyakh Rossii i Tsarstve Pol'skom v 1810–1820-ye Gody. *Trudy Istoricheskogo Fakul'teta Sankt-Peterburgskogo Universiteta*, 11, 163-171. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/popytki-provedeniya-n-n-novosiltsovyim-obshcheimperskoy-natsionalnoy-politiki-v-zapadnykh-guberniyah-rossii-i-tsarstve-polskom-v-1810-1820-e>
- Lyubeznikov, O. A. (2013). O Roli N. N. Novosil'tsova v Politike Rossii v Otnoshenii Yevreyskogo Naseleniya v Pervoy Chetverti XIX Veka. *Vestnik SPbGU*, 1(2), pp. 135-140. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-rol-i-n-n-novosiltsova-v-politike-rossii-v-otnoshenii-evreyskogo-naseleniya-v-pervoy-chetverti-xix-veka>
- Malinov A. V. (2016). Ponyatiye "Narodnost'" v Istoriosofskoy Kontseptsii S. S. Uvarova. *Rossiya v Global'nom Mire*, 8(31), 519-526. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-narodnost-v-istoriosofskoy-kontseptsii-s-s-uvarova>
- Malinov, A. V. (2022). V. I. Lamanskiy i Istoki "Russkogo Vizantizma". *Vestnik PSTGU*, 100, 67-87. doi: 10.15382/sturl2022100.67-87
- Medovarov, M. V., Snezhnitskaya, S. I. (2019). Raskol Sredi Pozdnikh Slavyanofilov i Rol' V. I. Lamanskogo v Nem (1887-1897 gg.). *Vestnik Nizhegorodskogo Universiteta im. N. I. Lobachevskogo*, 5, 38-47. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/raskol-sredi-pozdnh-slavyanofilov-i-rol-v-i-lamanskogo-v-nem-1887-1897-gg>
- Meshcheryakova, A. O. (2014). Graf S. S. Uvarov v Istorii Russkogo Konservatizma. *Sovremenna Nauka: Aktual'nyye Problemy Teorii i Praktiki*, 7-8, 46-52. Available at: <http://www.nauteh-journal.ru/files/0a83a503-f09e-4884-8aa3-cb28cdda2a7>
- Minakov, A. Iu. (2014). U Istokov Russkogo Konservatizma: "Russkaya Partiya" Pervoy Chetverti 19 Veka. *Tractus Aevorum: Evolyutsiya Sotsiokul'turnykh i Politicheskikh Prostranstv*, 1(1), 67-77. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/u-istokov-russkogo-konservatizma-russkaya-partiya-pervoy-chetverti-xix-v>
- Moshchelkov, Ye. N. (2018). Constitutional Ideas and Projects of the Decembrists: Modern Reading. *The Caspian Region: Politics, Economics, Culture*, 2(55), 136-144. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/konstitutsionnye-idei-i-proekty-dekabristov-sovremennoe-prochtenie>
- Nachapkin, N. M. (2002). *Russkiy Konservatizm XIX - Pervoy Poloviny XX Veka*. Yekaterinburg: Rossiyskiy Gosudarstvennyy Professional'no-Pedagogicheskiy Universitet.
- Nagevichene, V. Ya. (2016). *Russkiye "Zapadniki": Ikh Sud'by i Vzglady*. Chelyabinsk: Izdatel'skiy Tsentr YUUrGU.

Ideological Debates in the 19th-Century Russian Empire

- Narezhnnyy, A. I. (2018). N. M. Karamzin o Pol'skom Voprose. *Izvestiya Vuzov. Severo-Kavkazskiy Region*, 2(198), 82-87. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/n-m-karamzin-o-polskom-voprose>
- Nechkina, M. V. (1955). *Dvizheniye Dekabristov. Tom II*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.
- Pavlov, V. (2017). Obshchestvo Soyedinonnykh Slavyan: Vzglyad iz Sovremennosti. *Filosofskiy Polilog: Zhurnal Mezhdunarodnogo Tsentra Izucheniya Russkoy Filosofii*, 2, 79-89. doi: <https://doi.org/10.31119/phlog.2017.2.7>
- Pavlov, V. (2020). Severnoye Obshchestvo Dekabristov: Oriyentiry, Tsennosti, Deystviya. *Praktichna Filosofiya*, 1(75), 81-92. Available at: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/34082>
- Pavlov, V. (2021). Sotsial'no-Filosofskiy Idei v Programmnykh Dokumentakh Severnogo i Yuzhnogo Obshchestv Dekabristov. *Filosofskiy Polilog*, 1(9), 63-76. doi: <https://doi.org/10.31119/phlog.2021.1.133>
- Petrovich, I. K. (2018). Ideya Slavyanskogo Yedinstva v Obshchestvennom Dvizhenii Rossii Pervoy Poloviny XIX v. *Slavyanskiy Mir: Obshchnost' i Mnogoobraziye*, 1, 52-55. doi: <http://dx.doi.org/10.31168/2619-0869.2018.1.4.1>
- Pipes, R. (2008). *Russian Conservatism and Its Critics: A Study in Political Culture*. New Haven, London: Yale University Press.
- Pokrovskiy, M. N. (1958). *Vosstaniye Dekabristov. Dokumenty. Tom VII*. Moskva: Gospolitizdat.
- Rubaniuk, S. A. (2009a). The Concept of the Constitutional State in Russian Political and Legal Thought in the First Half of the XIX Century. *Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University - Series: Juridical Sciences*, 22(61), 73-82. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-konstitutsionnogo-gosudarstva-v-russkoy-politiko-pravovoy-mysli-pervoy-poloviny-hih-veka>
- Rubaniuk, S. A. (2009b). Nikita Mikhaylovich Murav'yov: Formirovaniye Gosudarstvenno-Pravovykh Vzglyadov. *Vektor Nauki Tol'yattinskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 5(8), 106-110. Available at: https://elibrary.ru/download/elibrary_17915000_82284219.pdf
- Ruzhitskaya, I. V. (2018). Krest'yanskaya Reforma ot Aleksandra I do Aleksandra II: Puti Voploscheniya. *Saint-Petersburg Historical Journal*, 1(17), 53-64. Available at: <https://hist.spbiiran.ru/wp-content/uploads/2019/11/krestyanskaya-reforma-ot-aleksandra-i-do-aleksandra-ii-puti-voploscheniya.pdf>
- Sakharov, A. N. (1998). Aleksandr I i Arakcheyev. *Otechestvennaya Istoriya*, 4, 24-39. Available at: <https://xn---7sbxcach3agmieaceq1th.xn--p1ai/archive/1998-4>
- Sapchenko, L. A. (2022). Voyna 1812 Goda i Yeyo Posledstviya v Pis'makh i Stikhakh N. M. Karamzina. *Smysl Voyny i Mira (Mira) v Russkoy Literature i Filosofii 19-nachala 21 Stoletiya*. Ul'yanovsk: UIGTU.
- Shil'der, N. K. (1898). *Imperator Aleksandr Pervyy. Yego Zhizn' i Tsarstvovaniye. Tom IV*. Sankt-Peterburg.: Izdaniye A. S. Suvorina.
- Shirokova, M. A. (2021). Slavyanofily o Yevropeyskom Prosveshchenii i Reformakh Petra I kak Prichinakh Transformatsii Rossiyskoy Kul'turnoy Identichnosti i Istoricheskoy Pamyati. *Izvestiya Altayskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 5(121), 41-46. doi: 10.14258/izvasu(2021)5-06.
- Shirokova, M. A. (2011). Sootnosheniye Printsipov Lichnoy Svobody, Narodnosti i Sobornosti v Slavyanofil'skoy Sotsial'noy Filosofii. *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 349, 64-67. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/sootnoshenie-printsipov-lichnoy-svobody-narodnosti-i-sobornosti-v-slavyanofil'skoy-sotsial'noy-filosofii>
- Sonina, L. V. (2002). Obzor Osnovnykh Polozheniy Konstitutsionnykh Proyektov P. I. Pestelya i N. M. Murav'yeva. *Vestnik Chelyabinskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 2(9), 15-23. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/obzor-osnovnykh-polozheniy-konstitutsionnykh-proyektov-p-i-pestelya-i-n-m-muravieva>
- Speranskiy, M. M. (1905). *Plan Gosudarstvennago Preobrazovaniya Grafa M. M. Speranskogo (Vvedeniye k Ulozheniyu Gosudarstvennykh Zakonov 1809 g.)*. Moskva: Izdaniye "Russkoy Mysli".
- Speranskiy, M. M. (1961). *Proyekty i Zapiski*. Moskva-Leningrad.: Akademiya Nauk SSSR.

- Starkova, L. K. (2012). Tsenzurnaya Politika Yekateriny II v 1762-1771 Gody. *Izvestiya Saratovskogo Universiteta. Ser.: Istoriya. Mezhdunarodnyye Otnosheniya*, 12(1), 9-16. doi: [10.18500/1819-4907-2012-12-1-9-16](https://doi.org/10.18500/1819-4907-2012-12-1-9-16)
- Startsev, I. M. (2018). Obshchestvenno-politicheskaya Programma P.I. Pestelya i Vzglady Rossiyskikh Konservativnykh Publitsistov Pervoy Poloviny XIX Veka. *Vestnik Moskovskogo Gorodskogo Pedagogicheskogo Universiteta. Seriya: Istoricheskiye Nauki*, 2(30), 26-34. Available at: <https://vestnik-historicalsciences.mgpu.ru/2021/08/30/obshhestvenno-politicheskaya-programma-p-i-pestelya-i-vzglady-rossiyskikh-konservativnykh-publiczistov-pervoy-poloviny-xix-veka/>
- Stennik, Yu. V. (2006). A. P. Sumarokov — Kritik “Nakaza” Yekateriny II. *XVIII Vek: Sbornik*, 24, 125–143. Available at: http://lib.pushkinskiydom.ru/Portals/3/PDF/XVIII/24_tom_XVIII/Stennik/Stennik.pdf
- Struve, P. B. (2013). Nikita Murav'yev i Pavel Pestel'. “Rossiyskaya” (Imperskaya) i “Russkaya” (Natsional'no-Tsentralistskaya) Idei v Politicheskikh Proyektakh Dekabristov. *Politicheskaya Nauka*, 3, 230-237. Available at: <https://www.politnauka.ru/jour/article/view/285>
- Sukhov, A. D. (1998). *Stoletnyaya Diskussiya: Zapadnichestvo i Samobytnost' v Russkoy Filosofii*. M.:IFRAN.
- Sverdlov, M. B. (2018). *Istoriya Rossii v Trudakh N. M. Karamzina*. SPB.: Nestor-Istoriya.
- Timoshina, T. M. (2009). *Ekonomicheskaya Istoriya Rossii*. Moskva: YUSTITSINFORM.
- Udalov, S. V. (2006). *Teoriya Ofitsial'noy Narodnosti: Mekhanizmy Vnedreniya. Osvoboditel'noye Dvizheniye v Rossii: Mezhdvuzovskiy Sbornik Nauchnykh Trudov*, Saratov.
- Uvarov, S. S. (2014). *Gosudarstvennyye Osnovy*. M.: Institut Russkoy Tsivilizatsii.
- Vakhitov, R. R. (2025). V. I. Lamansky and Eurasianism: “Columsus” of the “Continent Eurasia”. *Russian-Byzantine Herald*, 1(20), 67-75. doi: 10.47132/2588-0276_2025_1_67
- Volkova, I. V. (2006). Myatezh Dekabristov. *Obshchestvennyye Nauki i Sovremennost'*, 4, 100-111. Available at: <https://publications.hse.ru/pubs/share/folder/y8gvkgqfa6/79493853.pdf>
- Vulgar, Y. (1771). *Nakaz Yeya Imperatorskago Velichestva Yekateriny II. Uchrezhdennoy Kommissii o Sostavlenii Projekta Novago Ulozheniya*. Sankt-Peterburg: Tipografiya Akademii Nauk.
- Yakushkin, V. Y. (1906). *Gosudarstvennaya Vlast' i Projekty Gosudarstvennoy Reformy v Rossii*. S-Peterburg: Tipografiya Al'tshulera.
- Yesyukov, A. I., Chestneyshin, N. V. & Chestneyshina, D. A. (2009). *Sotsial'naya Filosofiya Russkogo Konservatizma*. Arkhangelsk.: Pomorskiy Gosudarstvennyy Universitet Imeni M.V. Lomonosova.
- Yıldırım, N. (2020). V. A. Sollogub'un “Tarantas” Adlı Eserinin Işığında 1840'lı Yılların Rusya'sına Bir Bakış. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 193-200. doi: <https://doi.org/10.30794/pausbed.681975>
- Zaytseva, T. I. (2015). Filosofiya Okhranitel'nogo Liberalizma kak Kredo Russkogo Patriota. *Idei i Idealy*, 2(24), 53-60. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/filosofiya-okhranitel'nogo-liberalizma-kak-kredo-russkogo-patriota>
- Zavrazhin, A. V. (2007). Dvizheniye Dekabristov i Yego Vliyaniye na Politicheskoye Pereustroystvo Rossii. *Vestnik Voen'nogo Universiteta*, 3(11), 81-89. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/dvizhenie-dekabristov-i-ego-vliyanie-na-politicheskoe-pereustroystvo-rossii>

❖YAZIM VE YAYIN İLKELERİ❖

Dergiye gönderilen makaleler özgün olmalıdır. Daha önce kısmen ya da tamamen yayınlanmış yazılar ve intihal içeren makaleler dergiye gönderilmemelidir.

Dergiye yayın gönderen yazar(lar), yayının telif ve yayın hakkı gibi tüm haklarını dergiye verdiğini kabul ve beyan eder.

Dergimizde çift kör hakemlik uygulandığından aşağıdaki kurallara azami ölçüde önem gösterilmelidir.

- Dergiye gönderilen metinler, Microsoft Word programında, Times New Roman karakterinde, 10 punto, iki yana yaslı, 1.5 cm. paragraf başı girintisi ve tek satır aralığıyla yazılmış olmalıdır.
- Makale başlığı, büyük harflerle, ortalanmış ve koyu olarak yazılmalı ve 12 kelimeyi geçmemelidir. Türkçe, İngilizce ve Rusça başlıklar **en yukarı ve üst üste yazılmalıdır**;
- Varsa metin içindeki diğer bütün başlıklar numaralandırılmalı, başlık(lar) koyu ve her kelimenin ilk harfleri büyük olacak biçimde yazılmalıdır.
- Çalışmalarda Türk Dil Kurumunun Yazım (İmla) Kılavuzu esas alınmalı, yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.
- Metinlerin kaynakça ile birlikte 25 sayfayı geçmemesi tercih edilir.
- Yazar adı/adları başlığın hemen altında sola yaslı yazılmalıdır. Yazar adı/adlarına (*) ile dipnot verilerek, yazarın ORCID numarası bilgileri (unvanı, çalıştığı kurum, yazışma adresi, e-posta) yer almalıdır. Örnek: **Araş. Gör, ORCID: 0000-0001-9160-4288, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bunyamintetik@gmail.com**. Ana metnin öncesinde, 200-250 kelime arasında, Türkçe, İngilizce ve Rusça olarak yazılmış bir “Öz” yer almalıdır. Özde araştırmanın kapsamı ve amacı belirtilmeli, kullanılan yöntem tanımlanmalı ve ulaşılan sonuçlar kısaca ifade edilmelidir. Özün hemen altında en az beş en fazla sekiz anahtar kelime yer almalı ve bu anahtar kelimeler, özel adlar dışında, küçük harflerle yazılmalıdır. **Öz ve anahtar kelimeler 10 punto ile yazılmalı, paragraf girintisi bırakılmamalıdır.**
- Tablo, şekil, resim, grafik ve benzerlerinin bir numarası ve başlığı olmalıdır. Bu materyallerin derginin sayfa boyutları dışına taşmaması için 10x17 cm’lik alanı aşmaması, 10 punto ile ve tek aralık kullanılarak yazılmış olmaları gerekir. Resim, grafik ve benzerlerinin ayrı bir dosya hâlinde ve jpeg formatında kaydedilmesi baskı kalitesi açısından gereklidir. Bu materyaller metnin üçte birinden az olmalıdır.

ATIFLARIN VE KAYNAKÇANIN DÜZENLENMESİ

- Ana metindeki tüm göndermeler, APA standardında metin içi kaynak gösterme sistemi ile belirtilir. Düzenleme ve kontrol sırasında kolaylık sağlaması ve hataları minimuma indirmesi için MS Word programının otomatik kaynak gösterme sisteminin kullanılması önerilmektedir.
- Manuel girecek yazarlar için APA standartlarına ulaşmak için Türk Kütüphaneciler Dergisi’nin "Bilimsel Yayınlarda Kaynak Gösterme, Tablo ve Şekil Oluşturma Rehberi APA 6 Kuralları" eserine müracaat edilebilir; http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf

❖WRITING AND PUBLICATION PRINCIPLES❖

Articles submitted to the journal must be original. Articles containing plagiarism or published partially or fully before should not be submitted.

The author(s) who send articles to the journal accept and declare that they give full rights, such as copyright and broadcasting rights, to the journal.

Since two-blind review is applied in our journal, the following rules should be given maximum importance.

- The texts sent to the journal should be in Times New Roman, 10pt, 1.5 cm on the left and right margins, with single space in Microsoft Word program.
- Never use the space or tab key for formal corrections in the article.
- The title of the articles should be written in capital letters, centered and bold, and not exceed 12 words.
- The headings in Turkish, English and Russian should be written at the top, as in the example below;
- If present, all other headings in the text should be numbered, the title(s) should be bold, and the first letter of each word should be capital.
- The Turkish Language Institution's Spelling (Imprint) Guideline should be taken as a basis in studying, and as many Turkish words as possible should be used instead of foreign words.
- It is preferred that texts do not exceed 25 pages including bibliography.
- Author name(s) should be written on the left just under the heading. Authors' names/titles should be accompanied by an asterisk(*) and the author's information (title, institution, address, e-mail) should be included. An "Abstract" written in Turkish, English and Russian between 200 – 250 words should be placed before the main text. The scope and purpose of the study should be specified, the method used should be defined and the results achieved should be briefly stated. At least five and a maximum of eight keywords should be placed immediately below the abstract, and these keywords should be written in small letters except for private names. Abstract and keywords should be 10 points, and no paragraph indent should be left.
- The table should include the number and title of figures, figures, graphics, and the like. These materials must be 10 pt with a single spacing so that the journal does not exceed 10 x 17 cm. The recording of pictures, graphics and the like should be submitted in a separate file in JPEG format. These materials should be less than one third of the whole text.

CITATIONS AND BIBLIOGRAPHY

- All citations in the main text are specified by the in – text citation system in the APA6 standard. It is recommended to use the automatic citation system of MS Word program for ease of editing and control and to minimize mistakes.
- Authors preferring to do citation manually can refer to Turkish Librarians' Journals' APA6 Guidelines on Sourcing, Tables and Figures for Scientific Publications'. This link can be accessed at http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf.

❖ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ❖

Статьи, отправленные в журнал, должны быть оригинальными. Статьи, опубликованные частично или полностью или же содержащие элементы плагиата не принимаются.

Автор (авторы), которые будут присылать статьи для публикации, автоматически заявляют, что отказываются от гонорара и передают право на гонорар журналу, а так же передают право журналу для публикаций высланной статьи в следующий раз.

В виду того, что в нашем журнале применяется “слепое” рецензирование, максимальное внимание уделяется следующим правилам.

- Тексты, отправленные в журнал, должны быть написаны шрифтом Times New Roman, 10 шрифта, начало абзаца 1,5 см. интервал одиночный. Отступы с левой и правой стороны одинаковые.
- Название статьи должно быть написано заглавными буквами, в середине, жирным шрифтом и не должно превышать 12 слов. **Название пишется сначала. На турецком, английском и русском языках, один за другим**
- Все остальные заголовки в тексте должны быть пронумерованы. Подзаголовков (ки) должны быть выделены жирным шрифтом. Первая буква каждого слова должна начинаться с большой буквы.
- Правописание должно быть основано на правилах “Института Турецкого Языка”. По возможности вместо иностранных слов, должна быть использована турецкая лексика.
- Предпочитается, что объем текста не превышал 25 страниц с библиографией.
- Имя автора/имена авторов должны быть написаны под заглавием ближе к левой стороне. Под именем (именами) авторов даётся информация, которая должна включать в себе следующие ORCID данные (должность, учреждение, адрес, адрес электронной почты). К примеру: **ORCID: 0000-0001-9160-4288, соискатель, Ардаганский университет, гуманитарный факультет, отделение турецкого языка и литературы, bunyamintetik@gmail.com**
- Перед текстом статьи необходима аннотация. Аннотация должна быть на турецком, английском и русском языках в пределах 200-250 слов. Необходимо указать объем и цель исследования, должен быть определён использованный метод и краткое изложение достигнутых результатов. По меньшей мере пять и максимум восемь ключевых слов должны быть помещены непосредственно после аннотации. Эти ключевые слова должны быть написаны строчными буквами, за исключением собственных имён. **Аннотация и ключевые слова должны быть написаны 10 шрифтом без абзаца.**
- Таблицы, схемы, рисунки, графика и т. п. должны иметь номер и заглавие. С целью соблюдения размеров страниц подобный материал не должен превышать размера в рамках 10 x 17 см. Они должны быть написаны 10 шрифтом, одинарным интервалом. Для достижения качества печати рисунки, изображения необходимо присылать в отдельном файле в формате jpeg. Эти материалы должны составлять менее одной трети текста.

Правописание цитат и библиографии

- Вся представленная в основном тексте библиография обозначается системой текстовых ресурсов по стандартам APA 6. Рекомендуется использовать автоматическую систему отображения исходного текста программы MS Word для автоматического редактирования и минимизации ошибок.
- Для введения источников вручную по стандартам APA 6 авторы могут пользоваться “Правилами APA 6 журнала библиотек Турции” по эл. адресу http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf.

Fiyatı / Price / Стоимость

1000 TL (Yurtiçi / для граждан Турции / Interior)
36 \$ / 35 Euro (Yurtdışı / для граждан других стран / Abroad)